

հոկտեմբեր
5/46

ԱՐԴԱՐԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

JUSTICE

ԱՐԴԱՐԱՏՈՒԹՅՈՒՆ
JUSTICE

ISSN 1829 1252

2018

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՂԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

2018
N 5 (46)

Գիտական հանդես

Հրատարակվում է 2008 թվականից
Լույս է տեսնում տարեկան վեց անգամ

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝ «Իրավական կրթության և վերականգնողական
ծրագրերի իրականացման կենտրոն» ՊՈԱԿ

Գլխավոր խմբագիր՝ **Գրիգոր Մինասյան** - իրավաբանական գիտությունների
թեկնածու

Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են:

Վերատպելը միայն հանդեսի խմբագրության թույլտվությամբ:

Խմբագրության կարծիքը միշտ չէ, որ համընկնում է հեղինակների կարծիքի հետ:

Գովագրային նյութերի բովանդակության համար խմբագրությունը
պատասխանատվություն չի կրում:

Հեղինակային նյութերը վերանայվում են և չեն վերադարձվում:

«Արդարադատություն» գիտական հանդեսն ընդգրկված է Հայաստանի
Հանրապետության բարձրագույն որակափորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած
դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների
և դրույթների հրատարակման համար ընդունելի պարբերական գիտական
հրատարակությունների ցուցակում:

Խմբագրության հասցեն՝ 375008, ք. Երևան, Ս. Խորենացու 162ա, հեռախոս՝ 574406
ֆաք՝ 574453 Էլ. կայք՝ www.lawinstitute.am

Հանձնված է տպագրության 30.10.2018թ.

Տպագրություն՝ լազերային-թվային, ֆորմատ A4:

Տպաքանակը՝ 100 օրինակ:

Լրատվական գործունեություն իրականացնող «Իրավական կրթության
և վերականգնողական ծրագրերի իրականացման կենտրոն» ՊՈԱԿ
հասցեն՝ ք. Երևան, Ս. Խորենացու 162ա

Գրանցման վկայական - N 278.210.03426, գրանցված ՀՀ արդարադատության
նախարարության պետական ռեգիստրի Էրեբունու տարածքային բաժնի կողմից:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ՝

EDITORIAL BOARD

Վիգեն Քոչարյան – (Նախագահ) Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարի տեղակալ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու:

Vigen Kocharyan – (President) Deputy Minister of Justice of the Republic of Armenia, PhD in Law.

Հրանուշ Հակոբյան – Իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Hranush Hakobyan – Doctor of Law, Professor.

Արմեն Հարությունյան – Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատավոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Armen Harutyunyan – Judge at the European Court of Human Rights, Doctor of Law, Professor.

Աշոտ Խաչատրյան – Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի դատավոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Ashot Khachatryan – Judge at the Constitutional Court of the Republic of Armenia, Doctor of Law, Professor.

Վոլոդյա Հովհաննիսյան – Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի դատավոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Volodya Hovhannisyan – Judge at the Constitutional Court of the Republic of Armenia, Doctor of Law, Associate Professor.

Արմեն Եսայան – Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության երրորդ դասի պետական խորհրդական, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Armen Yesayan – Third Class State Advisor of Justice of the Republic of Armenia, Doctor of Law, Professor.

Գրիգոր Բադիրյան – Հայաստանի Հանրապետության կառավարության առընթեր ՀՀ ոստիկանության պետի գլխավոր խորհրդական, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր:

Grigor Badiryan – Senior Advisor to the Chief of Police of the Republic of Armenia, Doctor of Law.

Ստեփան Ծաղիկյան – Հայ-ռուսական (սլավոնական) համալսարանի իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի քրեական և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի վարիչ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Stepan Tsaghikyan – Head of Criminal and Criminal Procedural Law of the Law and Politics Department of the Russian-Armenian (Slavonic) University, Doctor of Law, Professor.

Մերգել Առաքելյան – «Արդարադատության ակադեմիա» ՊՈԱԿ ռեկտոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Sergey Arakelyan – Rector of “Academy of Justice” SNCO, Doctor of Law, Professor.

Ռուզաննա Հակոբյան – «Գավառի պետական համալսարան» հիմնադրամի ռեկտոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Ruzanna Hakobyan – Rector of “Gavar State University” Fund, Doctor of Law, Associate Professor.

Ժորա Ջհանգիրյան – «Գլաձոր» համալսարանի ռեկտոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Zhora Jhangiryan – Rector of “Gladzor” University, Doctor of Law, Professor.

Ռուբեն Ավագյան – «Մանց» համալսարանի ռեկտոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Ruben Avagyan – Rector of “Manc” University, Doctor of Law, Professor.

Արմիկին Հովհաննիսյան – Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի նախագահի տեղակալ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, պրոֆեսոր:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Arpine Hovhannisyan – Vice President of the National Assembly of the Republic of Armenia, PhD in Law, Associate Professor.

Աշոտ Հայրապետյան – «Իրավական կրթության և վերականգնողական ծրագրերի իրականացման կենտրոն» ՊՈԱԿ տնօրեն, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ:

Ashot Hayrapetyan – “Legal Education and Rehabilitation Programs’ Implementation Center” SNCO, PhD in Law, Associate Professor.

Սերգեյ Հայրապետյան – Պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Sergey Hayrapetyan – Doctor of Historical Sciences, Professor.

Աշոտ Ենգոյան – ԵՊՀ-ի միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետի քաղաքական գիտության պատմության և տեսության ամբիոնի վարիչ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Ashot Engoyan – Head of History and Theory of Political Sciences Department of YSU, Doctor of Political Sciences, Professor.

Գարիկ Քերյան – ԵՊՀ-ի միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետի քաղաքական ինստիտուտների և գործընթացների ամբիոնի վարիչ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Garik Keryan – Head of Political Institutions and Processes Department of YSU Faculty of International Relations, Doctor of Political Sciences, Professor.

Մուշեղ Հովսեպյան – ԵՊՀ-ի ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետի տպագիր և հեռարձակվող լրատվամիջոցների ամբիոնի վարիչ, քանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Mushegh Hovsepyan – Head of Chair of Printed and Broadcast Media of YSU, Doctor of Philological Sciences, Professor.

Էդուարդ Ղազարյան – Հայաստանի ազգային ազրարային համալսարանի տնտեսագիտական ֆակուլտետի դեկան, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր:

Eduard Ghazaryan – Dean of the Economics Faculty of National Agrarian University of Armenia, Doctor of Economics, Professor.

Օտարերկրյա անդամներ

International members

Հայկ Կուպելյան – Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու:

Hayk Kupelyants – PhD in Law.

Ալեքսանդր Կրիմով – Ռուսաստանի Դաշնության պատիժների իրականացման դաշնային ծառայության իրավունքի և կառավարման ակադեմիայի պետ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ, ներքին ծառայության գեներալ-մայոր:

Aleksandr Krimov – Head of the Academy of Law and Administration of the Federal Penitentiary Service of the Russian Federation, Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, General-Major of Internal Service.

Անդրեյ Սկիբա – Ռուսաստանի Դաշնության պատիժների իրականացման դաշնային ծառայության իրավունքի և կառավարման ակադեմիայի իրավաբանական ֆակուլտետի քրեսակատարողական իրավունքի ամբիոնի պետ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ, ներքին ծառայության մայոր:

Andrey Skiba – Head of Chair of Criminal and Executive Right of Legal Faculty of the Academy of Law and Administration of the Federal Penitentiary Service of the Russian Federation, Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Major of Internal Service.

Եվգենի Բարախ – Ռուսականայի պետական քրեակատարողական ծառայության ինստիտուտի պետ, ներքին ծառայության գեներալ-մայոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ:

Evgenny Barash – Head of the Criminal and Penal Service Institute, General-Major of Internal Service, Doctor of Legal Sciences, Associate Professor.

Հենրիկ Լինդեբորգ – Ֆինլանդիայի արդարադատության նախարարության քրեական պատիժների վարչության ավագ գիտաշխատող, սոցիալական գիտությունների դոկտոր:

Henrik Lindeborg – Senior Researcher at the Criminal Punishment Department of the Ministry of Justice of Finland, Doctor of Social Sciences.

Նիկիտա Իվանով – Համառուսական արդարադատության պետական համալսարանի քրեական իրավունքի և կրիմինալոգիայի ամբիոնի վարիչ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Nikita Ivanov – Head of the Chair of Penal Right and Criminology Doctor of Legal Sciences, Professor of the All-Russian State University of Justice.

Սերգեյ Չերնյավսկի – Ուկրաինայի ներքին գործերի Ազգային ակադեմիայի պրոռեկտոր, Ուկրաինայի գիտության և տեխնիկայի պատվավոր գործիչ, ուսուկանության գնդապետ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Sergey Chernyavsky – Vice Rector of National Academy of Internal Affairs of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Police Colonel, Doctor of Legal Sciences, Professor.

Վադիմ Վինոգրադով – Համառուսական արդարադատության պետական համալսարանի սահմանադրական և միջազգային իրավունքի ամբիոնի վարիչ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Vadim Vinogradov – Head of the Chair of Constitution and International Right, Doctor of Legal Sciences, Professor of the All-Russian State University of Justice.

Վլադիմիր Գորեև – Համառուսական արդարադատության պետական համալսարանի քաղաքացիական դատավարության և դատական կարգադրիչների ծառայության կազմակերպման ամբիոնի վարիչ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ:

Vladimir Gureev – Head of the Chair of Civil Process and Organization of Service of Bailiffs Doctor of Legal Sciences, Associate Professor of the All-Russian State University of Justice.

Կոնստանտին Գուսարով – Ուկրաինայի Յարոսլավ Մուդրիի անվան ազգային իրավաբանական համալսարանի քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի վարիչ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Konstantin Gusarov – Head of the Chair Civil Process of the Yaroslav Mudryi National Law University, Doctor of Legal Sciences, Professor.

Վիտալի Ստոկանով – «Բելառուսի Հանրապետության ներքին գործերի նախարարության ակադեմիա» կորպուսի հաստատության հոգեբանության և մանկավարժության ամբիոնի պրոֆեսոր, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ:

Vitaly Stukanov – Professor of the Chair of Psychology and Pedagogics of the Academy of the Interior Ministry of the Republic of Belarus, Doctor of Pedagogics Sciences, PhD in Psychology, Associate Professor.

Ալեքսանդր Ռուբիս – «Բելառուսի Հանրապետության ներքին գործերի նախարարության ակադեմիա» կորպուսի հաստատության քրեական դատավարության ամբիոնի պրոֆեսոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր:

Aleksandr Rubis – Professor of the Chair of Criminal Process of the Academy of Interior Ministry of the Republic of Belarus, Doctor of Legal Sciences, Professor.

Համարի պատասխանատու՝ **Գորգեև Աֆրիկյան** - իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

Տեխնիկական խմբագիր՝ **Սիլվա Արխատակեսյան**
Սրբագրի՝ **Մանյա Փաշինյան**

Համարի վրա աշխատել են՝ **Սամվել Արքահամյանը, Արտակ Ղուլյանը**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ**6 ՄԻՔԱՅԵԼ ՄԻՆԱՍՅԱՆ****ԴԱՍԻԵԼ ՄԽԵՅՅԱՆ**

Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում նոտարի իրավական կարգավիճակի հիմնահարցերը

11 ՄԱՆՈՒԿ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

Մասնավոր և հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց տարանջատման սահմանադրափական հարցերի վերաբերյալ

20 ՎԱՐԴԱՆՈՒԾ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Մոռացվելու իրավունք՝ որպես մարդու անձնական անձեռնմխելիության իրավունքի բաղադրատարը

26 ՊԱՐԳԵՎ ՕՀԱՆՅԱՆ

Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու նկատմամբ վերահսկողությունը («Պրոբացիա»)

31 ԷԴԳԱՐ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

Բոնի սեռական հանցագործություններից տուժող անշափահասների տարիքին առնչվող որոշ հարցեր

36 ԱԲՐԱՀԱՄ ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ

Եվրասիական տնտեսական միության՝ որպես վերպետական միջազգային կազմակերպության իրավական կարգավիճակի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրափական կարգավորումների շրջանակում

41 ԼՈՒԻՆԵ ՄԻՆԱՍՅԱՆ

Անձնական տվյալների պաշտպանության և մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքների հարաբերակցությունը

47 ԼՈՒԻՆԵ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում հայցի ապահովման միջնորդությամբ հանդես գալու իրավունք ունեցող անձանց շրջանակը

52 МАРИАМ ЭВОЯН

Правовое регулирование института общей собственности в Соединенных Штатах Америки

58 МАРИНА МАСАЛЬСКАЯ**АРМЕН ОГАНЯН**

Сравнительный анализ налогообложения физических лиц в Российской Федерации и в Республике Армения

63 АНДРЕЙ РОМАНОВ**АЛЕКСЕЙ ТАРАСОВ****ЭДГАР БАЛЯН****ГУРГЕН АФРИКЯН**

Социальные гарантии для сотрудников уголовно-исполнительной системы

ՍԻԾԱՅԵԼ ՍԻՆԱՍՅԱՆ

Հայ-ռուսական (սլավոնական) համալսարանի դասախոս,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,

ԴԱՆԻԵԼ ՄԽԵՅԱՆ

Հայաստանում ֆրանսիական համալսարանի դասախոս

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՀԱՍՏԱԿՄԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ**

Հոդվածում ուսումնափրկում են նոտարի իրավական կարգավիճակի որոշման իմմանահարցերը, ինչպես նաև նոտարական գործողությունների իրականացման արդյունքում սերտորեն փոխկապակցված, գույքի նկատմամբ առաջացած վնասների համար առարկայի պատասխանատվության որոշման հետ կապված հարցեր: Աշխատանքում ուսումնափրկում են նաև դատական և որոշ նորմատիվ ակտեր, որոնք հաշվի են առնում նոտարի դերը, որպես վարչական մարմիններին բնորոշ գործառույթներ կատարողի, կոնֆիդենտների հայտնաբերման նպատակով՝ որպես անհատ ձեռնարկատեր կամ պետական մարմին:

«Իմմարատեր»՝ «Նոտար», «Նոտարի գոյրային պատասխանատվորյություն», «Անտական պատասխանատվորյություն», «Վարչական մարմին», «Նոտարի դեր»:

Վերջին տարիներին ՀՀ նոտարական համակարգը հանդիսանում է հասարակության բուռն քննարկումների առարկա, որոնց մի մասը, ըստ Էրիքյան, պայմանավորված է նոտարի առանձնահատուկ իրավական կարգավիճակով, ինչպես նաև այդ կարգավիճակի ոչ բավարար ուսումնափրկած լինելու գործոնով: Դա է պատճառը, որ մի դեպքում նոտարին բնորոշում են որպես պաշտոնատար անձ, որը գործում է ՀՀ արդարադատության նախարարության համակարգում, մեկ այլ դեպքում հանրային ծառայող կամ անհատ ձեռնարկատեր: Սույն հոդվածի նպատակն է ներկայացնել նոտարի իրավական կարգավիճակի առանձնահատկությունները, վեր հանել դրանով պայմանավորված իմմանահարցերը:

Սույն հոդվածի շրջանակներում առաջնահերթ նշանակություն ունի հարցադրումն առ այն, թե ո՞վ է նոտարը և ի՞նչ տեղ է գրադեցնում Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում:

Հասարակության մեջ նոտարի, որպես պաշտոնատար անձի վերաբերյալ պատկերացումը, պայմանավորված է ոչ այնքան վաղ անցյալում գործող «Պետական նոտարիատի մասին» ՀԽՍՀ օրենքով¹, որի 3-րդ հոդվածի 1-ին պարբերության համաձայն, նոտարական գործողություններ կատարելու համար Հայկական ԽՍՀ-ում կազմակերպվում են պետական նոտարական գրասենյակներ: Նոյն օրենքի 11-րդ հոդվածը սահմանում էր, որ պետական նոտարական գրասենյակները պահպում են հանրապետական բյուջեի հաշվին: Այսպիսով, մինչև «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը, նոտարն ունեցել է հստակ կարգավիճակ, այսինքն համարվել է պաշտոնատար անձ:

«Նոտարիատի մասին» ՀՀ գործող օրենքի (այսուհետ՝ Օրենք) ընդունմամբ խնդիր դրվեց ազատականացնել նոտարի կարգավիճակը՝ սահմանելով նրա անկախությունը և որևէ միջամտության անբույժատրելիությունը նոտարական գործողությունների կատարմանը (Օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Սիևնոյն ժամանակ, գործող Օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասում (սկզբնական խմբագրությամբ) նոտարին որպես Հայաստանի Հանրապետության անոնից նոտարական գործողություններ կատարող պաշտոնատար անձ սահմանելը, երկակի մեկնարանության խնդիր հարուցեց նոտարի կարգավիճակի վերաբերյալ. Փաստորեն, մի դեպքում առկա է սուբյեկտ, որին օրենքը բնորոշում է որպես պաշտոնատար անձ, նրան լիազորում է պետության անոնից կատարել նոտարական գործողություններ և ընդունել ակտեր, սահմանում է արդարադատության նախարարության համակարգի աշխատակիցների համար նախատեսված դասային աստիճաններ (արդարադատության առաջին դասի խորհրդական, երկրորդ դասի խորհրդական և երրորդ դասի խորհրդական, Օրենքի 9-րդ հոդված), այսինքն հատկանիշներ, որոնք բույլ են տալիս նոտարին բնորշել որպես վարչական մարմին: Մյուս կողմից, Օրենքը սահմանել էր դրույթներ, որոնք բնորոշ չեն պետական մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց (վարչական մարմինների) գործունեությանը: Խորը վերաբերում է Օրենքի 15-րդ հոդվածով ամրագրված նոտարի կողմից մատուցվող ծառայությունների դիմաց վճարի գանձմանը, որի հի հայցողորությամբ տնօրինում է նոտարը, ինչպես նաև Օրենքի 27-րդ հոդվածում ամրագրված նոտարի ինքնուրույն գույքային պա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

տասխանատվությանը, համաձայն որի. «Նոտարի կողմից իր ծառայողական պարտականությունների խախտման հետևանքով պատճառված վնասի համար Հայաստանի Հանրապետությունը պատասխանատվություն չի կրում»:

Փաստորեն, նոտարին որպես վարչական մարմին գնահատելու դեպքում կառաջանար հակասություն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի և «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքի միջև, քանի որ ՀՀ քաղ.օր.-ի 1063-րդ հոդվածը սահմանում է իմ-պերատիվ դրույթ, համաձայն որի. «Քաղաքացուն կամ իրավաբանական անձին պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար անձանց ապօրինի գործողություններով (անգործությամբ)՝ ներառյալ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի՝ օրենքին կամ այլ իրավական ակտին չհամապատասխանող ակտ իրապարակելու հետևանքով, պատճառված վնասը հատուցում է Հայաստանի Հանրապետությունը կամ համապատասխան համայնքը»: Հետևաբար, եթե նոտարը պաշտոնատար անձ է, օրենքի վերոհիշյալ դրույթի ուժով, նրա գործողություններով (անգործությամբ) և ակտերով պատճառված վնասը պետք է հատուցվի Հայաստանի Հանրապետության կողմից:

Նույն սկզբունքը պահպանվեց նաև «Վարչարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքով³, որի 15-րդ գլուխը կարգավորում է վարչական մարմինների կողմից վարչարության արդյունքում պատճառված վնասի հատուցման հարաբերությունները⁴: Մասնավորապես, նշված օրենքի 95-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ պետական և տարածքային կառավարման մարմինների կողմից վնասի պատճառման դեպքում հատուցումը կատարվում է Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի, իսկ տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից վնասի պատճառման դեպքում՝ համապատասխան համայնքային բյուջեի միջոցների հաշվին:

Կարծում ենք, նշված հանգամանքը, ինչպես նաև 2004 թ.-ին ՀՀ նոտարական պալատի անդամակցունը Լատինական նոտարիատի միջազգային միությանը (այսուհետ՝ Միություն), հիմք հանդիսացավ «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ կատարելու համար: Մասնավորապես, «Նոտարիատի մասին Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացում կատարելու մասին» 11.06.2004թ.-ի ՀՀ օրենքով կատարված մի շարք փոփոխություններ ուղղված էին անմիջականորեն նոտարի կարգավիճակի հստակեցմանը՝ համաձայնեցնելով այն լատինական նոտարիատի հիմնարար սկզբունքներին⁵: Նշված սկզբունքները, որոնք արտահայտում են նոտարի

կարգավիճակի առանձնահատկությունները, արտահայտվում են հետևյալ դրույթներում՝

1. Նոտարը հանրային պաշտոնատար անձ է, որն իր գործունեությունն իրականացնում է պետության անունից և նրա վերահսկողության ներքո: Միևնույն ժամանակ, պետության անունից ծառայությունը մատուցվում է անկախ կերպով՝ չներառվելով պետական ծառայողների համակարգում.

2. Նոտարի հիմնական գործառույթը մասնավոր անձանց համաձայնություններին հանրային փաստաթղթի ձևով կամ պատուցանում է անկախ կերպով՝ չներառվելով պետական ծառայողների համակարգում.

3. Նոտարների կենտրոնացված կոլեկտիվ մարմնի՝ նոտարական պալատի առկայությունը, որն իրականացնում է ներկայացուցչական, վերահսկողական և վարչական գործառույթներ: Ընդ որում, նոտարների պահանջակցությունը նշված մարմնին պարտադիր է:

Այսպիսվ, կատարված փոփոխությունների արդյունքում «նոտար» հասկացությունից հանվեց «պաշտոնատար անձ» արտահայտությունը, ինչպես նաև ուժը կորցրած ճանաչվեց Օրենքի 9-րդ հոդվածը, որը սահմանում էր նոտարների դասային աստիճանները՝ դրանով իսկ մեղմելով նոտարին որպես պետական համակարգում գործող պաշտոնատար անձ գնահատելու հնարավորությունը⁶: Արդյունքում, Օրենքի 3-րդ հոդվածում տրվեց նոտարի հետևյալ բնորոշումը. «Նոտարն արդարադատության իրականացմանը նպաստող հանրային ծառայություններ իրականացնող անձ է, որը Հայաստանի Հանրապետության անունից, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան, իրականացնում է սույն օրենքով նախատեսված նոտարական գործողություններ և ծառայություններ»:

Շայած նշված սահմանումը որոշակիորեն մեղմում է նոտարի որպես պաշտոնատար անձի գնահատման հնարավորությունը, սակայն միևնույն ժամանակ ընդգծում է «նոտար» ինստիտուտի միայն հանրային բնույթը: Մինչդեռ, ինչպես իրավացիորեն նշել են Ա.Վ. Գրյաղովը և Ի.Գ. Մեդվեդը, «նոտարի կարգավիճակը և գործունեությունն իր մեջ համատեղում է երկու կարևոր ասպեկտ՝

1. մի կողմից նոտարը հանդիսանում է հանրային գործառույթների կրող, այսինքն պետության կողմից օժտվում է որոշակի իրավագորություններով՝ պետության կողմից ենթարկվելով իսկայ վերահսկության և մի շարք սահմանափակումների (օրինակ՝ ձեռնարկատիրական գործունեությանը դիմելու արգելքը, մասնագիտական երթկայի բարձր ստանդարտներին ենթարկվելը և այլն),

2. մյուս կողմից նոտարը ազատ մասնագիտու-

թյան ներկայացուցիչ է, որը մի շաբթ այլ ազատ իրավաբանական մասնագիտություններից (օրինակ՝ ֆաստարաններից) տարրերվում է իր անկողմնակալուրյամբ, այսինքն նրա գործունեության հիմնական նպատակը իրավակարգին ծառայելն է: Եթե նույնիսկ նոտարին դիմում է պայմանագրի կողմերից մեկը, դա չի նշանակում, որ նոտարը պետք է գործի հենց դիմողի շահերից ելնելով, այլ պետք է պահովի երկու կողմերի շահերի պաշտպանությունը և հավասարակշռումը, նրանց պարզաբանի իրենց իրավունքներն ու պարտականությունները, կատարվող գործողության հետևանքները:

Բացի այդ, նոտարն իր գործունեությունը ծավալում է ինքնաժինանավորման հիմքով: Դա բերում է որոշակի մրցակցության, որի արդյունքում կարող է հաջողակ գործել միայն որակյալ և բարձր մասնագիտական պատրաստվածություն ունեցող նոտարը: Մասնավորապես, նոտարը պետք է ունենա իրավական հարցերով և տեսական, և՝ գործնական մեծ գիտելիքներ, որպեսզի հաճախորդներին ապահովի անհրաժեշտ խորհրդատվություններով և ճիշտ լուծումներով, ինչպես նաև օժնված լինի հաճախորդների հետ շփումն ապահովող հոգեբանական և կազմակերպչական ունակություններով: Նման կարգավիճակը, այն է՝ բյուրոկրատիայի բացակայությունը, հաճախորդներին ներգրավելու նյութական շահագրգռվածությունը, առավելագույնս են համապատասխանում քաղաքացիական և առևտրային շրջանառության պահանջներին» :

ՀՀ Սահմանադրական դատարանը 10.05.2016 թվականի թիվ ՍԴ-Օ-1271 որոշմամբ անդրադարձալով նոտարի կարգավիճակին, և հոյում կատարելով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ՎԴ/5014/05/09 վարչական գործով ընդունված որոշմամբ արտահայտած իրավական դիրքորոշմանը, ըստ որի՝ նոտարի իրավական կարգավիճակը Հայաստանի Հանրապետությունում ունի երկակի՝ հանրային-իրավական և մասնավոր-իրավական բնույթ, այնուամենայնիվ հիմնական շեշտադրումը կատարել է հանրային-իրավական բնույթին՝ ըստ էության առաջ տանելով այն գաղափարը, որ Հայաստանի Հանրապետության անունից հանապատասխան գործառությների իրականացումն օրենսդրի կողմից հանրային իշխանությանը բնորոշ որոշ գործառությների իրականացման պատվիրակումն է նոտարին: Ընդ որում, Սահմանադրական դատարանն անդրադարձալով «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին» (Կ-902-24.11.2015-ՊԻ-010/0) օրենսդրական նախաձեռնությանը, որով տվյալ պահին առաջարկվում էր վարչական

մարմիններ դիտարկել նաև այն մարմինը կամ անձին, որին օրենքով ուղղակիորեն վերապահվել է վարչարարություն իրականացնելու լիազորություն, նշում է: «Սահմանադրական դատարանը կարեւորում է այնպիսի իրավակարգավորումների անհրաժեշտությունը, որոնց շրջանակներում իր որոշ վարչական լիազորություններ մասնավոր անձանց փոխանցելու միջոցով պետությունը չի կարող հրաժարվել այդ լիազորությունների ոչ արդյունավետ իրականացման համար պատասխանատվությունից»:

Միևնույն ժամանակ, անդրադարձալով նոտարի կողմից պատճառված վնասի համար պետության պատասխանատվությանը, Սահմանադրական դատարանը գալիս է եղահանգման, որ այն որևէ կերպ չի նշանակում, որ վնասի հատուցումը պարտադիր պետք է տեղի ունենա բացառապես պետական միջոցների հաշվին: Տվյալ դեպքում, պետության գույքային պատասխանատվությունը կարող է բացառվել, եթե պետության կողմից ստեղծված կառուցակարգերը և ընթացակարգերը երաշխափորեն Հայաստանի Հանրապետության անունից իրականացված գործողության հետևանմբով պատճառված վնասի ամրողական հատուցում:

Վերոգրյայի վերլուծությամբ հիմնավորվում է նոտարին որպես վարչարարություն իրականացնող սուբյեկտ ամրագրելու պարագայում թե՛ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, թե՛ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքով ամրագրված՝ վարչական մարմինների գործողության (անգործության) համար պետության պատասխանատվության իմացերի կարգադրագրերից շեղվելու հանգանանքի խնդրահարույց լինելը:

Նոտարի՝ ներկայում գործող սահմանման շրջանակներում խնդիրներ են առաջացնում երկու բնորոշումներ՝ «հանրային ծառայություններ իրականացնելող» և «Հայաստանի Հանրապետության անունից», որոնք, սակայն, նոտարի պարագայում կրում են յուրահատուկ իմաստ: Մասնավորապես՝ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն, հանրային ծառայությունը հանրային իշխանության մարմիններին Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ և օրենքներով վերապահված լիազորությունների իրականացումն է, որն ընդգրկում է պետական ծառայությունը, համայնքային ծառայությունը և հանրային պաշտոնները: Նշված ծառայության և պաշտոնների հետագա օրենսդրական մեկնաբանությունների՝ նոտարի նկատմամբ կիրառելիության դեպքում պետք է կրկին արձանագրել, որ վերադառնում ենք նոտարին որպես վարչական

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

մարմին ամրագրելու կանոնակարգմանը: Հետևաբար, կարծում ենք, որ նոտարների պարագայում «հանրային ծառայությունների իրականացնող» արտահայտությունն ըստ էության արտացոլում է այն փաստը, որ նոտարի գործունեության հիմքում ընկած է ոչ թե մասնավոր, այլ հանրային շահը, որը ներառվում է «արդարադատության իրականացմանը նպաստող» բնորշմամբ: Հետևաբար, նոտար հասկացության շրջանակներում «հանրային ծառայությունների իրականացնող» արտահայտությունը հաշվի առնելով նաև հասկացության շրջանակներում նոտարի գործառությունների հետագա բացահայտումը, այն է՝ իրականացնում է սույն օրենքով նախատեսված նոտարական գործողություններ և ծառայություններ, ավելորդ է և առաջացնում է տարատեսակ մեկնաբանության անհրաժեշտություն:

«Հայաստանի Հանրապետության անունից» հատկանիշի կիրառմամբ համապատասխան գործառություններն իրականացնելու ամրագրման նպատակն ըստ էության նոտարական վավերացմամբ կամ հաստատմամբ փաստաբերին հանրային հեղինակություն և լիարժեք ապացուցողական ուժ հաղորդելու դրույթի ամրապնդումն է, որը գունում ենք չի հանդիսանում պարտադիր պայման նոտարի՝ որպես վարչական մարմնի բնորշմանը հանգեցնելու համար:

Նոտարի հանրային-իրավական բնույթի ընդգծման տեսանկյունից ուշագրավ է «Նոտարիատի մասին Ռուսաստանի Դաշնության օրենսդրության հիմունքներ» ՈԴ դաշնային օրենքի 1-ին հոդվածի¹ ձևակերպումը, համաձայն որի՝ «Նոտարիատը Ռուսաստանի Դաշնությունում կոչված է ապահովելով քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը՝ օրենսդրական ակտերով սահմանված Ռուսաստանի Դաշնության անունից նոտարական գործողությունների կատարման միջոցնով»:

Այսպիսով, նոտարի հանրային-իրավական բնույթի կարևորությունը չբացառելով, այնուամենայնիվ ոչ պակաս կարևոր է նաև նոտարի մասնավոր-իրավական բնույթի շեշտադրումը՝ ընդգծելով նոտարի անկախությունը և անաշառությունը ցանկացած սույնեկոտի, ներառյալ պետության, ի դեմս պետական մարմինների մասնակցությամբ հարաբերություններում, ինչը և հանդիսանում է լատինական նոտարիատի կարևորագույն սկզբունքը:

¹ Տե՛ս, «Պետական նոտարիատի մասին» ՀԽՍՀ օրենքն ընդունվել է 26.12.1974թ.-ին և ուժի կորցրել է 01.03.2002թ.-ին՝ «Նոտարիատի մասին» գործող ՀՀ օրենքի ընդունմամբ:

² Տե՛ս, «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքն ընդունվել է 04.12.2001թ.-ին և ուժի մեջ է մտել 01.03.2002թ.-ին:

³ Տե՛ս, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքն ընդունվել է 18.02.2004թ.-ին, ուժի մեջ է մտել 31.12.2004թ.-ին:

⁴ Թե՛ որքանով է արդարացված «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքում վնասի հատուցման հետ կապված հարաբերությունների կարգավորումը՝ հաշվի առնելով նշված հարցի կարգավորումը ՀՀ քաղ.օր.-ի 60-րդ գլխի նորմերով, մասմակորապես՝ 1063-1065 հոդվածներով, կամ հակառակը՝ ՀՀ քաղ.օր.-ի նշված հոդվածների առկայությունը վարչարարությամբ պատճառված վնասի հատուկ օրենքով կարգավորման պարագայում, սույն հոդվածի շրջանակներում քննարկվել չի կարող, սակայն գտնում ենք, որ այն վերանայման կարիք ունի և առաջացնում է երկակիություն միևնույն երևույթի ընկալման, դատավարական քննրասության և մի շարք այլ հարցերի շուրջ:

Տե՛ս, “Հաստուածական գորական գործառությունների առաջարկության մասին” ՀՀ օրենքը ընդունվել է 1948թ.-ին Բունակ Այրեսում, որի նպատակը միության անդամ երկրների օրենսդրությունների տարածումն է աշխարհում և դրա հիմնական ինստիտուտների հետ ծանոթացման պահանջումը:⁵

⁵ Տե՛ս, Հաստուածական գորական գործառությունների առաջարկության մասին» ՀՀ օրենքը ընդունվել է 1948թ.-ին Բունակ Այրեսում, որի նպատակը միության անդամ երկրների օրենսդրությունների տարածումն է աշխարհում և դրա հիմնական ինստիտուտների հետ ծանոթացման պահանջումը:

⁶ Տե՛ս, Հաստուածական գորական գործառությունների առաջարկության մասին» ՀՀ օրենքը ընդունվել է 1948թ.-ին Բունակ Այրեսում, որի նպատակը միության անդամ երկրների օրենսդրությունների տարածումն է աշխարհում և դրա հիմնական ինստիտուտների հետ ծանոթացման պահանջումը:

⁷ Տե՛ս, <http://mirnot.narod.ru/latnot.html>

⁸ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի մինչև 09.04.2018 թվականը գործող խմբագրությամբ 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետի համաձայն, դասային աստիճանը հանդիսանում է գալիս որպես հանրային ծառայողին իր զբաղեցրած պաշտոնին համապատասխան շնորհվող որակավորման չափանիշ, որը սահմանված է նաև «Համայնքային ծառայության մասին» և «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքներով: Հետևաբար,

նոտարմերին դասային աստիճանի շնորհումը կարող էր լուրջ չափանիշ դիտարկվել նրանց որպես հանրային ծառայող դիտարկելու հարցում:

⁹ Տե՛ս, Գրյած Ա.Վ., Մեծեծ Ի.Ղ. Տենդենցի զարգացման կոմպետենցիան ու նոտարական գործությունների մասին օրենքը // Հայաստանի Հանրապետության օրենքը պետական նոտարիատի մասին հատված՝ ընդհանուր դրույթներ:

¹⁰ Տե՛ս, “Օսновы законодательства Российской Федерации о нотариате” федеральный закон РФ N 4462-1 от 11 февраля 1993 года.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության օրենքը պետական նոտարիատի մասին հատված՝ ընդհանուր դրույթներ:
2. «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքը 04.12.2001թ
3. «Վարչարարության իիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքը
4. «Վարչարարության իիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքում վնասի հատուցման հետ կապված հարաբերությունների կարգավորումը:
5. “Настольная книга нотариуса”, Москва 2004г., том 1, 2-е издание.
6. Լատինական նոտարիատի իիմունքը: <http://notariat.kuban.ru/ru/istoriya/latinskij-notariat/>
7. <http://mirnot.narod.ru/latnot.html>
8. «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի մինչև 09.04.2018 թվականը գործող խմբագրությամբ 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետ:
9. Գրյած Ա.Վ., Մեծեծ Ի.Ղ. Տենդենցի զարգացման կոմպետենցիան ու նոտարական գործությունների մասին օրենքը // Հայաստանի Հանրապետության օրենքը պետական նոտարիատի մասին հատված՝ ընդհանուր դրույթներ:
10. “Основы законодательства Российской Федерации о нотариате” федеральный закон РФ N 4462-1 от 11 февраля 1993 года.

Միկայէլ Մինասյան

Преподаватель Российской-Армянского (славянского) университета,
кандидат юридических наук

Դանիէլ Մխեյան

Преподаватель Французского университета Армении

РЕЗЮМЕ

Проблемы правового статуса нотариуса в правовой системе Республики Армения

В статье рассматриваются проблемы определения правового статуса нотариуса, а также тесно взаимосвязанные с ним вопросы определения субъекта имущественной ответственности за вред, причиненный в результате осуществления нотариальной деятельности.

В работе также изучены судебные и некоторые нормативно-правовые акты, в которых рассматривается роль нотариуса, осуществляющего функции, присущие административным органам, с целью выявления коллизий при определении его статуса как физического лица, предпринимателя либо административного органа.

Ключевые слова: «Нотариус», «имущественная ответственность нотариуса», «ответственность государства», «административный орган», «роль нотариуса».

Mikael Minasyan

Lecturer of the Russian-Armenian (Slavonic) University,
Candidate of Legal Sciences

Daniel Mkheyan

Lecturer at the French University in Armenia

SUMMARY

Problems of legal status of notary in the legal system of the Republic of Armenia

The article deals with issues concerning the definition of the legal status of notary, and issues connected with determination of subject of material liability, for damages caused by notarial activity.

The article also discusses judicial and some legislative acts, which describe the role of notary, while implementing activities which are mostly inherent to administrative bodies, with the purpose of revealing the clashes while defining of the status of notary as an individual, entrepreneur or administrative body.

Key words: “Notary”, “material responsibility of notary”, “state responsibility”, “administrative body”, “role of notary”.

ՍԱՆՈՒԿ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի
իրավագիտության ֆակուլտետի պետ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ

ՍԱՍՆԱՎՈՐ ԵՎ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՄՆՋԱՆՑ ՏԱՐԱՆԶՈՒՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՄԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Հոդվածում անդրադարձ է կատարվել իրավունքի տեսության արդիական խնդիրներից մեկին՝ հանրային և մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց տարանջատման հիմնահարցին: Աշխատանքում է արժանացել հանրային և մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց կողմից հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները կրելու հետ կապված առանձնահատկությունները: Փոքր է արվել հիմնահարցը ներկայացնել այլ պետությունների դրական և նախադեպային իրավունքի լույսի ներքո: Հատուկ շեշտադրում է կատարվել նաև ՄԻԵԴ-ի հիմնահարցի հետ կապված իրավաբանական դիրքորոշումների վրա:

Հիմնարարեր - հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ, մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձ, հիմնական իրավունքներ, նախադեպային իրավունք:

Ընդհանուր դրույթներ: ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի վերնագրից («Մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները և ազատությունները») և 2-րդ գլուխ առանձին հոդվածների՝ սուրյանական հիմնական իրավունքի կրողին որոշակիացնող ձևակերպումներից («յուրաքանչյուրը», «յուրաքանչյուր ոք», «յուրաքանչյուր քաղաքացի» և այլն) բխում է, որ նման կարգավիճակում հանդես է գալիս մարդը: Ժամանակակից պետությունների սահմանադրություններում կարող ենք հանդիպել այնպիսի ձևակերպումների, որ «հիմնական իրավունքները և ազատությունները տարածվում են նաև իրավաբանական անձանց վրա այնքանով, որքանով այդ իրավունքները և ազատություններն իրենց էությամբ կիրառելի են դրանց նկատմամբ»: Համարժեք բովանդակություն ունեցող ՀՀ Սահմանադրության 74-րդ հոդվածը հնարավորություն է տալիս հիմնական իրավունքների կրող հանարել նաև իրավաբանական անձանց՝ պայմանով, որ այդ իրավունքները և ազատությունները կիրառելի լինեն վերջիններիս նկատմամբ:

Հատկանշական է, որ առանձին պետությունների սահմանադրություններում բացակայում են իրավաբանական անձանց հիմնական իրավունքների և ազատությունների կրող լինելու վերաբերյալ իրավակարգավորումները, ինչի պայմաններում կասկածի տակ է դրվում իրավաբանական անձանց դրանցով պաշտպանվելու սահմանադրական հնարավորությունը: Նման պետություններից է նաև Ռուսաստանի Դաշնությունը: ՌԴ գործող

Սահմանադրությունը, ի տարբերություն իր նախորդի, չի հիշատակում քննարկվող հիմնախնդրի վերաբերությամբ իրավաբանական անձանց մասին: Ավելին, Սահմանադրության ընդունումից հետո ձևավորված դատական պրակտիկան ևս հետևողականորեն մերժում էր իրավաբանական անձանց հիմնական իրավունքներով պաշտպանվելու հնարավորությունը²: Հիմնախնդրի վերաբերյալ համարժեք մոտեցումների կարող ենք հանդիպել նաև դրկտրինալ մակարդակում³: Ռուսական իրավաբանական գրականության մեջ առկա է նաև խիստ գգուշավոր, սակայն վերը նշված մերժողական տեսակետներից տարբերվող կարծիքներ ևս: Այս առումով ուշագրավ է հատկապես Ն.Վ. Վիտրովիկի այն դիրքորոշումը, որ Սահմանադրական դատարանն իր պրակտիկայում պաշտպանում է ոչ միայն մարդու և քաղաքացու անհատական իրավունքները, այլև մարդկանց կոլեկտիվների, մունիցիպալ միավորումների, գյուղական և քաղաքային միավորների կոլեկտիվի իրավունքները⁴:

Ինչպես նշվեց, այլ է պողիտիվ իրականությունը ՀՀ-ում: ՀՀ Սահմանադրության և գործող, և 2005 թվականի խմբագրությամբ տեքստերում (հոդված 42.1) իրավաբանական անձինք ևս ճանաչվում են սուրյանական հիմնական իրավունքների կրող: Եթե հայ իրավական միտքն իրավաբանական անձանց՝ իրենց վերաբերելի սուրյանական հիմնական իրավունքների կրող ճանաչելու վերաբերությամբ սկզբունքորեն միակարծիք է, ապա այլ է վիճակը օրենսդրության մեջ և դատական պրակտիկայում մասնավոր և հանրային իրավունքի իրավաբանականացումը:

կան անձանց տարբերակման անհրաժեշտության վերաբերությամբ:

Իրավաբանական անձը, որպես հիմնական իրավունքների և ազատությունների կրող: Այն, որ ազգային գործող սահմանադրական լուծումները երաշխավորում են հիմնական իրավունքների միջոցով իրավաբանական անձանց իրավական դիրքի պաշտպանությունն, ակնհայտ է: Սակայն այս տեղ կարևոր է, թե ինչում է իրավաբանական անձանց (իրենց վերաբերելի) հիմնական իրավունքներից օգտվելու հնարավորության ճանաչման անհրաժեշտությունը: Իրավաբանական անձանց հիմնական իրավունքների կրող համարելու վերաբերյալ սահմանադրական լուծումները, մեզ հետաքրքրող ասպեկտով, անհրաժեշտ է դիտարկել իրավասությեկտության տեսանկյունից: Եթե իրավաբանական անձանց վրա չեն տարածվում հիմնական իրավունքները, հնարավոր չեն նրանց վրա դնել նաև սահմանադրական այնպիսի պարտականություններ, ինչպիսիք են՝ հարկեր, տուրքեր վճարելը, շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը: Նման պարտականություններն իրավաբանական անձանց սահմանադրական դիրքի բաղկացուցիչ մասն են: Արժեքավոր է ՌԴ ՍԴ գլխավոր խորհրդատու Վ. Կուզնեցովի այն դիտարկումը, որ իրավաբանական անձանց վրա անհրաժեշտ է տարածել նաև 2-րդ գլխի նորմերը՝ նշելով, որ հակառակ պարագայում իրավաբանական անձինք ոչ միայն կզրկվեն հիմնական իրավունքներից, այլև չեն կարող հանարվել նաև սահմանադրական պարտականությունների սուբյեկտ: Խնդիրն առավել ակնհայտ է ՌԴ պարագայում, եթե Սահմանադրությունը լրում է իրավաբանական անձանց հիմնական իրավունքների կրող լինելու մասին:

Ինչպես նշել ենք, ՀՀ Սահմանադրության 74-րդ հոդվածը բույլ է տալիս **հիմնական իրավունքների և ազատությունների** (եթե դրանք կիրառելի են իրավաբանական անձանց նկատմամբ) **կրող լինելու իմաստով հանրային իշխանության հետ հարաբերություններում սուբյեկտ դիտարկել** նաև իրավաբանական անձանց: Չնայած այն հանգանանքին, որ նորմի տարածական մեկնաբանման պայմաններում, սահմանադրական առանձին պարտականություններն (իրենց վերաբերելի) իրավաբանական անձանց ևս վերաբերելի են (ինչպես նաև նման պարտականություններ կարող են նախատեսվել նաև սովորական օրենքներով), այնուամենայնիվ կարծում ենք, որ սահմանադրական նորմերի ձևական որոշակիության ապահովման տեսանկյունից արդարացված կլինի, եթե ՀՀ Սահմանադրության 74-րդ հոդվածը ձևակերպվեր հետևյալ կերպ՝ «Հիմնական իրավունքները, ազատություն-

ները և պարտականությունները տարածվում են նաև իրավաբանական անձանց վրա այնքանով, որքանով այդ իրավունքները, ազատությունները և պարտականությունները իրենց եռթյամբ կիրառելի են վերջիններիս նկատմամբ»:

Հիմնահարցի վերաբերյալ դոկտրինալ մոտեցումները և դատական պրակտիկան: Իրավաբանական անձանց սուբյեկտիվ հիմնական իրավունքների կրող համարելու օգտին է խոսում իրավաբանական գրականության մեջ առկա այն տեսակետը, որ նման իրավունքների տրամադրումը կարեռվում է նաև տվյալ իրավաբանական անձի հետևյալ կանգնած ֆիզիկական անձանց (իրավաբանական անձի անուանների) իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից: Հոլանդացի տեսաբան Ս. դեն Դեկերվան Բիայստերֆելդի գնահատմամբ՝ դաշտանաքի ազատության իրավունքի կրողներ են ոչ միայն առանձին ֆիզիկական անձինք, այլ նաև՝ եկեղեցական, կրոնական համայնքները: Այդպիսին է նաև ՍԻԵԴ-ի իրավաբան դիրքորոշումը: Հատկանշական է, որ ՍԻԵԴ-ը ՍԻԵԿ-ի 34-րդ հոդվածի հիմքով ընդունում է գանգատներ նաև իրավաբանական անձանցից: Մասնավորպես՝ հոդվածը, որը կարգավորում է ՍԻԵԴ անհատական գանգատ ներկայացնելու իրավունքունող սուբյեկտների շրջանակը, inter alia նշում է նաև ոչ պետական (կառավարական) կազմակերպություններին: Կարծում ենք, որ Դատարանի նման մոտեցման համար, բացի ձևական դատավարական հիմքից, անհրաժեշտ է կարուրել նաև ՍԻԵԿ-ի 1-ին հոդվածի փաստակազմը, որով Բարձր պայմանավորվող կողմերին պարտավորեցնում է ապահովել «յուրաքանչյուրի» համար ՍԻԵԿ-ի 1-ին բաժնում սահմանված իրավունքները և ազատությունները: Անշուշտ, «յուրաքանչյուր» բառը պետք է մեկնաբանել առավել լայն՝ հասկանալով նաև իրավաբանական անձանց: Օրինակ՝ Կոնվենցիայի անգերեն տեքստում «յուրաքանչյուր» բառը բարզմանված է «personality», իսկ ֆրանսերենում «personne», որոնք հավասարապես ներառում են ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ՝ իրավաբանական անձանց: Իրավաբանական անձանց կոնվենցիոն նաև սահմանադրական իրավունքների պաշտպանության հարցն առավել առարկայական դարձավ մարդու իրավունքների պաշտպանության ինստիտուտի գարգացման լոյսի ներքո: Ասվածը վերաբերում է նաև միջազգային մակարդակում պաշտպանության առարկայի (մասշտաբի) ընդլայնմանը: Այս ամենի արդյունք պետք է համարել ՍԻԵԿ-ի 1-ին արձանագրության ընդունումը, որով 1952 թվականից ՍԻԵԴ-ը սկսեց պաշտպանել ֆիզիկական և իրավաբանական ան-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ձանց նաև տնտեսական իրավունքները: Մասնավորապես՝ 1-ին հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ֆիզիկական և իրավաբանական անձ ունի իրեն պատկանող սեփականության հարգանքի իրավունք....»:

Հատկանշական է, որ իրավաբանական անձինք ՄԻԵԴ՝ կարող են դիմել միայն իրենց, և ոչ թե կազմակերպության (իրավաբանական անձի) անդամների սուբյեկտիվ իրավունքների խախտման դեպքերում¹³:

Իրավաբանական անձինք կարող են հայտնվել նաև այնպիսի իրավիճակում, որ հանրային իշխանությունը, ինչպես ֆիզիկական անձանց պարագայում, փորձի կամ ուղղակի միջամտի վերջիններիս շահերին. ընդ որում նման շահերի պաշտպանությունն առնվազն բերի կինի առանց իրավաբանական անձանց տրամադրված սահմանադրական երաշխիքների, ինչպիսիք են՝ հիմնական իրավունքները¹⁴: Ակնհայտորեն նշված մոտեցման օգտին է նաև պետությունների դատական պրակտիկան: Գերմանիայի Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումն այնպիսին է, որ իրավաբանական անձինք կարող են լինել հիմնական իրավունքների կրող միայն այն դեպքում, եթե վերջիններս իրենց ձևավորման և գործունեության բնույթից կախված հանդիսանում են իրենց հետևում կանգնած ֆիզիկական անձանց իրավունքների ազատ ինքնիրացման ձևեր: Ֆրանսիայի սահմանադրական արդարադատության մարմնի իրավական դիրքորոշումը, որը հարցը դիտարկել է իրավաբանական անձանց իրավահավասարության լույսի ներքո, ընդգծում է, որ իրավաբանական անձանց նկատմամբ ոչ հավասար վերաբերմունք կարող է առաջ բերել անհավասար վերաբերմունք նաև վերջիններիս հետևում կանգնած ֆիզիկական անձանց նկատմամբ, ինչն անբույլատրելի է¹⁵:

Կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է կարևորել ոչ միայն իրավաբանական անձանց անդամների (օրինակ՝ կրոնական կազմակերպությունների անդամների), այլև՝ այլ ֆիզիկական անձանց շահերը, որոնք առանձին իրավիճակներում չեն կարող իրացնել իրենց իրավունքներն առանց իրավաբանական անձանց երաշխավորված սահմանադրական կարգավիճակի: Այսպես՝ մարդը չի կարող իրացնել իր տեղեկատվություն ստանալու իրավունքը, եթե չերաշխավորվի, օրինակ, մամուլի ազատությունը: Չի կարող երաշխավորվել ընտրական գործընթացների քավանցիկությունը, քաղաքական պայքարի մեջ ներգրավված անձանց ծրագրային նպատակներին ծանոթանալու էլեկտորատի իրավունքը, եթե ԶԼՄ-ները որպես իրա-

վարանական անձինք չինեն տեղեկատվության ազատության իրավունքի կրողներ: Այս իմաստով կվիմեցվի նաև ժողովրդավարական պետության գաղափարը: Ներկայացված տեսակետի իմաստով արժեքավոր է մամուլի և տպագրության ազատության հիմնական իրավունքներն իրավաբանական անձանց պատկանելու վերաբերյալ ՄԻԵԴ-ի՝ Գրուպեր Ռ-ադիո ԱԳ-ն և մյուսներն ընդդեմ Ընդդարձայի գործի շրջանակներում հայտնած իրավական դիրքորոշումը: Նշվում է, որ տեղեկատվություն և գաղափարներ տարածելու ազատությունը լրացնում է տեղեկատվություն և գաղափարներ ստանալու ազատությանը: Ըստ դատարանի՝ դա ճշմարիտ է ոչ միայն տպագիր մամուլի, այնպես էլ՝ ռադիոյի և հեռուստատեսության համար: Դատարանն ընդգծում է, որ պետությունը պարտավոր է չմիջամտել տեղեկատվության փոխանցման և ստանալու գործընթացին (status negativus), քանզի և ստացողը, և տվողը ունեն իրենց ցանկությամբ ուղիղ կապով հաղորդակցվելու ազատություն: Այսպիսով՝ ՄԻԵԴ-ը իրավաբանական անձանց հիմնական իրավունքներով պաշտպանության հիմնահարցը արժեորվում է նաև ֆիզիկական անձանց (իրավաբանական անձի անդամ չհանդիսացող)` կոնկրետ դեպքում տեղեկատվություն և գաղափարներ ստանալու ազատությանը իրավունքի ապահովման իմաստով:

Այսպիսով՝ իրավաբանական անձանց սահմանադրական դիրքերը սուբյեկտիվ հիմնական իրավունքների միջոցով պաշտպանելու անհրաժեշտությունը, այլ կերպ ասած՝ իրավաբանական անձանց իրենց վերաբերելի հիմնական իրավունքների կրող ճանաչելու սահմանադրական լուծումները, կարևորվում են ոչ միայն վերջիններիս սահմանադրական կարգավիճակի հստակեցման (նրանց հետևում կանգնած անդամների), այլև իրավական, ժողովրդավարական պետության կայացման, իրավունքի գերակայության ապահովման, ֆիզիկական անձանց սուբյեկտիվ իրավունքների իրացման համար երաշխիքներ ստեղծելու տրամաբանությունից եմելով:

Սահմանադրության կամ սահմանադրական անձանց իրավական դիրքի առանձնահատկությունները՝ հիմնական իրավունքները կրելու լույսի ներքո: Ինչպես արդեն նշել ենք, առնվազն սահմանադրական մակարդակում հայկական պողոսիկ իրականությունն այնպիսին է, որ իրավաբանական անձինք ճանաչվում են հիմնական իրավունքների կրող: Սակայն ոլորտին վերաբերող իրավաբանական գրականության, օրենսդրության, այդ բնույթ ազգային¹⁶, և դատական պրակտիկայի (սահմանադրական արդարադատության) հետա-

զոտման արդյունքում պարզ է դատնում, որ առկա է մասնավոր և հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց (այդ թվում հիմնական իրավունքներով պաշտպանվելու առանձնահատկությունների հետ կապված) տարածատման խնդիր:

Արդեն անցած դարի կեսերին իրավաբանական գրականության մեջ ընդգծվում էր մասնավոր և հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց ոչ միայն տեսական, այլև պրակտիկ մակարդակում տարածատման անհրաժեշտությունը : Ցավոք, եզակի համարվող տեսակետները չստացան անհրաժեշտ աջակցություն և միայն 21-րդ դարի սկզբին ուստական իրավունքում հայեցակարգային մակարդակով առաջ քաշվեց «հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ» հասկացության ներմուծման անհրաժեշտությունը¹⁹ : Առանձին հեղինակների դիտարկմանը պետության իրավական քաղաքանության նման փորձերը կարող էին էական վճար հասցնել իրավաբանական անձանց կայացած համակարգին :

Հետխորհրդային իրավաբանական գրականության մեջ, խոսելով իրավաբանական անձանց որպես հիմնական իրավունքների կրող լինելու մասին, քավարարվում են հղում կատարելով սահմանադրական այն նորմի վրա (նման կարգավորումների առկայության դեպքում), որ իրավաբանական անձինք ևս կարող են դրանք կրել՝ առանց տարածատելու մասնավոր և հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց խնդիրը: Հիմնահարցի պարզաբանման համար հայեցակարգային է իրավունքի համակարգը հանրայինի և մասնավորի բաժանելու խնդիրը:

Այսօր ժամանակակից առաջադեմ պետությունների իրավական համակարգերն ընդունում են իրավունքի հանրային և մասնավոր ճյուղերի բաժանման սկզբունքը²⁰, ինչպես նաև հանրային և մասնավոր իրավաբանական անձանց տարածատման խնդիրը :

Այս իմաստով, թերևս անվիճելի է գերմանացի իրավագետ, սոցիոլոգ Գուստավ Ռադբրուխի այն դիտարկումը, որ «երբ պարտականությունը ծագում է հարաբերության մյուս կողմի հրամանի հիման վրա, ապա գործ ունենք հանրային իրավունքի հետ, իսկ մասնավոր իրավունքի պարագայում գործ ունենք պարտավոր կողմի ինքնաենթարկվելու հանգամանքի հետ»²¹:

Համակարգելով իրավաբանական գրականության մեջ առկա մոտեցումները, որոնք փորձ են կատարում հերքել հանրային ոլորտի իրավաբանական անձանց գոյությունը՝ իրավաբանական անձ հասկացությունը կապելով միայն մասնավոր ոլորտի հետ, արձանագրում ենք, որ դրանց հիմքում

առաջին հերթին դրված է այն հիմնավորումը, որ հիմնախնդիրը կարգավորող փաստաթղթերը մասնավոր ոլորտը կարգավորող ակտերն են²²: Չերքելով պետական իրավաբանական անձանց գոյությունը (հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ)` առանձին տեսաբանները գտնում են, որ չկա «հանրային ոլորտի իրավաբանական անձ» հասկացությունը ներմուծելու անհրաժեշտություն, քանի վերջիններս ստեղծվում և գործում են մասնավոր իրավունքի հիման վրա²³: Կարծում ենք, որ նման մոտեցումները խիստ մեխանիկական են:

Այսօր, իրավաբանական գրականության մեջ, արդարացիորեն ընդգծվում է, որ չնայած այն հանգամանքին, որ «իրավաբանական անձ» հասկացության արմատները գալիս են ցիվիլիստիկայից²⁴, այնուամենայնիվ այն էական խնդիրներ ունի լուծելու նաև հանրային իրավունքի ոլորտում և արդարացիորեն ներխուժել է նաև այստեղ²⁵:

Այս իմաստով, ակնհայտ են խնդիրները նաև ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության մեջ: Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրը՝ տալով իրավաբանական անձանց հասկացությունը (հոդված 50), տարբերակելով իրավաբանական անձանց տեսակները (հոդված 51-րդ), չի անդրադանում հանրային և մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց²⁶: Չնայած այն հանգամանքին, որ քաղաքացիական օրենսգիրը չի տարածատում հանրային և մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց, սակայն առկա են բազմաթիվ իրավաբանական անձինք, ովքեր ունեն հանրային կարգավիճակ, որոնց իրավական վիճակի, դրանց ստեղծման, գործունեության, վերակազմակերպման և լուծարման կարգի, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների հետ փոխհարաբերությունները կարգավորվում են ոչ միայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, այլ՝ առանձին օրենքներով: Այդպիսին է, օրինակ, «Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը, որի կարգավորման առարկան, ինչպես երևում է ակտի վերնագրից, վերաբերում է պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններին, որոնք ոչ այլ ինչ են, քան հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ:

Հատկանշական է, որ ի տարբերություն մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց, որոնք ստեղծվում են հիմնադրների մասնավոր ինքնավարության հիման վրա, հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք, որպես կանոն, ստեղծվում են պետական մարմնի (օրինակ՝ կառավարության) ընդունած իրավական ակտի հիման վրա: Հատկանշական է ՀՀ քաղ. օր-ի 55-րդ հոդվածի իրավակարգավորումը, համաձայն որի՝ «Իրավաբանական անձի հիմնադրի փաստաթղթը նրա

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

իհմնադիրների (մասնակիցների) կամ կանոնադրությամբ դրա համար **լիազորված մարմնի** հաստատած կանոնադրությունն է»:

Եապես կարևորվում է հանրային և մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց իրավունակության բովանդակության և ծավալի խնդիրը՝ կապելով այն, հատկապես, հանրային ոլորտի կազմակերպության կանոնադրությունում վերջինիս գործունեության առարկան և նպատակները պարտադիր սահմանելու հետ: Հատկանշական է, որ մասնավոր ոլորտի իրավաբանական անձանց իրավունակությունը, որպես կանոն, ընդհանուր է, որը **կարող է** սահմանվել իհմնադիր փաստաթրում, իսկ հանրային ոլորտինը՝ հատուկ, այսինքն, իհմնադիր փաստաթրում **սահմանվում են** նրա գործունեության առարկան և նպատակները³⁰: Այս խնդիրը չպետք է շփոթել իրավունակության ծագման և դադարեցման հետ: Իրավաբանական անձանց իրավունակության ծագման և դադարեցման վերաբերյալ հատուկ կարգավորումներ չկան, այսինքն՝ գործում են ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությամբ սահմանված իրավունակության ծագումը՝ մարմինների ստեղծման (56-րդ հոդվածի 3-րդ կետ) և դադարումը՝ լուծարման ավարտի (69-րդ հոդվածի 7-րդ կետ) հետ կապված իրավակարգավորումները:

Աշխատանքն անհրաժեշտ խորություն չէր ունենա, եթե անդրադարձ չկատարվի հանրային և մասնավոր իրավաբանական անձանց՝ սուբյեկտիվ իհմնական իրավունքներ և ազատություններ կրելու ունակության առանձնահատկություններին: Այս իմաստով, անհրաժեշտ է նշել, որ ՀՀ Սահմանադրության 74-րդ հոդվածը իհմնական իրավունքներն իրավաբանական անձանց վրա տարածելու իմաստով, որպես նորմի փաստակազմի պարտադիր հատկանիշ նշում է, որ այդ իրավունքները պետք է կիրառելի լինեն այդ անձանց (առհասարակ իրավաբանական անձանց) նկատմամբ: Պետք է նշել, որ այս դեպքում սահմանադիրը ոչ թե խնդիր է դրել տարրերակել իհմնական իրավունքների՝ հանրային և մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց վերաբերելի լինելու հանգամանքը, այլև փաստակազմի նշված հատկանիշի նպատակը ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց վերաբերելիության իմաստով տարրերակումն է:

Մինչ իհմնական իրավունքների կրելու իմաստով հանրային և մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց առանձնահատկություններին անդրադառնան անհրաժեշտ է նշել, որ վերը նշված հոդվածի՝ «որքանով այդ իրավունքները և ազատություններն իրենց էությամբ կիրառելի են»

ձևակերպումը նշանակում է, որ գոյություն ունեն առանձին իհմնական իրավունքներ, որոնք իրենց էությամբ կարող են պատկանել միայն ֆիզիկական անձանց: Օրինակ, կյանքի, հոգեկան և ֆիզիկական անձեռնմխելիության, ընտրելու, սեղից, ռասայից և մաշկի գույնից կախված խտրականության արգելքի վերաբերյալ նեզատիվ պահանջից բխող սուբյեկտիվ իրավունքը և այլ իհմնական իրավունքները, որոնք իրենց էությամբ վերաբերելի են միայն ֆիզիկական անձին, դժվար քե հնարավոր լինի տարածել իրավաբանական անձանց վրա:

Իրավաբանական անձանց վերաբերելի իհմնական իրավունքներից են՝ պատշաճ վարչարարության իրավունքը, սեփականության իրավունքը, վնասի հատուցման իրավունքը, արդար դատաքննության իրավունքը, բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը, կարծիքի արտահայտման ազատությունը և այլն: Այլ կերպ ասած, իրավաբանական անձանց համար հնարավոր է իհմնական իրավունքներով պաշտպանություն, եթե այդ իհմնական իրավունքը կապված չէ մարդու ֆիզիկական և հոգեկան ոլորտների հետ:

Այն իհմնական իրավունքները, որոնք կապված չեն մարդու ֆիզիկական և հոգեկան ոլորտների հետ առանց բացառության, տարածվում են մասնավոր իրավաբանական անձանց վրա (եթե նրանք հատուկ լիազորությունների ուժով հանրային գործառույթներ չեն իրականացնում, որի պարագայուն դառնում են իհմնական իրավունքներով պարտավորված կողմն): Նույնը չի կարելի ասել հանրային ոլորտի իրավաբանական անձանց համար: Այստեղ կարևոր է այն մոտեցումը, որ չի կարող հանրային իշխանության մարմինը, որը ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի ուժով իհմնական իրավունքներով սահմանափակված կողմն է, այսինքն՝ իհմնական իրավունքների հասցեատեր, լինել նաև այդ իրավունքի կրող: Սակայն կան բացառություններ, որոնք հնարավորություն են ընձեռությ հանրային ոլորտի իրավաբանական անձանց պաշտպանվել իհմնական իրավունքներով: Այդպիսի սահմանադրական հնարավորություն ունեն հեռուստառադիր ընկերությունները՝ հեռուստատեսության և ռադիոյի ազատությամբ պայմանավորված հաղորդումների ապահովման, սակայն ոչ սեփականության իրավունքի մասով: Այն, որ բացի մասնավորից նաև հանրային ոլորտի մամուլի, հեռուստառադիր ընկերությունների և տեղեկատվության այլ միջոցների գործունեության ազատությունը ենթակա է պաշտպանության իհմնական իրավունքների միջոցով երևում է նաև ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածի բովանդակությունից, համաձայն որի՝ «... Պետությունը երաշխավորում է տեղեկատվական,

կրթական, մշակութային և ժամանցային բնույթի հաղորդումների բազմազանություն առաջարկող անկախ հանրային հեռուստատեսության և ռադիոյի գործունեությունը»:

Նույն ռեժիմը գործում է նաև հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների համար՝ կապված գիտության ազատության իրենց հատուկ գործառույթի հետ³¹:

Այսպիսով, հիմնական իրավունքներն առանձին դեպքերում տարածվում են ոչ միայն մասնավոր, այլ նաև հանրային ոլորտի իրավաբանական անձանց վրա: Դա տեղի է ունենում այն դեպքերում, եթե հանրային ոլորտի իրավաբանական անձինք, հանդիսանալով հանրային իշխանության մաս, կախված իրենց գործունեության բնույթից (կոնկրետ սուբյեկտի իրավունքի պաշտպանության առարկայից), գործում են պետությունից անկախ և այդ իրավունքների պաշտպանության հմաստով կարող են հակադրվել պետությանը³²:

Այլ է հարցը նաև այն դեպքերում, եթե հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք հենվում են դատավարական հիմնական իրավունքների վրա, քանի որ սահմանադրական այդ դրույթները ձևական առումով պատկանում են ոչ թե հիմնական իրավունքներին, այլ բովանդակում են դատավարական օբյեկտիվ սկզբունքներ, որոնք գործում են ցանկացած դատավարության համար, ուստի պետք է ծառայեն յուրաքանչյուրին, ով դատավարական նորմերին համապատասխան եղել է դատավարության մասնակից: Հետևաբար, հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք նաև դատավարական հիմնական իրավունքների սուբյեկտ են³³: Այս իրավունքների կրող լինելու հանրային

իրավունքի իրավաբանական անձանց հնարավորությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ, եթե հնարավոր է համարվում, օրինակ, պաշտպանվել խոսքի ազատության հիմնական իրավունքների միջամտության դեպքում, ապա նման պաշտպանությունը հնարավոր չի լինի, եթե վերջիններս չհամարվեն նաև այն հիմնական իրավունքների կրող, որոնց միջոցով կիրականացվի այդ պաշտպանությունը: Այդպիսին են օրինակ՝ դատական պաշտպանության իրավունքը, վճարի հատուցման իրավունքը, պատշաճ վարչարարության իրավունքը և այլն:

Նման հետևողությունների արդյունքում անհրաժշտ է նաև նշել, որ եթե հիմնավոր է հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց սուբյեկտիվ հիմնական իրավունքների կրող լինելու վերաբերյալ մոտեցումը, ապա կա անհրաժշտություն այս առումով ընդլայնելու ՄԻԵՂ-ի պրակտիկան՝ կապված հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց՝ կոնվենցիոն իրավունքներով պաշտպանվելու հնարավորության հարցում՝ հաշվի առնելով, որ ՄԻԵՂ-ի ընդհանուր մոտեցումը «ոչ պետական (կառավարական) կազմակերպություններ» հասկացության վերաբերյալ այնպիսին է, որ նշված կազմակերպության մոտ բացակայում է պետախիժանական գործառույթը կամ նրա անումից հանդես գալու հանգամանքը, որի մասին խոսվել է սույն աշխատանքի շրջանակներում:

¹ Рыбкин К.А. Юридические лица как носители основных прав: российская и европейская практика/ Журнал российского права, N11, 2007. С. 31-32.

² Савинко Т. В. Судебная защита налогоплательщика // Бухгалтерский учет. 2002. N 3. Кузнецов В. Конституция и права юридических лиц. Электронный ресурс, 1997. http://www.juristlib.ru/book_496.html (26.01.2016): Այսպես, Բարձրագույն արքիտրաֆային դատարանի վերահսկող մարմնի որոշմամբ՝ N K4-H-7/2648 գործի շրջանակներում պատասխանողին (ով իրավաբանական անձ էր) մերժվեց ՌԴ Սահմանադրության 54-րդ հոդվածի 2-րդ մասի կիրառման մեջ՝ նշելով, որ նշված նորմը գոտնվում է ՌԴ Սահմանադրության 2-րդ գլխում, որը վերաբերում է մարդկանց, այլ ոչ թե իրավաբանական անձանց: Ավելի ուշ, ՌԴ Սահմանադրական դատարանը կատարեց փորձեր, որոնք ուղղված էին իրավաբանական անձանց սուբյեկտիվ հիմնական իրավունքների՝ իր վարույթի շրջանակներում պաշտպանությանը: Մասնավորապես, 1996 թվականի հոկտեմբերի 24-ի որոշման շրջանակներում, որի պարագայում սահմանադրական դիմում էր ներկայացվել իրավաբանական անձի կողմից, ՌԴ ՍԴ-ն իրավաբանական անձանց սուբյեկտիվ հիմնական իրավունքները խսխտվելու հիմքով,

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

իրավաբանական անձից դիմումի ընդունելու հանգամանքը, իմանալու հետևյալ իրավական դիրքորոշմամբ: Ո՞Դ ՍԴ-ն գոտավ, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» Ո՞Դ Սահմանադրական օրենքի 96-րդ հոդվածի 1-ին մասը, համաձայն որի՝ իրավունքների և ազատությունների խախտման հիմքով Ո՞Դ ՍԴ անհատական կամ կողեւադիք գանգատով դիմելու իրավունքն ունեն քաղաքացիները, ում իրավունքները և ազատությունները խախտվել են օրենքով, կոնկրետ գործի սահմաններում կիրառելի ենա քաղաքացիների ֆիավորման նկատմամբ:

³ Конституция Российской Федерации. Комментарий / Под общей редакцией Б.Н. Топорнина и др. М., 1994. С. 202 - 203).

⁴ Витрук Н. В. Конституционное правосудие в России (1991 - 2001 гг.): Очерки теории и практики. М., 2001. С. 266.

⁵ Հովհաննիսյան Գ. Հիմնական իրավունքների երրորդային գործողությունը կամ ինչ է ասում մեզ ՀՀ

Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի երրորդ մասը: (<http://www.lex.am/docs/yerrordayin.pdf>) (26.01.2016?):

⁶ Кузнецов В. Конституция и права юридических лиц // Российская юстиция. 1997. N 4.

⁷ Рывкин К. А. Юридические лица как носители основных прав: российская и европейская практика. «Журнал российского права», 2007, N 11.

⁸ Dekker van Bijsterveld S. C. den. De verhouding tussen kerk en staat in het licht van Grondrechten. Zwolle, 1988. P. 85.

⁹ Մանրամասն տե՛ս, <http://swarb.co.uk/x-v-denmark-echr-1976/>, References: 7374/76, (1976) 5 DR 157.

¹⁰ Հատկանշական է, որ ՄԵԴԴ-ի ընդիմանուր մուտեցումը «ոչ պետական» (կառավարական)

կազմակերպություններ» հասկացության վերաբերյալ այնպիսին է, որ նշված կազմակերպության մոտ բացակայում է պետախիսանական գործառույթը կամ նրա անունից հանդիս գալու հանգամանքը: Այս մասին մանրամասն տե՛ս, Տуманов В.А. Европейский Суд по правам человека. Очерк организации и деятельности. М, 2001.

С. 39-40. Իրավաբանական անձանց գանգատի հիման վրա ՄԵԴԴ-ում ըննված հայտնի գործերից են՝ Բելգիայի ոստիկանական ազգային արհմիությունն ընդունելու Բելգիայի, «Կյանքի համար բժիշկները» պլատֆորմն ընդունել Ավստրիայի, «Սանդի բայմը» ընդիմ Միացյալ Թագավորության: «Դատարանը բոլոր նշված դեպքերում կազմակերպություններին ճանաչել է պատշաճ դիմող, նույն է թե՝ կոնվենցիոն իրավունքի կրող:»

¹¹ Տե՛ս, Բյոլլետեն Европейского Суда по правам человека. Российское издание. 2003. N 1. С. 2-3. Freshfields Bruchkhaus Deringer. October 2001.

¹² Տե՛ս, Протокол N 1 к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод от 20 марта 1952 г. // СЗ РФ. - 2001. - N 2. Ст. 163.

¹³ Մանրամասն տե՛ս, ՄԵԴԴ 24.10.1995. Appl. No. 14807/89 Agrotexim and Others v. Greece.

¹⁴ Mutius A. v., Art. 19, Abs. 3 in Dolzer R./Vogel K. (Hrsg.), Bonner Kommentar zum Grundgesetz, Dez. 1999.

¹⁵ BverfGE 21, 362(369). <http://www.center-bereg.ru/o4513.html> (27.01.2016).

¹⁶ C. C. 81-132 DC, 16.01.1982. P. 23. <http://www.center-bereg.ru/o4513.html> (27.01.2016).

¹⁷ 2015 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում համայնքը (հոդված 180, մաս 2) և միջամայնքային միավորումները (հոդված 189, մաս 3) ճանաչեցին հանրային իրավունքի իրավաբանական անձեր: Առանձին օրենսդրական լուծումները «հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ» հասկացության դրոշակացման հարցում, արդեն ժամանակի հրամայական է:

¹⁸ Братусь С. Н. Юридические лица в советском гражданском праве. М., 1947. С. 62—63.

¹⁹ Концепция развития корпоративного законодательства на период до 2008 г. (подготовлена Минэкономразвития России) // Закон. 2006. N 9. С. 27.

²⁰ Серова О. А. Типы управления юридическим лицом: к постановке вопроса // Юрист. 2006. N 2. С. 24.

²¹ Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. С 264.

²² Այսպէս՝ Իտալիա (Իտալիայի Քաղ.օր. հղ. 11 (Persone giuridiche pubbliche), Իսպանիա (Իսպ. Ivan C. Einführung in das spanische Recht. 1. Aufl. Nomos. 1995. S. 170), Ֆրանսիա (Hubner U., Constantinesco V. Einführung in das französische Recht. 4. Aufl. Beck, 2001. S. 173 - 174), և այլն:

²³ Radbruch G. Einführung in die Rechtswissenschaft. 11. Aufl. 1964. S. 88.

²⁴ Рахманкулов X. Р. Законодательство Республики Узбекистан о юридических лицах // В кн.: Субъекты гражданского права. Т. 1. Алматы, 2001. С. 51. Solotych S. Das Zivilgesetzbuch der Russischen Föderation. Erster Teil. Einführung. Nomos. Baden-Baden, 1996. S. 30. Чантuria L. Гражданское право и юридические лица публичного права: особенности правового регулирования. Доклад, сделанный на международной научно-практической конференции “Гражданское право в системе права” в Алматы (Казахстан) 17 мая 2007 года. <http://www.cac-civillaw.uni-bremen.de/publikationen/chanturia.jur.personen.ru.rtf> (27.01.2016).

²⁵ Մանրամասն տե՛ս, Ибрагимова Т. А. Юридические лица в Кыргызской Республике. IV 2 (<http://www.cac-civillaw.uni-bremen.de/beitraege/jur-per-kir.ru.rtf>) (27.01.2016), Асьянов Ш. Юридические лица в Республике Узбекистан. IV 2 / материалы международных научно-практических конференций «вопросы совершенствования законодательства о юридических лицах» 3-4 июня 2009 г. С. 22-25.

²⁶ Schnizer H., Die juristische Person in der Kodifikationsgeschichte des AGBG in: FS f. Walter Wilburg. 1965. S. 144.

²⁷ Knieper R. Gesetz und Geschichte. Nomos, 1996. S. 66. Так же на русском языке: Книпер Р. Закон и история. Алматы, 2005. С. 58 - 61.

²⁸ Հատկանշական է, որ Վրաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 1509-րդ հոդվածի 1-ին

մասի համաձայն՝ հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք են՝ պետությունը, ինքնակառավարվող միավորները, պետության կողմից օրենսդրության կամ վարչական ակտի հիման վրա ստեղծված իրավաբանական անձինք, որոնք չունեն Քաղաքացիական օրենսգրքով կամ «Զեռնարկատերերի մասին» օրենքով սահմանված կազմակերպարավական ձևեր, պետական կազմակերպությունները և պետական ֆոնդերը, որոնք չեն ծնավորվել Քաղաքացիական օրենսգրքի կամ «Զեռնարկատերերի մասին» օրենքի հիման վրա, օրենսդրության հիման վրա ստեղծված հանրային նպատակներ հետապնդող ոչ պետական կազմակերպությունները (օրինակ՝ կուսակցությունները), Վրացական ուղղափառ եկեղեցին և այլն: Բացի Քաղաքացիական օրենսգրքի՝ հիմնահարցին վերաբերող նշանակած կարգավորումներից, որոնք ունեն ինստիտուցիոնալ բնույթ՝ Վրաստանի օրենսդիր մարմնի կողմից ընդունվել են աև օրենք «Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց մասին» (28.05.1999թ.):

²⁹ Օրինակ՝ «Հայանտառ» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը ստեղծվել է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2002 թվականի հուլիսի 25-ի «Հայանտառ» պետական ոչ առևտրային կազմակերպություն ստեղծելու մասին» N 1054-Ն որոշմամբ:

³⁰ Նման իրավական դիրքորոշում է հայտնել նաև Վրաստանի Գերագույն դատարանը հանրային ոլորտի իրավաբանական անձանց իրավունակության վերաբերյալ 22. 02.2001 թվականի իր որոշման մեջ:

³¹ Զարս Սիխայել Գերմանիայում հիմնական իրավունքների ընդհանուր ուսունքի հիմունքներ: Սուրյեկտիվ հանրային իրավունքը վարչական իրավունքում / Մ. Զարս.-Եր.: Տիգրան Սեծ, 2012. Էջ 51:

³² Crones L. Op. cit. S. 80. Burkens M. C. Algemene leerstukken van grondrechten naar Nederlands constitutionel recht. Zwolle, 1989. P. 58.

³³ Հովհաննիսյան Գ. Հիմնական իրավունքների երրորդային գործողությունը կամ ինչ է ասում մեզ ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի երրորդ մասը: (<http://www.lex.am/docs/yerrordayin.pdf>) (26.01.2016թ.):

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Рывкин К.А. Юридические лица как носители основных прав: российская и европейская практика/ Журнал российского права, N 11, 2007.
2. Савинко Т. В. Судебная защита налогоплательщика // Бухгалтерский учет. 2002. N 3.
3. Кузнецов В. Конституция и права юридических лиц Электронный ресурс, 1997. http://www.juristlib.ru/book_496.html (26.01.2016 г.).
4. Конституция Российской Федерации. Комментарий / Под общей редакцией Б.Н. Топорнина и др. М., 1994. С. 202 - 203.
5. Витрук Н. В. Конституционное правосудие в России (1991 - 2001 гг.): Очерки теории и практики. М., 2001. С. 266.
6. Հովհաննիսյան Գ. Հիմնական իրավունքների երրորդային գործողությունը կամ ինչ է ասում մեզ ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի երրորդ մասը: (<http://www.lex.am/docs/yerrordayin.pdf>) (26.01.2016Г):
7. Кузнецов В. Конституция и права юридических лиц // Российская юстиция. 1997. N 4.
8. Рывкин К. А. Юридические лица как носители основных прав: российская и европейская практика. “Журнал российского права”, 2007, N 11.
9. Dekker van Bijsterveld S. C. den. De verhouding tussen kerk en staat in het licht van Grondrechten. Zwolle, 1988. P. 85.
10. Туманов В.А. Европейский Суд по правам человека. Очерк организации и деятельности. М, 2001. С. 39-40.
11. Бюллетень Европейского Суда по правам человека. Российское издание. 2003. N 1. С. 2-3.
12. Протокол N 1 к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод от 20 марта 1952 г. // СЗ РФ. 2001. N 2.
13. Mutius A. v., Art. 19, Abs. 3 in Dolzer R./Vogel K. (Hrsg.), Bonner Kommentar zum Grundgesetz, Dez. 1999.
14. BverfGE 21, 362(369). <http://www.center-bereg.ru/o4513.html> (27.01.2016).
15. C. C. 81-132 DC, 16.01.1982. P. 23. <http://www.center-bereg.ru/o4513.html> (27.01.2016).
16. Братусь С. Н. Юридические лица в советском гражданском праве. М., 1947.
17. Концепция развития корпоративного законодательства на период до 2008 г. (подготовлена Минэкономразвития России) // Закон. 2006. N 9.
18. Серова О. А. Типы управления юридическим лицом: к постановке вопроса // Юрист. 2006. N 2.
19. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000.
20. Radbruch G. Einführung in die Rechtswissenschaft. 11. Aufl. 1964. S. 88.
21. Рахманкулов X. Р. Законодательство Республики Узбекистан о юридических лицах // В кн.: Субъекты гражданского права. Т. 1. Алматы, 2001.
22. Solotych S. Das Zivilgesetzbuch der Russischen Föderation. Erster Teil. Einführung. Nomos. Baden-Baden, 1996. S. 30
23. Чантuria Л. Гражданское право и юридические лица публичного права: особенности правового регулирования Доклад, сделанный на международной научно-практической конференции «Гражданское право в системе права» в Алматы (Казахстан) 17 мая 2007 года. <http://www.cac-civillaw.uni-bremen.de/publikationen/chanturia.jur.personen.ru.rtf> (27.01.2016).

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

24. Ибрагимова Т. А. Юридические лица в Кыргызской Республике. IV 2 (<http://www.cac-civillaw.uni-bremen.de/beitraege/jur-per-kir.ru.rtf>) (27.01.2016),
25. Асъянов Ш. Юридические лица в Республике Узбекистан. IV 2 / материалы международных научно-практических конференций «вопросы совершенствования законодательства о юридических лицах» 3-4 июня 2009 г.
26. Schnizer H., Die juristische Person in der Kodifikationsgeschichte des AGBG in: FS f. Walter Wilburg. 1965. S. 144.
27. Knieper R. Gesetz und Geschichte. Nomos, 1996. S. 66. Также на русском языке: Книпер Р. Закон и история. Алматы, 2005.
28. Զարս Սիմակյան Գերմանիայում իհմնական իրավունքների ընդհանուր ուսմունքի իհմունքներ: Սուրյեկտիվ հանրային իրավունքը վարչական իրավունքում / Մ. Զարս.-Եր.: Տիգրան Սեծ, 2012.:
29. Crones L. Op. cit. S. 80. Burkens M. C. Algemene leerstukken van grondrechten naar Nederlands constitutionel recht. Zwolle, 1989.

Манук Мурадян

Начальник юридического факультета академии
образовательного комплекса полиции РА,
кандидат юридических наук, доцент

РЕЗЮМЕ

Конституционно-правовые вопросы разделения юридических лиц частного и публичного права

В научной статье основное внимание уделяется одному из актуальных вопросов теории права, а конкретно необходимости разделения юридических лиц на частные и публичные. В работе освещены особенности реализации основных прав юридическими лицами частного и публичного права. А также анализируется позитивное и прецедентное право отдельных государств, связанных с рассматриваемой проблемой. Особое внимание уделяется прецедентному праву ЕСПЧ.

Ключевые слова: юридическое лицо публичного права, юридическое лицо частного права, основные права, прецедентное право.

Manuk Muradyan

Head of the Faculty of Law at Academy of Police
Educational Complex of RA
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

SUMMARY

Constitutional issues of separation of legal entities on private and public law

The scientific article describes one of the actual issues of the theory of law, particularly about needs of separation legal entities on private and public law. In the article the primary stress falls upon the problem of the features of the exercise of fundamental rights by entities of private and public law. The article also analyzes the positive and precedent law of other states related to this issue. The case law of the ECHR is also stressed.

Key words: legal entities of private law, legal entities of public law, fundamental rights, precedent law.

ՎԱՐԴԱՆՈՒՇ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

ՀՀ սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի իրավախորհրդատվական վարչության անհատական դիմումների վերլուծության բաժնի գլխավոր մասնագետ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ՄՈԽԱՅՎԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔ՝ ՈՐՊԵՍ ՍԱՐԴՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԱՆՁԵՌՆԱԽԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԲԱՂԱԴՐԱՏԱՐ

Մոռացվելու իրավունքը դա որոշակի իրավիճակի առկայության պայմաններում մարդու որոնողական համակարգերից իրեն վճարող իր անձնական տվյալների ոչնչացում պահանջելու իրավունքն է: Այս հետազոտության շրջանակներում ուսումնասիրվել են թվային իրավունքին առնչվող շատ պիտույքների օրենսդրություններ և ԵՄ և ՄԻԵԴ նախադասային իրավունքը:

Հիմնարարեր-մարդու իրավունք, մոռացվելու իրավունք, անձնական տվյալներ, համացանց, անձնական ինֆորմացիա:

Մոռացվելու և մաքրվելու իրավունքը կյանքի է կոչվել Եվրոպական Միությունում «Տվյալների պաշտպանության» իրահանգի (դիրեկտիվի) շրջանակներում և Արգենտինայում: Արա էությունը կայանում է նրանում, որ տվյալների կրողները կարող են պարտադրել, որ վերացնեն իրենց վերաբերյալ անձնական ինֆորմացիան: Չնայած, որ սա արդարացված է անձնական ինֆորմացիայի անօրինական մշակման դեպքում, սակայն սա կարող է լուրջ հետևանք ունենալ խոսքի իրավունքի հետ հարաբերակցության ժամանակ: Մոռացվելու իրավունքը պահանջը կարող է բերել խմբագիրների կամ լրագրողների տեղեկատվության իրավունքի սահմանափակման:

Մոռացվելու իրավունքը դա մարդու որոշակի պայմաններում, որոնողական համակարգի իրենց վերաբերող այն անձնական ինֆորմացիան վերացնելու իրավունքն է, որը կարող է նրան վճարել:

Սակայն վեր կայքերի հետևողական գարգառումը տեղեկատվության տարածման ոլորտում զգայի փոփոխություն գրանցեց: Սոցիալական ցանցերի, բլոգերի և որոնողական համակարգերի ներմուծման շնորհիվ ինֆորմացիան ոչ միայն դարձավ հասանելի յուրաքանչյուրին աշխարհի ցանկացած կետում, այլ նաև՝ անվերահսկելի: Սա բերեց հզոր ինֆորմացիոն հիշողության ձևավորմանը, մասնավորապես՝ անձնական ինֆորմացիան մտնելով ցանց, մնում է այնտեղ ընդմիշտ՝ ինչպես դաշվածքը մարդու մարմնի վրա, և մոռացվելու իրավունքը դարձավ հասարակության ինքնապաշտպանության ակտ բոլոր ոլորտներ ներխուժող ԻՆ-ՏԵՐՆԵՏԻ (համացանցի) իշխանությունից: Մոռացվելու իրավունքը մեկնաբանող և կարգավորող միասնական իրավական ակտի բացակայության պատճառով «մոռացվելու իրավունք» եզրույթը անորոշ է²:

Համաձայն Ո-ոլֆ Վեբերի մոռացվելու իրավունքը դա անհատի իրավունքն է պահանջել վերացնել իրեն վերաբերող որոշակի ինֆորմացիա, որը անհասանելի կդառնա երրորդ անձանց համար³: Այլ խոսքերով ասած այս իրավունքը թույլ է տալիս անհատին վերացնել իրեն վերաբերող ցանկացած ինֆորմացիա՝ տպագիր, էլեկտրոնային, տեսա և ձայնագրություններ, որ այդ ինֆորմացիան անհասանելի դառնա որոնողական համակարգերի համար: Այս իմաստով պետք է տարբերել մոռացվելու իրավունքը մոռանալու իրավունքից: Երկրորդը վերաբերվում է որևէ պատմական իրողություն հիշեցնելու արգելքին վաղենության ժամկետի անցնելու պատճառով, քանի որ հասարակության համար այդ ինֆորմացիան դառնում է ոչ ակտուալ:

Մոռացվելու իրավունքի դեպքում էլ է գործում վաղենության ժամկետ, քանի որ ժամանակի ընթացքում փոքրանում է հասարակության հետաքրքրությունը այս կամ այն ինֆորմացիայի նկատմամբ, կամ՝ ի սպաս վերանում: Այսպիսով մոռացվելու իրավունքը բաղկացած է յուրաքանչյուրի իր մասին ունեցած ակտուալ և համապարփակ ինֆորմացիայից: Մոռացվելու իրավունքը տարբերվում է մարդու անձնական անձեռնմխելության իրավունքից, քանի որ այն ենթադրում է արդեն իսկ հանրային, քայլ երրորդ անձանց հասանելի լինելու համար անցանկալի ինֆորմացիայի ոչնչացում:

Մոռացվելու իրավունքը ամենաժամանակակից ընկալմամբ ենթադրում է որոնողական համակարգերում նյութերից այնպիսի հղումների ոչնչացում, որոնք անձնական տվյալներ կամ անցանկալի ինֆորմացիա են պարունակում, քայլ ոչ ամբողջ նյութի ոչնչացում կամ վերացում⁴:

Եվրոպայում մեծ քանակ են կազմում այնպիսի դատական ակտերը, որոնք սահման են դնում տեղեկատվության իրավունքի և մարդու անձնական իրավունքի միջև:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Եվրոպական երկրներից ֆրանսիայի օրենսդրությունը ընդունում է le droit l'oubli սկզբունքը՝ պատիժը կրած և ռեարիլիտացիա (վերականգնում) անցած դատապարտվածին՝ իր դատական անցյալի մասին հրապարակած փաստերի ոչնչացման իրավունքը։ Նմանատիպ սկզբունքը է գործում նաև Մեծ Բրիտանիայում։ Ինչպես Եվրոպայում այնպես էլ ԱՄՆ-ի դատական հաշվետվություններում չեն հիշատակվում անշափահասների անունները, քանի որ երիտասարդ տարիներին կատարված հանցագործությունները չպետք է բացասական ազդեցություն ունենան հետագա կյանքի վրա։

2010թ.-ին Եվրոպայի Խորհուրդը հրապարակեց իր Ուղերձը «Եվրոպայի խորհրդում անձնական տվյալների պաշտպանությանը ուղղված քաղաքակողմանի մոտեցում», որտեղ ընդհանուր մտահոգություն են հայտնել անձնական տվյալների խոցելիության մասին՝ տեխնոլոգիական փոփոխության և այս ոլորտում առկա ԵՄ օրենսդրության բարեփոխման անհրաժեշտության մասին։ Բացի այդ, այս ուղերձը առաջինն էր, որը սահմանեց ինտերնետում նոռանալու իրավունքը։

2012 թվականին Եվրոպական Հանձնաժողովը ներկայացրեց «Անձնական տվյալների մասին» նոր ակտի նախագիծ, որը միտված էր 95/46 ԵԿ հրահանգի փոփոխմանը և կատարելագործմանը, որը ուժի մեջ մտավ 2015 թվականին։ Այս ակտում տրվեց մոռացվելու իրավունքի հասկացությունը, որի համաձայն դա անձի իրավունքն է պահանջել վերացնել իրեն վերաբերող այն տեղեկատվությունը, որը վերաբերում է այն ժամանակահատվածին, երբ ինքը անշափահաս է եղել, և այն տեղեկատվությունը, որը չի համապատասխանում հրապարակման նպատակներին։

Իսպանիայում գործում է անձնական տվյալների պաշտպանության մասին օրենք¹⁰, որի 4-րդ հոդվածի համաձայն անձնական տվյալները ենթակա են հավաքման և պահպանման, եթե համապատասխանում են ստեղծված իրավիճակին և իրականությանը։ Այդ տվյալները չեն կարող օգտագործվել հավաքման նպատակից այլ նպատակներով, բացառությամբ պատմական աղբյուրների, իսկ եթե այդ տվյալները չեն համապատասխանում հավաքագրման նպատակին, պետք է ոչնչացվեն։ Օրենքը նույնիսկ նշել է ոչնչացման ընթացակարգը։ 1993թ.-ին անձնական տվյալների հավաքման, մշակման և օգտագործման համար ստեղծվեց Տվյալների պաշտպանության ազգային գործակալություն, որը գործում է Արդարադատության նախարարությանը կից։ Հենց այս գործակալությունն էլ հանդիսանում է անձնական տվյալների ոչնչացման պահանջով դիմելու առաջին ատյանը։

2014թ.-ին ՄԻԵԴ-ը քննեց Իսպանիայի քաղա-

քաղի՝Մարիո Կոստեիսա Գոնսալեսն ընդդեմ Google-ի գործը։ Սկզբում Իսպանիայի քաղաքացին դիմել է վերը նշված իսպանական գործակալություն և պահանջել ոչնչացնել 1998թ. La Vanguradia թերթում իր բնակարանը պարտքի դիմաց աճուրդով վաճառելու վերաբերյալ քանի որ այդ տեղեկատվությունը ուղղված է իր անձնական անձեռնմխելության իրավունքը¹¹։ Նրա բողոքը ընդդեմ թերթի մերժվեց, գործակալության կողմից հիմնավորվելով, որ տեղեկատվությունը համապատասխանում է իրականությանը և օրինական է, սակայն բողոքն ուղղված ընդդեմ Google-ի՝ ընդունվեց։ Քաղաքացու բողոքը կայանում էր նրանում, որ «Google»-ի որոնողական համակարգը շարունակում էր տվյալներ ներկայացնել ժամանակին պարտքերի դիմաց աճուրդի հանված իր տան վերաբերյալ այն պարագայում, եթե համապատասխան վարույթը արդեն մի քանի տարի է ինչ փակվել էր և հետևաբար ներկայացված տվյալները, բացի իր անձնական կյանքի անձեռնմխելությունը ուղնահարելով, որիշ ոչ մի քանի պիտանի չէին։ Քաղաքացին պահանջում էր, որ նախ՝ լրագիրը հեռացնի կամ ճշտի ներկայացված տվյալները այնպես, որ իր անձին վերաբերող տեղեկությունները այլևս չերևան, և երկրորդը, որ «Google Spain»-ը կամ «Google Inc.»-ը միջոցներ ձեռնարկեն, որ իրեն վերաբերող անձնական տվյալները այլևս չհայտնիվեն որոնման արդյունքներում։ Իսպանիայի իշխանությունները պարտավորեցրին Google-ին ոչնչացնել այդ հոդվածի հոդվածը, որպեսզի որոնողական համակարգում այս տեղեկատվությունը երրորդ անձանց համար լինի անհասնելի։ Google-ը բողոքարկեց Իսպանիայի գերազանցություն դատարան, որը գործը ուղարկեց Եվրոպական Սիության արդարադատության՝ դատարան։ ՄԻԵԴ-ի 2014թ. մայիսի 13-ի վճռի¹² համաձայն Google-ը պարտավորվեց ոչնչացնել այդ հոդվածի հոդվածը Google-ի Inc ենթադունելով 95/46 ԵԿ հրահանգը, չնայած, որ տվյալները նշակվել են ԱՄՆ տարածքում։ Ինքը տեղեկատվությունը մնաց հասանելի La Vanguradia թերթի կայքում, իսկ Google-ի որոնողական հոդվածը հանվեց։ Այս վճռը առաջին դատական նախադեպն էր նմանատիպ գործերով։ Կարևոր է, որ դատարանը որոշեց, որ այս գործը համբուրհանուր չէ, իսկ ոռոգացվելու իրավունքը՝ բացարձակ։ Նմանատիպ գործերով որոշումներ պետք է կայացվեն կոնկրետ հանգամանքներ հաշվի առնելով, որպեսզի բացառենք մարդու այս երկու հիմնարար իրավունքների (խոսքի և մամուլի ազատություն) հակասությունը և անհիմն սահմանափակու-

մը: Գործը շատ մեծ արձագանք ունեցավ, Եվրոպական Սիոնիան արդարադատության դատարանի վճռի ուժի մեջ մտնելու առաջին իսկ օրը Google-ը 12000 դիմում ստացավ, տեղեկատվության ոչնչացման պահանջով: Google-ը ստիպված եղավ ոչնչացնել այդ տեղեկատվությունը, սակայն 2014թ.-ին Եվրոպական Սիոնիան արդարադատության դատարանը նոր վճիռ ընդունեց, որի համաձայն Google-ը պարտավոր չէ վերացնել այն բոլոր տեղեկատվությունը, որը մարդիկ պահանջում են, քանի որ այն կարող է իրենից հասարակական հետարքրություն ներկայացնել այս կամ այլ նշանակություն ունենալ, կամ վճառել հենց ոչնչացման պահանջ ներկայացնող անձի շահերը: Նմանատիպ դեպքերում մարդու անձնական անձեռնմխելիության և մոռացվելու իրավունքի հավասարակշռությունը պահպանելու համար Google-ը պետք է այդ գործը փոխանցի տվյալ պետության համապատասխան մարմնին՝ գործակալությանը և այդ մարմնի որոշումից հետո նոր գործի:

Ինչպես Խապանիայում, այնպես էլ Իտալիայում՝ 2003թ.-ից գործում է Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին օրենսգիրը¹³, որի համաձայն, մոռացվելու իրավունքը դիտարկվում է որպես յուրաքանչյուր քաղաքացու արխիվից իր կենսագրական տվյալներին վերաբերող, իր պատիվն ու արժանապատվությունը նվաստացնող տեղեկատվության ոչնչացում պահանջելու իրավունք, եթե այդ տեղեկատվությունը այս ակտուալ չէ և չի ներկայացնում հասարակական հետարքրություն, կամ իր դատվածություն ունենալու մասին տեղեկատվության տարածման կանխումը պահանջելու իրավունք:

1990թ. Իտալիայի Գերազույն դատարանը հակաօրինական ճանաչեց Messaggero թերթի գործունեությունը, որը իր էլեկտրոնային կայքում դրել էր նախկին հանցագործի նկարը, որի դատվածությունը վաղուց մարվել և հանվել էր և որը վաղուց վերադարձել էր բնականոն լյանքի¹⁴: Այս տեղեկատվության վերիիշումը ճանաչվեց հասարակական նշանակություն չունեցող և Մարիո Կեզան, որն արդեն պաշտոնյա էր, դատական կարգով ստացավ այդ տեղեկատվության ոչնչացման իրավունք: Հետագայում մեկ այլ նմանատիպ՝ Ջուլիա Կարարոննայի գործով Օրոսման քաղաքի դատարանը Primadano էլեկտրոնային կայքին ներարկեց 17 հազար եվրո սուլքանքի՝ իր արխիվում գտնվող երկու գործարարների մասին դատական գործի վերաբերյալ նյութերի ոչնչացման պահանջը մերժելու համար: Դատարանը նշեց, որ քավականին ժամանակ է անցել այդ դեպքից և այդ տեղեկատվությունը արդեն հասարակական հետարքրություն չի առաջացնում: Արդյունքում այդ տեղեկատվությու-

նը ոչնչացվեց այդ կայքի արխիվից¹⁵:

2009թ. գերմանացի դերասան Վոլտեր Սայդմերերի սպասության համար 14 տարվա ազատագլուման դատապարտված Վոլֆգանգ Վերլեի ֆոնդը նամակ ուղարկեց Վիքիպեդիային անգլիալեզու հոդվածից Վոլֆգանգի և իր ընկերոջ Լաուբերի անունները ջնջելու պահանջով, կցելով նամակին Գերմանիայի 1973 թվականի նախադեպային որոշումը, որը նշում էր, որ կարելի է քարցնել հանցագործների անունները պատիժը կրելու հետո¹⁶, սակայն անգլալեզու տերսի հեղինականները հրաժարվեցին ջնջել, որի համար իինք էր հանդիսացել նաև այն հանգանակը, որ Վիքիպեդիան գրանցված էր ԱՄՆ-ում և գերմանական օրենքները չէին տարածվում նրա վրա: 2008թ. Վերլեի անունը Գերմանիայի դատարանի պահանջով ջնջել էին հոդվածի գերմանալեզու տարբերակից, սակայն 2009թ. Գերմանիայի Սահմանադրական դատարանը որոշում ընդունեց, որը փոխեց դատարանի որոշումը նշելով, որ դա սահմանադրությամբ երաշխավորված տպագրության իրավունքի սահմանափակում է¹⁷:

1996թ. Falcionelli, Esteban P. Vs Organización Veraz S.A. գործով Արգենտինայի Գերազույն դատարանը որոշեց, որ 10 տարի և ավել վաղեմություն ունեցող անձնական տվյալները կարող են ոչնչացվել անձի պահանջով, քանի որ դրանք հնացած են և սահմանափակում են անձի մոռացվելու իրավունքը¹⁸ և նրան դարձնում է իր անցյալի գերին:

Ավելի ուշ 2000թ. «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» օրենքի համաձայն սահմանվեց անձնական տվյալների պաշտպանության հնգամյա ժամկետ: 2011թ. Արգենտինայի Գերազույն դատարանը գործով օգտագործելով մոռացվելու իրավունք հասկացությունը հաստատեց, որ այդ իրավունքի պաշտպանության համար գործում է հնգամյա ժամկետ²⁰:

2009թ. Վերջինիա Դա Կունանան հաղթեց մի գործ, որով Արգենտինայի դատարանը պարտավորեցրեց Googl-ին և Yahoo-ին վերացնել նյութի հղումը, որում պարունակվում էր տակ գրված էր իր անունը, որը նրան արատվագրում էր: 2010թ. այս որոշումը բեկանվեց Վերաբննիչ դատարանի կողմից, այն հիմքով, որ որոնողական համակարգերը պատասխանատու չեն նյութի բովանդակության համար:

Վերջին մոտ հարյուր նմանատիպ դեպերում՝ մասնավորապես 2014 թ.-ի Մարիա Բելեն Ռոդրիգեսը ընդդեմ Google-ի և Yahoo գործով նկարների հղման ոչնչացման մասին պահանջի մասին հայցը մերժվեց, դատարանները ընդգծեցին այն փաստը, որ որոնում կրող համակարգերը պա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

տասխանատվություն են կրում նկարի բովանդակության համար միայն բացառիկ դեպքերում²³:

ԱՄՆ Սահմանադրության իրավունքների մասին բիլի առաջին փոփոխության ժամանակ երաշխավորվեց քաղաքացիների խոսքի և մամուլի ազատության իրավունքը: Ի տարբերություն եվրոպական երկրների ամերիկյան օրենսդրությունը ամրագրում է, որ եթե տեղեկատվությունը օրինական է և համապատասխանում է իրականությանը, ապա ՉԼՄ-ները կարող են տպագրել և արխիվացնել:

20-րդ դարի կեսերին ԱՄՆ-ում գոյություն ուներ մոռացվելու իրավունքին առնչվող երկու դատական ճախաղեայ, մասնավորապես՝ Մելվինն ընդդեմ Ռիփի գործով: «Մելվինն ընդդեմ Ռեյփի» (1931թ.) գործում քաղաքացին, ում ժամանակին ներկայացվել է սպանության մեղադրանք, սակայն հետագայում դատարանն իրեն արդարացրել է, հայտնաբերում է, որ իր պատմությունը նույնությամբ վերարտադրվել է «Կարմիր կիմանոն» ֆիլմում, և դատի է տախա ֆիլմի պրոյցուերին, իսկ դատարանը բավարարում է քաղաքացու հայցը: Հայցը հիմնված էր այն սկզբունքի վրա, որ անձի վերաբերյալ տեղեկությունների իրապարակումը համարվում է իրավախախտում, որը ունեահարում է մարդու անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը. «ամեն մարդ, ով ապրում է արդար կյանքով, ունի երջանիկ լինելու իրավունք, ինչը ենթադրում է, որ նա պետք է պաշտպանված լինի իր անձի, սոցիալական կարգավիճակի և հեղինակության նկատմամբ անտեղի ուսնագույքուններից»²⁴: Իսկ մյուս՝ *Sidis v. FR Publishing Corp.* գործով դատարանը ընդիհակառակը, մերժեց՝ մոռացվելու իրավունքը մերժելով նախկինում հասարակական գործի Ռիփիամ Զեյմս Սիդիսին: Մեծ տարիքում շանկանալով լինել մարդկանց ուշադրության կենտրոնում և վերահսկողության տակ, նա ցանկանում էր, որ էլեկտրոնային կայքերը ոչնչացնեին իր մասին տեղեկատվությունը: Դատարանը հիմանվորեց, որ հասարակական գործիշը չի կարող վայելի անձնական կյանքի անձեռնմխելիության միևնույն մակարդակը, ինչ շարքային քաղաքացիները և այն դեպքերում, երբ անձը հայտնի դեմք է և նրա մասին փաստերի իրապարակումն ունի նաև սոցիալական նշանակությունը²⁵:

Կոստեիի գործը ԱՄՆ-ում և Եվրոպայում հասարակական կարծիքի քենացում է առաջացրել. ունաքը պաշտպանում էին մոռացվելու իրավունքի խնամիքությունը և առաջիկ առաջարկավոր գործողությունը մասնավորապես՝ Եվրոպական դատարանը պատասխանատվության ենթարկելով The New Yorker ամսագրին, որը պատմելով Catsouras-ի ընտանիքի պատմությունը, որուն դուստրը զոհվել էր ավտովթարից և նրա անձանաշելիորեն վիասված մարմնի նկարները տարածվել

եին համացանցում իր հարազատների կամքից անկախ²⁶: Սյուսները, ներառյալ Google-ի և Wikimedia Foundation-ի ներկայացուցիչները, բացասական կերպով մեկնարանել են Եվրոպական դատարանի որոշումը, որը խոսքի գոտիներու ինտերնետում խոսքի ազատության և գրաքննության իրավունքի խախտում:

ՀՀ-ում, 2015թ.-ին ընդունվեց «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը, որը անդրադառնում է անձնական տվյալների հավաքման, պահպանման և մշակման օրինականության հարցերին և կարող է դիտվել որպես անձնական կյանքի անձեռնմխելիության մասին ընդհանուր օրենսդրություն: Այդուհանդերձ, տվյալների սուբյեկտների իրավունքները, որոնք սահմանված են օրենքի հոդված 15-ում, չեն ներառում մոռացվելու իրավունքի հասկացությունը: Չնայած դրան, «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը պարունակում է շատ կարևոր դրույթներ՝ հաճրանատչելի անձնական տվյալների վերաբերյալ (հոդված 11): Նախ և առաջ օրենքը տալիս է «հանրամատչելի անձնական տվյալներ» հասկացության սահմանումը՝ տեղեկություններ, որոնք տվյալների սուբյեկտի համաձայնությամբ կամ իր անձնական տվյալները հանրամատչելի դարձնելուն ուղղված գիտակցված գործողությունների կատարմանը մատչելի են դառնում որոշակի կամ անորոշ շրջանակի անձանց համար: Հանրամատչելի տվյալների «ավանդական» օրինակներ են հեռախոսային և փոստային տեղեկատուններում ընդգրկված տվյալները, սակայն այսօր ավելի ակտուալ են սոցիալական ցանցերում, բլոգերում և այլ առցանց ծառայություններում ներկայացված կամ հրապարակված տեղեկությունները:

Միջազգային պրակտիկայի համապարփակ ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ անչափ կարևոր է ՀՀ օրենսդրությամբ տալ «մոռացվելու իրավունք» հասկացության մեկնարանությունը և պահպելով ողջամիտ հավասարակշռություն անհատի «մոռացվելու իրավունքը» տեղեկացված լինելու իրավունքի հետ: Ավելին, ճիշտ կինմի լրացում կատարվեր գործող օրենքում, որը մանրամասն կկարգավորի այդ իրավահարաբերությունները, քանի որ միջազգային պրակտիկան արդեն ներխուժել է ինչպես այլ պետություններ, այնպես էլ Հայաստան: Մասնավորապես, Irevabian.net անկախ, մասնագիտացված լրատվական կայքը հայտարարություն է դրել իր կայքում հետևյալ բովանդակությամբ. «Անձի մոռացվելու իրավունքը իրացնելու նպատակով կայքում հրապարակված որոշ տեղեկություններ խմբագրվելու են՝ անձի դիմումի հիման վրա: Այս որոշումն ընդունվել է Իրավաբանների հայկական ասոցիացիայի կողմից կատար-

ված միջազգային և տեղական օրենսդրության և դատադիրավական փորձի ուսումնասիրության արդյունքում»: Կայքը նույնիսկ մեկնարանել է «ոռուացվելու իրավունք» հասկացությունը:

Սա ևս մեկ անգամ ապացուցում է այս ոլորտում օրենսդրական մանրակրկիտ կարգավորման անհրաժեշտությունը:

¹ http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/review2012/com_2012_11_en.pdf

² Your Right To Be Forgotten Beats Google's Right to Remember

³ Weber H. Rolf The Right to Be Forgotten: More than a Pandora box?

⁴ European Commission, Factsheet on the «Right to Be Forgotten» ruling (C-131/12)

⁵ Rosen Jeffrey, Stanford Law Review Online The Right to Be Forgotten, 64 STAN. L. REV. ONLINE 88 February 13, 2012 SYMPOSIUM ISSUE THE RIGHT TO BE FORGOTTEN Jeffrey Rosen*, <https://ru.scribd.com/document/262871976/THE-RIGHT-TO-BE-FORGOTTEN-Jeffrey-Rosen>

⁶ Arthur Charles, The Guardian Explaining the «right to be forgotten» - the newest cultural shibboleth

⁷ El derecho al olvido en el universo 2.0

⁸ A comprehensive approach on personal data protection in the European Union

⁹ The National Law Review EU Confirms New Heads of the European Commission - But Who Will Drive Data Protection Reforms. Proposal for the regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation).

¹⁰ Ley Orgánica 15/1999, LOPD

¹¹ <https://pravo.ru/interpravo/practice/view/105053/>

Wired.co.uk What we can salvage from «right to be forgotten» ruling. Архивировано 16 мая 2014 года.

¹² European Court of Justice: Judgement in Case C-131/12

¹³ CODICE IN MATERIA DI PROTEZIONE DEI DATI PERSONALI

¹⁴ Di Marzio Mauro Il diritto all'oblio

¹⁵ <http://www.ecn.org/inr/caradonna/sentenza.html>

¹⁶ Punto Informatico Italia, diritto di cronaca nell'oblio, <https://www.punto-informatico.it/italia-diritto-di-cronaca-nellobligo/>

¹⁷ Arthur Charles, The Guardian Wikipedia sued by German killers in privacy claim

¹⁸ <http://freespeechdebate.com/en/case/does-a-murderer-have-the-right-to-be-forgotten/>

¹⁹ Hábeas data: desafectación actual e histórica de los datos del Veraz,

²⁰ Datos caducos (derecho al olvido), <http://www.protecciondedatos.com.ar/jurisp10.htm>

²¹ Pablo Palazzi: La Corte Suprema y el derecho al olvido, արխիվացվել է 26 января 2012г., <https://web.archive.org/web/20120126205025/http://todosobreelacorte.com/2011/11/22/pablo-palazzi-la-corte-suprema-y-el-derecho-al-olvido/>

²² Carter Edward Argentina's Right to Be Forgotten, <http://law.emory.edu/eilr/content/volume-27/issue-1/recent-developments/argentinias-right-to-be-forgotten.html>

²³ La Justicia rechazó una demanda de una modelo contra Google y Yahoo!,

<http://www.telam.com.ar/notas/201410/83278-justicia-demanda-modelo-google-yahoo-derecho-al-olvido.html>

²⁴ Friedman, Lawrence Meir (2007). «The Red Kimono [sic]: The Saga of Gabriel Darley Melvin». Guarding Life's Dark Secrets: Legal and Social Controls over Reputation, Propriety, and Privacy. Stanford University Press. pp. 217–225. ISBN 978-0-8047-5739-3

²⁵ Sidis v F-R Publishing Corporation 311 U.S. 711 61 S. Ct. 393 85 L. Ed. 462 1940 U.S.

²⁶ Toobin Jeffrey, the New Yorker Google and the Right to be Forgotten: The Solace of Oblivion

²⁷ The Atlantic Why Journalists Shouldn't Fear Europe's «Right to be Forgotten», <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2012/01/why-journalists-shouldnt-fear-europe-s-right-to-be-forgotten/251955/>

²⁸ Սոռացված լինելու իրավունքը արտացոլում է անհատի պահանջման սիրույթի հեռացնելու կամ երրորդ անձանց անհասանելի դարձնելու իրեն վերաբերող որոշ տեղեկություններ, որոնք խչընդոտում են իր հասարակության ինտեգրվելու և այլ իրավունքների պաշտպանությանը: Այս իրավունքը բնորագրվում է որպես կյանքի անցյալը և չկատարվող իրադարձությունները լուրջան մատնելու իրավունք: Եվ կայքը նշել է, որ *հանրային պաշտոն չգրադարձ և չգրադարձնող, հանրային գործիչ չհամարվող անձինք կարող են դիմել* Իրավաբան.net անկախ, մասնագիտացված կայքին՝ իրենց վերաբերյալ տեղեկությունները երրորդ անձանց անհասանելի դարձնելու խնդրանքով.... Դիմումի բավարարման դեպքում կայքից կիրացվեն անձի անունը, ազգանունը, կիեռացվեն կամ կփակվեն լուսանկարի/ների, տեսանյութի/ների այն հատվածները, որոնք կարող են տվյալ անձի նույնականացման հիմք լինել: Այս խմբագրումների դեպքում իրավարակումներում կլինի:

Oqunaqprd̄vad qraikarimirjani gawil

1. Castellano Pere Simón. The right to be forgotten under European Law: a Constitutional debate, 2012.
2. Mayer-Schonberger Viktor. Delete: The Virtue of Forgetting in the Digital Age, Princeton University Press, 2009.
3. Rosen Jeffrey. The right to be forgotten, Stanford law review online, 2012.
4. Werro Franz. The Right to Inform v. the Right to be Forgotten: A Transatlantic Crash, in: Liability in the Third Millennium, Liber Amicorum Gert Brüggemeier, Baden-Baden, 2009.
5. Rolf H. Weber is ordinary Professor for Civil, Commercial and European Law at the University of Zurich, Switzerland, and a Visiting Professor at the University of Hong Kong.
6. Friedman, Lawrence Meir (2007). "The Red Kimono [sic]: The Saga of Gabriel Darley Melvin". Guarding Life's Dark Secrets: Legal and Social Controls over Reputation, Propriety, and Privacy. Stanford University Press. pp. 217–225. ISBN 978-0-8047-5739-3
7. Sidis v F-R Publishing Corporation 311 U.S. 711 61 S. Ct. 393 85 L. Ed. 462 1940 U.S.
8. Toobin Jeffrey, the New Yorker Google and the Right to be Forgotten: The Solace of Oblivion

Eլեկտրոնային կայքեր

9. http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/review2012/com_2012_11_en.pdf
10. European Commission, Factsheet on the «Right to Be Forgotten» ruling (C-131/12)
11. <https://pravo.ru/interpravo/practice/view/105053/>
12. <http://www.ecn.org/inr/caradonna/sentenza.html>
13. <http://www.telam.com.ar/notas/201410/83278-justicia-demanda-modelo-google-yahoo-derecho-al-olvido.html>

Վարդան Պօղօսյան

Главный специалист отдела анализа заявлений граждан правовой консультативной службы аппарата Конституционного Суда РА,
кандидат юридических наук

РЕЗЮМЕ***Право забвения как составная часть права человека на личную неприменяемость***

Право на забвение (право быть забытым, right to be forgotten) - право человека, позволяющее ему потребовать при определенных условиях удаление своих персональных данных из общего доступа через поисковые системы, то есть ссылок на те данные, которые, по его мнению, могут нанести ему вред. В настоящем исследовании рассматривается законодательство разных стран и законодательство ЕС, посвященное новой форме цифрового права - праву на забвение, его влиянию на деятельность IT-компаний в Европейском Союзе. Особое внимание уделяется юридическим прецедентам, связанным со спорными вопросами применения права в ЕС и ЕКПЧ.

Ключевые слова: право человека, право быть забытым, персональные данные, интернет, частные данные.

Vardanush Poghosyan

Chief Specialist of the Division of Analyze of Individual Complaints
of Legal-Advisory Department of the Constitutional Court of the RA
Candidate of Legal Sciences

SUMMARY***The right to be forgotten as a component of the right of a person to personal inviolability***

The right to be forgotten (the right to be forgotten, right to be forgotten) is a human right that allows him to demand, under certain conditions, the removal of his personal data from public access through search engines, that is, references to the data that he believes may cause hurt him. This study examines the legislation of different countries and EU legislation on a new form of digital law - the right to oblivion, its impact on the activities of IT companies in the European Union. Special attention is paid to legal precedents associated with controversial issues of the application of law in EU and ECHR.

Key words: human rights, the right to be forgotten, personal data, Internet, private data.

ՊԱՐԳԵՎ ՕՀԱՆՅԱՆ

Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ՊԱՏԻԺԸ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆՈՐԵՆ ՉԿԻՐԱՌԵԼՈՒ ՆԿԱՏՄԱՐ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ («ՊՐՈԲԱՑԻԱ»)

Սույն գիտական հոդվածում հեղինակը, անդրադարձ է կատարել Պրոբացիոն ծառայությանը, օրենսդրական և Պրոբացիայի ծառայության հիմնախնդիրներին, վերլուծել և վեր հանել առկա խնդիրները, օրենսդրական բացերը ու իրավակիրառ պրակտիկայում առկա Պրոբացիայի ծառայության համապատասխան տեխնիկական ոչ լիարժեք հագեցվածությունը՝ կապված, հատկապես, կալանավորմանն այլընտրանքային խափանման միջոցների ներդրման ու կիրառության, ինչպես նաև նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու նկատմամբ վերահսկողության առավել արդյունավետ իրականացման հետ:

Հոդվածում նկարագրվում է Պրոբացիայի ծառայության ստեղծման անհրաժեշտությունը, վերջինիս անհրաժեշտ լիազորությունների և գործառույթների շրջանակը, ինչպես նաև՝ դատապարտյալ սոցիալ-հոգեբանական բնութագրի վերաբերյալ եզրակացության ներկայացումը, մինչդատական փուլում՝ մինչդատական գեկույցի պատրաստումը, և կալանավորմանն այլընտրանք խափանման միջոցներից՝ տնային կալանքի և հսկողության իրականացումը, դատական փուլում՝ մինչև պատժի նշանակումը գեկույցի տրամադրումն ու մեղիացիան և այլն:

Հիմնարարեր - պրոբացիա, պրոբացիայի ծառայություն, պատիժը պայմանականորեն չկիրառել, մինչդատական գեկույցի պատրաստում, այլընտրանք խափանման միջոց, անային կալանք, հսկողության իրականացում, գեկույց, մեղիացիա:

Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու դեպքում ՀՀ ԱՆ Պրոբացիայի ծառայությունն իրականացնում է անձի անհատական հաշվառում, փորձաշրջանի ընթացքում համապատասխան ծառայությունների կամ հասարակական կազմակերպությունների հետ համագործակցությամբ վերահսկողություն է իրականացնում այդ անձի կողմից հասարակական կարգը պահպանելու և դատարանի կողմից նրա վրա դրված պարտականությունները կատարելու նկատմամբ:

Պայմանականորեն դատապարտված կամ պատժի կրումից վաղաժամկետ ազատված դատապարտյալների նկատմամբ վերահսկողության վերաբերյալ 1964թ.-ի Եվրոպական կոնվենցիան նախատեսել է հետևյալ նվազագույն պահանջները, որոնք կարող են դրվել դատապարտյալի վրա պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու դեպքում.

ա. համապատասխան պետական մարմիններին հաղորդել բնակության կամ աշխատավայրի ցանկացած փոփոխության մասին.

բ. գերծ մնալ որոշակի վայրեր կամ տարածքներ նույը գործելուց.

գ. չըել պետության տարածքը.

դ. հետևել նախատեսված ապրելակերպի, կեցության և կրթության պահանջներին.

ե. սահմանված ժամկետում ներկայանալ համապատասխան պետական մարմիններին.

զ. խուսափել որոշակի անձանց հետ շփումներից.

է. փոխհատուցել հանցագործությամբ պատճառված վնասը.

ը. իրականացնել հանրային աշխատանքները.

թ. համագործակցել համապատասխան սոցիալական ծառայությունի հետ.

ժ. անցնել որոշակի հիվանդությունից բուժման կուրս:

Վերոգրյալ պարտականությունների ցանկը սպառիչ չէ, և ԵԽ անդամ պետությունների դատարանների կողմից կարող են նախատեսվել դատապարտյալի ուղղմանն ու հանցագործությունների հետագա կանխմանն ուղղված այլ միջոցառումները: Մեծ ուշադրություն է հատկացնում հատկապես հասարակական աշխատանքներին դատապարտյալի ներգրավվածության վրա:

Սակայն, պետք է արձանագրենք, որ ՀՀ դատարանների կողմից նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելիս, սահմանելով որոշակի ժամկետով փորձաշրջան, դատապարտյալների նկատմամբ, որպես կանոն, որևէ պարտականություն չի դրվում:

Եթե դիտարկենք եվրոպական երկրներում այս համակարգերի միտումները, ապա պետք է փաստենք, որ պատժի և արդարադատության իրականացումը գնում է դեպի այլընտրանքային պատժամիջոցների կիրառման ընդլայնում և անցնում վերականգնողական արդարադատության համակարգի: Հատկապես մեծ է Մեծ Բրիտանիայի դերն այս ոլորտում, որը համաշխարհային պրակտիկա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

յին առաջարկեց նոր ծառայություն՝ «Պրոբացիա-յի» ծառայությունը:

Ծարգմանաբար՝ «Պրոբացիա» նշանակում է փորձության ժամանակաշրջան, կարճ՝ փորձաշրջան, որի վերաբերյալ առկա են տարրեր մոտեցումներ:

Որոշ հեղինակներ կարծում են, որ Պրոբացիայի էությունը դատավճռի ամբողջական կամ մասնակի կասեցումն է և դատապարտյալի ազատության մեջ մնալը՝ պրոբացիոն մարմնի վերահսկողության և հասուկ պայմանների առկայության պայմաններում²:

Ըստ մեկ այլ բնորոշման՝ «Պրոբացիան» լայն հասկացություն է, պատմի յուրահատուկ մեթոդ, որը հիմնվում է սոցիալ-մանկավարժական սկզբունքների վրա, և բնութագրվում է դատապարտյալի նկատմամբ վերահսկողություն սահմանելու և օգնություն տրամադրելու համակցությամբ:

Հաջորդ մոտեցման համաձայն՝ «Պրոբացիան» ազատ համակարգ է, որը կիրառվում է այն իրավախախտների նկատմամբ, ովքեր առանձնանում են իրենց քրեական անհատականությամբ, կատարված հանցանքի բնույթով, գործող համակարգի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքով, որի նպատակը նրանց փոխակերպությունը և սոցիալական միջավայրում իրենց տեղը գտնելու հնարավորություն տալի է³:

Այնուամենայնիվ, «Պրոբացիա» հասկացության իրավական բացարությունը տրվել է Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից՝ ԵԽ անդամ պետություններին ուղղված 2010/1 առաջարկությամբ, համաձայն որի՝ Պրոբացիան վերաբերում է հանցագործություն կատարած անձանց նկատմամբ նշանակված պատիժների ու միջոցների կատարմանը և ներառում է մի շարք գործողություններ ու միջամտություններ, որոնց թվում են վերահսկողությունը, ուղղորդումն ու աջակցությունը՝ ուղղված հանցագործություն կատարած անձի վերասոցիալականացմանը, ինչպես նաև հանրային անվտանգության ապահովմանը⁴:

Տարբեր երկներում պրոբացիոն ծառայության հիմնադրման և զարգացման հետ միասին Պրոբացիայի ծառայություններն ընդլայնել են իրենց լիազորությունները՝ ընդգրկելով նոր գործողությներ՝ սկսած այլնտրանքային պատիժների կատարումից և մեղիացիայից մինչև քրեական գործերով մինչդատական վարույթի ընթացքում կալանավորմանն այլնտրանք հանդիսացող խափանման միջոցների կիրառման ապահովում (հսկողության հանձնելը, տնային կալանքը): Տնային կալանքի կատարման ընթացքում հանցագործություն կատարած անձանց աջակցության, օժանդակության գործառույթներ են նախատեսվում հատկա-

պես Դանիայում, Իտալիայում, Նորվեգիայում, Շոտլանդիայում և Ալբանիայում⁵:

Ինչպես պրոբացիոն ծառայությանը վերաբերող այլ հստակեցումները, այնպես էլ ծառայությունների գործունեության հիմնարար սկզբունքներն ամրագրված են ԵԽ անդամ պետություններին ուղղված և վերը հիշատակված առաջարկությամբ:

Այդ առաջարկությունը սահմանում է պրոբացիոն ծառայությունների հիմնարար հետևյալ սկզբունքները.

1. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինների նպատակը կրկնահանցագործությունը կրծատելն է՝ հանցագործություն կատարած անձի հետ բարիդրացիական հարաբերություններ հաստատելու միջոցով, նրանց վերահսկելու (ներառյալ հարկ եղած դեպքում հսկելու), ուղղորդելու ու աջակցելու և նրանց բարեհաջող սոցիալական ներգրավումը խթանելու նպատակով: Պրոբացիան, ուստի, նպաստում է հանրային անվտանգությանը և արդարադատության պատշաճ իրականացմանը.

2. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները պետք է հարգեն հանցագործություն կատարած անձանց իրավունքները:

Դրանց բոլոր միջամտությունների դեպքում պետք է պատշաճ կերպով հաշվի առնեն նրանց արժանապատվությունը, առողջությունը, անվտանգությունն ու բարեկեցությունը.

3. բոլոր դեպքերում, երբ դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները գրադաւում են հանցագործությունից տուժած անձանց վերաբերող հարցերով, պետք է հարգեն նրանց իրավունքներն ու կարիքները.

4. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները պետք է ամբողջությամբ հաշվի առնեն հանցագործություն կատարած անձանց անհատական առանձնահատկությունները, պայմանները և կարիքները ապահովելու համար, որպեսզի յուրաքանչյուր դեպքում պայմանագրավություն կատարած կատարելու միջուկը հանդիսացնող մարմինների միջամտությունները պետք է իրականացվեն՝ բացառելով խտրականությունը որևէ հիմքով ինչպես, օրինակ՝ սեղը, ռասան, մաշկի գույնը, լեզուն, կրոնը, հաշմանդամությունը, սեռական կողմնորոշումը, քաղաքական կամ այլ հայցքները, ազգային կամ սոցիալական ծագումը, եթիկ փոքրամասնությանը պատկանելիությունը, գույքային դրությունը, ծննդը կամ այլ կարգավի-

ճակը.

5. որևէ պատժի կամ միջոցի կատարման ժամանակ դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները հանցագործություն կատարած անձին չպետք է ծանրաբեռնեն կամ սահմանափակեն նրա իրավունքներն ավելի, քան նախատեսված է դատական կամ վարչական մարմնի որոշմամբ և պահանջվում է յուրաքանչյուր առանձին դեպքում՝ կախված հանցագործության ծանրությունից կամ կրկնահանցագործության՝ պատշաճ կերպով գնահատված ռիսկից.

6. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները, հնարավորինս պետք է ձգտեն հանցագործություն կատարած անձանց տեղեկացված համաձայնությունը ստանալուն և համագործակցությանը՝ նրանց առնչությամբ կատարվող միջամտության կապակցությամբ.

7. մերի վերջնական հաստատմանը նախորդող ցանկացած միջամտության համար պետք է պահանջվի հանցագործություն կատարած անձանց տեղեկացված համաձայնությունը, և այդպիսի միջամտությունը չպետք է հակասի անմեղության կանխավարկածին.

8. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները, դրանց խնդիրներն ու պարտականությունները, ինչպես նաև պետական մարմինների և այլ մարմինների հետ հարաբերությունները պետք է սահմանվեն ազգային իրավունքով.

9. պետական մարմինները պետք է շարունակեն պատասխանատվություն կրել պրոբացիայի համար նույնիսկ այն դեպքում, եթե ծառայությունները մատուցվում են այլ մարմինների կամ կամավորների կողմից.

10. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինների համար պետք է ապահովեն համապատասխան հեղինակություն, ճանաչում և ռեսուրսներ.

11. որոշում կայացնող մարմինները հարկ եղած դեպքում պետք է դիմեն դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմիններին, որպեսզի վերջիններս, կրկնահանցագործությունը նվազեցնելու և ազատությունից գրկելու այլընտրանքների կիրառումը խրանելու նպատակով, տրամադրեն մասնագիտական խորհրդատվություն և իրականացնեն վերահսկողությունը.

12. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները պետք է համագործակցեն այլ պետական կամ մասնավոր կազմակերպությունների և տեղական

համայնքների հետ՝ հանցագործություն կատարած անձանց սոցիալական ներգրավումը խթանելու նպատակով։ Հանցագործություն կատարած անձանց համար կարիքները բավարարելու և հանրային անվտանգություննը ամրապնդելու համար անհրաժեշտ է կատարել համակարգված ու լրացրուցիչ միջզերատեսչական և միջողորտային աշխատանքները։

13. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինների կողմից ձեռնարկվող բոլոր գործողություններն ու միջամտությունները պետք է համապատասխանեն ազգային և միջազգային էթիկական ու մասնագիտական ամենաբարձր չափանիշներին։

14. անհրաժեշտ է ունենալ պրոբացիոն գործունեությանը կապված բողոքարկման մատչելի, անկողմնակալ և արդյունավետ ընթացակարգեր։

15. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները պետք է ենթարկվեն պարբերական պետական ստուգումների և (կամ) անկախ դիտանցման։

16. իրավասու մարմինները պետք է բարձրացնեն պրոբացիոն աշխատանքների արդյունավետությունը՝ խթանելով հետազոտական աշխատանքները, որոնք պետք է օգտագործվեն ուղղորդելով պրոբացիոն քաղաքականությունը և պրակտիկական։

17. իրավասու մարմինները և դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները պետք է տեղեկացնեն լրատվամիջոցներին և լայն հասարակությանը դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինների աշխատանքների մասին՝ հասարակությունում նրանց դերի և արժեքի մասին առավել լավ պատկերացման ձևավորումը խթանելու նպատակով։

Ներկայուս՝ 2018 թվականի հունվարի 1-ից, ամբողջովին գործում է «Պրոբացիայի մասին» 2016 թվականի մայիսի 17-ին ընդունված օրենքը, որը կարգավորում է պրոբացիայի նպատակները, խնդիրները, սկզբունքները, կազմակերպման և գործունեության հիմունքները, այլընտրանքային խափանման միջոցների, ազատությունից գրկելու հետ չկապված պատիժների, անվտանգության միջոցների, պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու, պատժի կրումից ազատելու, պատժից պայմանական վաղաժամելու ազատման դեպքում փորձարշան նշանակելու, պատժի կրումը հետաձգված անձանց նկատմամբ վերահսկողության իրականացման և խորհրդատվական գեկույցի տրամադրման կարգի, պրոբացիայի անշափահաս շահառուների նկատմամբ իրականացվող պրոբացիայի առանձնահատկությունների, ինչպես նաև պրոբացիայի

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

պետական ծառայության (այսուհետ՝ Պրոբացիայի ծառայության) գործունեության հետ կապված հարաբերությունները, որոնք, սակայն գործնականում ամբողջությամբ չեն իրագործվում՝ քրեադատավարական օրենսդրության և անհրաժեշտ տեխնիկական հագեցվածության բացակայության պատճառով:

Պրոբացիայի ծառայության ստեղծման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նաև մասնագիտական գիտելիքների հիման վրա այնպիսի գործառույթների կատարումն ապահովելու նպատակով, ինչպիսիք են դատարանների կողմից պատժի նշանակման փուլում և անկախ հանձնաժողովների կողմից անձին պատժի կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ անձին պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցը լուծելիս դատապարտյալի սոցիալ-հոգեբանական բնութագրի վերաբերյալ եզրակացության ներկայացումը, ինչը կնպաստի առավել արդարացի պատժաշափի նշանակման կամ պատժի կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ առավել ճշշտ որոշման կայացմանը:

Պրոբացիայի ծառայության լիազորությունների և գործառույթների շրջանակը պետք է ընդորկի՝
ա) մինչդատական փուլում՝ մինչդատական գեկույցի պատրաստում և կալանավորմանն այլնուրանք խափանման միջոցներից՝ տնային կալանքի և հսկողության իրականացում,

բ) դատական փուլում՝ մինչև պատժի նշանակումը գեկույցի տրամադրում և մեղիացիա,

գ) պենսիոնացիարի փուլում՝ այլնուրանքային պատժների կատարում, պատժի պայմանականորեն չկիրառելու դեպքում՝ փորձաշրջանի կազ-

մակերպում և իրականացնողական աշխատանքներ, պատժից ազատված անձի վարքի վերահսկողություն, պատիժը հետաձգված անձանց նկատմամբ վերահսկողություն, ազատազրկման տեսքով պատժի կրման ընթացքում պատժի անհատական պլանավորմանը աջակցություն,

դ) հետպենիտենցիար փուլում՝ դատվածությունը հանելու առնչությամբ որոշում կայացնելու իրավասություն ունեցող մարմնին գեկույցի ներկայացում:

Հիմք ընդունելով ԵԽ նախարարների խորհրդի Պրոբացիայի եվրոպական կանոնների վերաբերյալ հանձնարարականը («European Probation Rules», 2010 թ.)՝ Պրոբացիայի ծառայության առաքելությունն է՝ նպաստել արդար դատարանությանը, ինչպես նաև հասարակական անվտանգությանը՝ կանխարգելելով և նվազեցնելով հանցագործությունները:

Հուսով ենք, որ առաջիկայում կլրացվեն ինչպես քրեական դատավարական օրենսդրությունը, այնպես էլ՝ Պրոբացիայի ծառայության համապատասխան տեխնիկական հագեցվածությունը՝ կապված, հատկապես, կալանավորման այլնուրանքային խափանման միջոցների ներդրման ու կիրառության, ինչպես նաև՝ նշանակված պատժի պայմանականորեն չկիրառելու նկատմամբ վերահսկողության առավել արդյունավետ իրականացման հետ:

¹ Recommendation CM/Rec (2010) 1 CM of CoE.

² Handbook on Probation Services: Guidelines for Probation Practitioners and Managers. United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, Jon Klaus, 1998.

³ Cartledge et al. 1981, in Harris 1995, էջ 3-4.

⁴ Recommendation CM/Rec (2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules.

⁵ http://www.cepprobation.org/uploaded_files/1_Chapter_1_Comparative_overview.pdf.

⁶ Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules.

Паргев Оганян
кандидат юридических наук

РЕЗЮМЕ

*Контроль над условным неприменением наказания
(пробация)*

В настоящей научной статье автор обратился к Службе пробации, основным проблемам законодательства и Службы пробации, проанализировал и выявил актуальные проблемы, законодательные пробелы и неполноценная техническая оснащенность Службы пробации в правоприменяющей практике, связанная, в частности, с внедрением и применением альтернативных мер пресечения ареста, а также более эффективным осуществлением контроля по отношению условного неприменения назначенного наказания.

В статье описывается необходимость создания Службы пробации, рамка необходимых полномочий и функций последней, такие как – представление заключения относительно социально-психологической характеристики осужденного, составление досудебного отчета на досудебных стадиях, исполнение и контроля альтернативной меры пресечения в виде домашнего ареста, предоставление отчета до назначения наказания на судебной стадии и медиация, и др.

Ключевые слова: пробация, служба пробации, условное неприменение наказания, составление досудебного отчета, альтернативная мера пресечения, домашний арест, осуществление контроля, отчет, медиация.

Pargev Ohanyan

Candidate of Legal Sciences

SUMMARY

Control over conventional non-application of punishment (probation)

In this academic article the author returned to Probation service, main problems of legislation and Probation service, analyzed and revealed actual problems, legislative vacuum and incomplete technical equipment the Probation service in law enforcement practice, connected, mainly, with introduction and application of alternative restrictive measures of arrest, as well as more efficient control over conventional non-application of the imposed punishment.

Necessity to establish Probation service, the frame of the required powers and functions of the latter, such as submission of conclusion on social-psychological characteristics of the convicted, drawing up of a pre-trial report at pre-trial stages, application of and control over alternative restrictive measure of arrest in the form of house arrest, submission of report before imposition of punishment on judicial stage and mediation, etc. are described in the article.

Key words: Probation, Probation service, conventional non-application of punishment, drawing up of pre-trial report, alternative restrictive measure, home arrest, control, report, mediation.

ԷԴԳԱՐ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ՀՀ քննչական կոմիտեի Երևան քաղաքի քննչական վարչության Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների քննչական բաժնի հատկապես կարևոր գործերով քննիչ, առաջին դասի խորհրդական

**ԲՌՆԻ ՍԵՌԱԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ
ՏՈՒԺՈՂ ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ՏԱՐԻՔԻՆ
ԱՌՆՎՈՂ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ**

Հողմածում վերլուծվել է բռնի սեռական հանցագործություններից տուժող անչափահաս անձանց տարիքին վերաբերող մի շարք խնդրահարույց հարցեր: Զափահասների և անչափահասների տարիքի որոշման օրացուցային եղանակն, իիարկե, ամենահուսալին է, սակայն այն ոչ միշտ է արդյունավետ: Այս եղանակը կարող է «անխափան» աշխատել ընտանիքում, դպրոցում, բուհում, աշխատավայրում, այսինքն այնտեղ, որ անձինք որոշակի հստակությամբ տեղյակ են այլ անձանց տարիքային սահմանների վերաբերյալ: Սակայն հանցագործությունները, այդ թվում՝ անչափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործությունները, հաճախ կատարվում են հանցագործներին անձանոր տուժողների նկատմամբ: Անչափահաս կարող է լինել ոչ միայն տուժողը, այլև հանցանք կատարած անձը, ինչը ևս որոշակի բարդություններ կարող է առաջանել հատկապես անչափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործությունների որակման և դրանց համար պատժի սահմանման առումով, հատկապես այն դեպքերում, եթե հանցանք կատարած անձն ավելի փոքր տարիք ունի քան տուժողը: Օրինակ, եթե տասնչորս տարեկան հանցագործը բռնաբարում կամ սերսուալ բնույթի բռնի գործողություններ է կատարում տասնյոթ տարեկան տուժողի նկատմամբ: Հիմնվերդ արտասահմանյան փորձին, հեղինակն առաջարկում է քրեական օրենսգրքում առանձին նորմով առավել խիստ պատասխանատվորյուն սահմանել 18 տարին չլրացած անձի դեմ կատարված բռնի սեռական հանցագործության համար, եթե հանցանք կատարած անձի և տուժողի միջև տարիքային շեղումը երկու տարուց ավելի է:

Հիմնարարեր – անչափահասների նկատմամբ կատարվող բռնի սեռական հանցագործությունները, բռնաբարություն, սերսուալ բնույթի բռնի գործողություններ անչափահասի դեմ, տարիքային տարրերությունները, անչափահասի տարիքի որոշման շափանիշներ:

Անչափահասների նկատմամբ կատարվող բռնի սեռական հանցագործությունների պարագայում անչափահասի տարիքային սահմանների ճիշտ որոշումը և ընկալումը հույժ կարևոր նշանակություն ունի քննարկվող հանցագործությունների ճիշտ որակման և իրավակիրառ պրակտիկայում հնարավոր սխալների և չարաշահումների կանխման տեսանկյունից:

Զափահասների և անչափահասների տարիքի որոշման օրացուցային եղանակն, իիարկե, ամենահուսալին է, սակայն այն ոչ միշտ է արդյունավետ: Այս եղանակը կարող է «անխափան» աշխատել ընտանիքում, դպրոցում, բուհում, աշխատավայրում, այսինքն այնտեղ, որ անձինք որոշակի հստակությամբ տեղյակ են այլ անձանց տարիքային սահմանների վերաբերյալ: Սակայն հանցագործությունները, այդ թվում՝ անչափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործությունները, հաճախ կատարվում են հանցագործներին անձանոր տուժողների նկատմամբ: Ակներն են, որ տուժողի անչափահաս լինելը պետք է զիտակցվի հանցագործի կողմից, այլապես անչափահասների նկատմամբ կատարվող բռնի սեռական հանցա-

գործությունների մասին խոսք լինել չի կարող: Սակայն, ինչպես պարզել, որ հանցավորը հստակ գիտակցել է տուժողի անչափահաս լինելու հանգամանքը, չե՞ որ վերջինս ցույց չի տալս փաստաթղթեր, իսկ նրա արտաքին տեսքից երբեմն շատ դժվար է որոշել չափահաս՝ անձը, թե՞ ոչ: Այս առումով պետք է պարզել անչափահասների տարիքային սահմանները, հանցավորի կողմից դրանք գիտակցելու (ակնհայտության կամ նախապես հայտնի լինելու) օբյեկտիվ հնարավորության առկայությունը: Կարևոր է նաև հստակեցնել, թե ո՞ր չափանիշը պետք է դիտարկել որպես անչափահասի տարիքային սահմանների որոշման հիմք՝ նրա օրացուցային տարիքը, թե՞ արտաքին տեսքը:

Անչափահասության տարիքային սահմաններն ընդհանրապես, իսկ անչափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործությունների տեսանկյունից մասնավորապես, մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում թե տեսական և թե գործնական առումով: Դրան նպաստում է նաև այն հանգամանքը, որ պայմանականորեն վերցրած մարդու կյանքի առաջին քառորդը՝ նորածնությունից մինչև երիտասարդություն, քրեականական

կարգավորման առումով դիֆերենցվել է մի շարք առանձին տարրերի, որոնք իրենց արտահայտությունն են գտել տարբեր հոդվածների դիսպոզիցիաներում: ՀՀ քրեական օրենսգրքի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ մի շարք հոդվածներ նկարագրելիս օրենսդիրն օգտագործում է տարրեր հասկացություններ, ինչպես օրինակ նորածին (հոդված 106), մանկահասակ (հոդվածներ 63, 279), տասներկու տարին չլրացած անձ (հոդվածներ 138, 142) տասնչորս տարին չլրացած անձ (հոդվածներ 138, 139, 141), տասնվեց տարին չլրացած անձ (հոդվածներ 140, 141): Բացի այդ պետք է փաստել, որ անշափահաս կարող է լինել ոչ միայն տուժողը, այլև հանցանք կատարած անձը, ինչը ևս որոշակի բարդություններ կարող է առաջացնել հատկապես անշափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործությունների որակման և դրանց համար պատժի սահմանման առումով, հատկապես այն դեպքերում, երբ հանցանք կատարած անձն ավելի փոքր տարիք ունի քան տուժողը: Օրինակ, երբ տասնչորս տարեկան հանցագործը բռնաբարում կամ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններ է կատարում տասնյոթ տարեկան տուժողի նկատմամբ: Ստացվում է, որ օրենսդրի բավականաչափ տրամաբանական և արդարացված մոտեցումը, համաձայն որի անշափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործությունների դեպքում սահմանվում են որակյալ տեսակներ՝ կապված անշափահասների տարբեր տարիքային խմբերի հետ, վեր է ածվում հակառակ պատկերի, երբ ավելի ցածր տարիքի անշափահասը ավելի խիստ պատասխանատվության է ենթարկվում ավելի բարձր տարիքի անշափահասի դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործության համար:

Հարկ է փաստել, որ անշափահասների տարիքային սահմանների որոշման հիմնախնդրին, հատկապես անշափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործությունների առումով, քրեական պարագաների տեսության մեջ քազմից անդրադարձ է կատարվել: Մասնավորապես, Ա.Ն. Իգնատովը նշում էր, որ անարդարացի և աճիմն է անձին ենթարկել քրեական պատասխանատվության անշափահասի բռնաբարության համար, եթե հանցագործ հստակ գիտակցում է, որ այդ անշափահասը ամուսնացած է կամ գտնվում է այլ անձի հետ փաստական ամուսնական հարաբերությունների մեջ¹:

Այս մոտեցումը թերևս հակասական է, սակայն, իմ կարծիքով, զուրկ չէ տրամաբանությունից: Եթե անշափահասն արդեն խկ ներքաշված է սեռական հարաբերությունների ոլորտ, այս վերջինիս բռնաբարությունը հազիվ թե կարելի է համարել անշափահասի դեմ ուղղված բռնի սեռական

հանցագործություն, քանզի այս պարագայում անշափահասի բնականն սեռական հասունացման և բարոյականության ձևագործման ուղղված հասարակական հարաբերությունները, ըստ էության, չեն հանդիսանում տվյալ հանցագործության օրյեկտ: Այլ հարց է, որ նման մոտեցման ամրագրում կարող է հանգեցնել բազմաթիվ չարաշահումների, կապված այն հանգամանքի հետ, թե ինչ աղբյուրից է ստացվել տեղեկությունը կամ որքան հավաստի էին հանցագորի ենթարկությունները անշափահաս տուժողի ամուսնացած լինելու կամ փաստացի ամուսնական հարաբերությունների մեջ լինելու հանգամանքի կապակցությամբ:

Բացի այդ, որոշ տեսաբաններ առաջարկում են արտասահմանյան փորձի հիման վրա (Ընեղիա, Ըկեյցարիա և այլն) կատարել օրենսդրական փոփոխություն, սահմանելով, որ անշափահասների նկատմամբ կատարվող սեռական հանցագործությունը չի կարող որակվել ծանրացնող հանգամանքով, եթե սեռական հարաբերության կամ սերտուալ բնույթի գործողության մասնակիցների տարիքային տարբերությունը չի գերազանցում երեք տարին:

Այս տեսակետը, կարծում ենք, բավականաշափ առաջադիմական է, սակայն առաջարկում ենք ՀՀ քրեական օրենսգրքում նմանարնույթ փոփոխություն կատարելիս տարիքային տարբերության չափը սահմանել երկու տարի, հատկապես, որ մեր օրենսդրության մեջ երկու տարվա «քայլը» վաղուց ընդունված է և կիրառելի (12, 14, 16, 18...):

Է.Է. Պոսկոկովը գտնում է, որ օրենքում «անշափահաս» եզրույթի կիրառումը միանշանակ վկայում է այն մասին, որ հանցանք կատարած անձը հստակ գիտակցում է, որ բռնության է ենթարկում տասնութ տարին չլրացած տուժողին: Միշտեռ հեղինակի կողմից կատարված ուսումնասիրությունները վկայում են, որ տուժողի տարիքի մասին հստակ իրազեկված են եղել հանցագործների ընդամենը 8%-ը: Արդյունքում, հեղինակը հանգում է հետևության, որ բավական է միայն հանցագորի կողմից տուժողի անշափահաս լինելու գիտակցման հնարավորությունը, որպեսզի անձը ենթարկվի քրեական պատասխանատվության անշափահասների նկատմամբ կատարվող բռնի սեռական հանցագործություն կատարելու համար²:

Այս տեսակետն, իհարկե, բավականաշափ վիճելի է, քանզի կարող է հանգեցնել բազմաթիվ չարաշահումների: Հարցի նման լուծման պարագայում լրջագույն խնդիրներ կարող են ծագել այն դեպքում, եթե հանցագորը հնարավոր է համարում տուժողի անշափահաս լինելը, սակայն պարզվում է, որ վերջինս չափահաս է: Արդյո՞ք այս դեպքում

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

նրա արարքը պետք է որակել որպես անշափահասի դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործության փորձ, թե՝ ավարտված սեռական հանցագործություն չափահասի նկատմամբ:

Մեր կարծիքով, հանցավորը պետք է հստակ գիտակցի, որ հանցանքը կատարվում է անշափահասի նկատմամբ, իսկ եթե այդ գիտակցումը բացակայում է, ապա արարքը պետք է որակել հասարակ հանցակազմով:

Հարկ է փաստել, որ տեսության մեջ գրեթե առկա է միակարծություն այն հարցի շուրջ, որ տուժողի անշափահաս (առավել ևս մանկահասակ) տարիքը պետք է դիտել որպես սեռական հանցագործությունների ծանրացնող հանցամանը: Ընդ որում՝ այդ հանցամանը պետք է գիտակցվի հանցավորի կողմից: Սակայն, պարադոքսալ է այն հանցամանը, որ հանցավորը շատ հազվադեպ է հստակ պատկերացում ունենում տուժողի տարիքի մասին, բացի այն դեպքերից, երբ հանցանքը կատարվում է ծանրո տուժողի նկատմամբ: ՀՀ քննչական և դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ հազվադեպ չեն այն դեպքերը, երբ հանցավորը ծանր է լինում տուժողի հետ:

Այսպես, Տիգրան Խանիկի Ասոյանին (Դատական գործ N: ՇԴ/0001/01/12) մեղադրամը է առաջարդվել այն բանի համար, որ 14.10.2011թ ժամը 11:30-ի սահմաններում իր բարեկամներին տեսակցելու նպատակով գնացել է Գյումրի քաղաքի Կոշտոյան 231/568 տնակ: Տնակում եղել է միայն հորեղբոր անշափահաս աղջիկը՝ Մելինե Խաչատորի Ասոյանը, Տիգրան Ասոյանը փորձել է համրութել Մելինեին, սակայն վերջինս թոյլ չի տվել նրան մի կողմ է հրել: Այնուհետև, ֆիզիկական բռնություն գրծադրելով փորձել է սեռական հարաբերություն ունենալ Մելինե Ասոյանի հետ: Վերջինս դիմադրել է, գործողացել, օգնություն կանչել, օգնության վրա են հասել հարևաններ Ա. Շառուկյանը, Ս. Սարգսյանը, Ս. Ղուլյանը և տեսել են Տիգրան Ասոյանին Ս. Ասոյանի վրա՝ պառկած անկանոն շարժումներ կատարելիս: Իր կամքից անկախ հանգամանքներով չի կարողացել ավարտին հասցեն՝ դիմել է փախուստի:

Գոռ Կիրակոսյանին (Դատական Գործ N: ԵԷԴ/0078/01/11) մեղադրամը է առաջարդվել այն բանի համար, որ նա 24.05.2010թ. օգտվելով իր ծանրո՝ անշափահաս Գ. Ցողովակյանի անօգնական վիճակից բռնաբարել է նրան, այնուհետև, սպառնալով վերջինիս մասին հրապարակել արատավոր տեղեկություններ՝ շորեմամբ հափշտակել է 1700000 դրամ արժողության 120 գրամ ընդհանուր կշռով ոսկյա զարդեր...:

Սակայն, այլ քրեական և դատական գործերի

ուսումնասիրությունը (քրեական գործ ԱՐԴ-0013/01/10, դատական գործ N: ԿԴ-2/0020/01/17 և այլն) ցույց են տալիս, որ անշափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործությունը հաճախ կատարվում է հանցավորին անծանոթ տուժողի նկատմամբ:

Մեծամասն հանցավորը տուժողի տարիքի մասին պատկերացում է կազմում վերջինիս արտաքին տեսքով, որը կարող է խարող լինել: Բացի այդ, տուժողը կարող է կեղծ տվյալներ հայտնել իր ավելի փոքր տարիքի մասին, հույս ունենալով կանխել հնարավոր բռնությունը:

Հաճախ հանցավորը, գնահատելով իր ապագա զոհին, ներքուս փորձում է որոշել ոչ թե զոհի տարիքը, այլ նրա սեռական հասունացման աստիճանը: Այս խնդիրը գտնվում է տեսաբանների ուշադրության կենտրոնում, քանզի ինչպես վերը նշվեց, հաճախ զոհի չափահաս կամ անշափահաս լիել արտաքինից որոշելը շատ դժվար է, սակայն սեռական հասունացման աստիճանը, որպես կանոն, աղեկված կերպով գնահատվում է հանցավորի կողմից: Այս առումով ևս տեսության մեջ միակարծություն չկա: Որոշ տեսաբաններ գտնում են, որ որոշիչ նշանակություն ունի տուժողի օրացուցային տարիքը⁴: Ունաճ էլ գտնում են, որ կարևոր է վերջինիս սեռական հասունացման աստիճանը, իսկ օրացուցային տարիքը միայն երկրորդական նշանակություն կարող է ունենալ: Կարելի է համաձայնել այն տեսաբանների մոտեցման հետ, ովքեր նշում են, որ օրենսդիրը չի կարող հենվել այնպիսի անհստակ կատեգորիայի վրա, ինչպիսին է սեռական հասունացումը և շատ ավելի ճիշտ և արդյունավետ մոտեցում է օրենսդրութեան թե հանցագործի և թե տուժողի տարիքային չափանիշների հստակ սահմանումը: Այս դեպքում հանցագործության որակման և ապացուցման գործընթացն առավել դյուրին է դառնում, քանզի յուրաքանչյուր դեպքում անհրաժեշտություն չկա նշանակելու տարարնույթ փորձաքննություններ՝ որոշելու համար անձի սեռական հասունացման աստիճանը և հանցավորի կողմից այն գիտակցելու հանցամանքը:

Այսպիսով կարելի է փաստել, որ տուժողի տարիքի որոշման ձևական (տարիքային) չափանիշի օրենսդրութեան սահմանումն արդյունավետ է, սակայն ոչ միշտ է հնարավորություն ընձեռնվում համաշափորեն գնահատելու կատարված արարքի բնույթն ու վտանգավորության աստիճանը: Ինչ վերաբերում է սեռական հասունացման չափանիշը գնահատելուն, ապա ինչպես արդյարացիորեն նշում է Տ.Վ. Կոնդրաշովան, սեռական հասունացումը երկարատև գործընթաց է և կախված է բազմաթիվ գործոններից՝ սոցիալական, աշխարհագ-

րական, մշակութային, ժառանգական և այլն: Այս է պատճառը, որ անչափահասների սեռական հասունացման հավաստումը կոնկրետ ժամանակահատվածի (օր՝ հանցանքը կատարելու օրվա) առումով բավականչափ բարդ գործընթաց է և ավելի նախնական է օրացուցային տարիքի չափանիշի կիրառումը:

Ամփոփելով վերագրյալը՝ պետք է նշել, որ «անչափահաս» եզրույթը քրեական իրավունքում շատ բազմաշերտ է և բազմաբովանդակ, քանի որ տարրեր առումներով վերաբերելի է թե հանցանք կատարած անձին և թե տուժողին: Բացի այդ, այս տարիքային խումբը օրենսդրութեան ենթարկվել է բարդ դիմերենցման, սահմանվել են անչափահասների տարրեր խմբեր և կատեգորիաներ, ինչը, հատկապես, ցայտուն դրսնորվում է անչափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործությունների օրենսդրական նկարագրման պարագայում:

Զանգի օրենքն ավելի խիստ պատասխանատվություն է սահմանում անչափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործությունների կատարման համար, օրինաչափորեն խնդիրներ են առաջանում հանցագործի կողմից տուժողի տարիքային առանձնահատկությունների հստակ գիտակցման առումով: Խնդիրն ավելի է բարդանում, եթե անչափահաս հանցագործի կողմից կատարվում է անչափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռա-

կան հանցագործություն, ընդ որում, եթե հանցագործի և տուժողի միջև տարիքային տարբերությունը չնշին է, իսկ երբեմն էլ հանցագործն ավելի փոքր տարիք ունի քանի տուժողը: Գործող քրեական օրենքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ տուժողի անչափահաս լինելու հանգամանքը որոշվում է վերջինիս օրացուցային տարիքով, մինչեւ իրական կյանքում շատ քիչ դեպքերում է հանցագործ պատկերացում ունենում տուժողի տարիքի մասին (բացառությամբ հանցագործին ծանոթ տուժողի նկատմամբ հանցանք կատարելու դեպքերի): Առավել հաճախ հանցանք կատարած անձը գնահատում է տուժողի սեռական հասունացման աստիճանը՝ ելնելով նրա արտաքին հատկանիշներից: Հանցանք կատարած անձի կողմից տուժողի տարիքի և սեռական հասունացման ընկալմանը պետք է մեծ ուշադրություն դարձնել արարքին ճիշտ քրեական գնահատական տալու գործընթացի շրջանակներում, սակայն օրենսդրութեան այս հանգամանքը չի կարող սահմանվել, քանի ուս առաջ կրերի անորոշություն, անհստակություն և բազմաթիվ չարաշահումներ՝ հանցագործությունների որակման և ապացուցման գործընթացում:

¹ Игнатов А.Н. Квалификация половых преступлений, М., 2004 С. 185-187.

² Ст'ю, Поскоков Э.Э. Проблемы квалификации преступлений, предусмотренных ст. 131 и 132 УК РФ, совершенных в отношении лиц, не достигших восемнадцатилетнего возраста, Коновалов Н.Н. Потерпевшая от изнасилования: уголовно-правовые и криминологические аспекты ... և այլն:

Ст'ю, Поскоков Э.Э. Проблемы квалификации преступлений, предусмотренных ст. 131 и 132 УК РФ, совершенных в отношении лиц, не достигших восемнадцатилетнего возраста, Коновалов Н.Н. Потерпевшая от изнасилования: уголовно-правовые и криминологические аспекты ...և այլն, էջ 139, 141:

См.: Миликов С.Ф. Российское уголовное законодательство: опыт критического анализа. - СПб.: СПБИВЭСЭП, Знание, 2000, С. 225.

⁵ Кондратова Т.В. Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, полововой свободы и половины неприкосновенности, 2000. С. 278.

⁶ Кондратова Т.В. Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, полововой свободы и половины неприкосновенности, 2000. С. 278.

Эдгар Карапетян

Следственный комитет Республики Армения,
 следователь по особенно важным делам следственного отдела
 по административным районам Кентрон и Норк-Мараш города Еревана,
 советник первого класса

РЕЗЮМЕ

**Некоторые вопросы касающиеся возраста несовершеннолетнего
 потерпевшего от насильственных половых преступлений**

В статье проанализированы некоторые проблемные вопросы касательно возраста несовершеннолетнего потерпевшего насильственных половых преступлений. Определение возраста потерпевшего играет ключевую роль в квалификации насильственных половых преступлений против несовершеннолетних. Календарный способ различия взрослых и несовершеннолетних, конечно, самый надежный, но он работает без сбоев лишь в семье, школе, на работе - то есть там, где о возрасте своего коллеги по учебе или труду люди осведомлены. Но преступления в подавляющем большинстве случаев совершаются в отношении незнакомых насилинику потерпевших. В случаях, когда в одном преступлении задействованы несовершеннолетние различного процессуального статуса (виновный - жертва) возникают парадоксальные ситуации: например, изнасилование четырнадцатилетним субъектом «несовершеннолетней» более старшего возраста. Автор, на основании зарубежного опыта, предлагает вменять в ответственность квалифицирующие обстоятельства, предусматривающие повышенную ответственность за насильственные половые преступления в отношении лиц, не достигших восемнадцатилетнего возраста при условии, если разница возрастов лица, совершившее преступление и пострадавшего (пострадавшей) более чем на два года.

Ключевые слова: *насильственные половые преступления против несовершеннолетних, изнасилования несовершеннолетних, насильственные действия сексуального характера против несовершеннолетних, разница возрастов, определения возраста потерпевшего*

Edgar Karapetyan

Investigative Committee of the Republic of Armenia,
 Investigator on Particularly Important Cases of the Investigative
 Division of Kentron and Nork-Marash Administrative Districts of Yerevan City

SUMMARY

Some questions about the age of a minor victim of violent sexual crimes

The article analyzes some problematic issues concerning the age of a minor victim of violent sexual crimes. Determining the age of the victim plays a key role in the qualification of violent sexual crimes against minors. The calendar method for distinguishing adults and minors is, of course, the most reliable, but it works without failures only in the family, school, at work, where people know about the age of their colleagues in studies or work. But crimes in the vast majority of cases are committed against strangers who are unfamiliar to the perpetrator. In cases when minors of different procedural status are involved in one crime (perpetrator and victim), paradoxical situations arise: for example, rape by a fourteen-year-old subject of a “minor” older age. The author, on the basis of foreign experience, proposes to impose responsibility on the qualifying circumstances, providing for increased responsibility for violent sexual crimes against persons under the age of eighteen years, provided that the age difference between the person who committed the crime and the victim for more than two years.

Key words - *violent sexual crimes against minors, rape of minors, violent sexual acts against minors, age difference, determination of the age of the victim.*

ԱԲՐԱՀԱՄ ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ

Եվրոպական կրթական տարածաշրջանային ակադեմիայի հրավագիտության ամբիոնի ասպիրանտ

ԵՎՐԱՀԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ՝ ՈՐՊԵՍ ՎԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ԾՐՋԱՆԱԿՈՒՄ

Հոդվածը նվիրված է Եվրասիական տնտեսական միության՝ որպես վերպետական միջազգային կազմակերպության իրավական կարգավիճակի հիմնախնդիրների տեսական-իրավական վերլուծությանը՝ Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգավորումների տեսանկյունից:

Հեղինակը հետազոտության շրջանակում բացահայտել է Եվրասիական տնտեսական միության վերպետականության հատկանիշները՝ առանձնացնելով հատկապես նոր առանձահատուկ և ինքնուրույն իրավակարգով այդ միության օժտվածությունը:

Միաժամանակ, ուսումնափրության արդյունքում, հեղինակը կատարել է հետևյալ եզրահանգումը, որ Եվրասիական տնտեսական միության իրավունքը ոչ միայն միջազգային իրավունքի մաս է, այլև այն օժտված է ներպետական իրավունքի առանձնահատուկ գծերով, ինչը վկայել է այդ միության իրավական երկակի էության մասին:

Հիմնարարեր-վերպետականության սահմանադրականացում, ՀՀ Սահմանադրություն, Եվրասիական տնտեսական միություն, վերպետական միջազգային կազմակերպություն, Եվրասիական տնտեսական միության իրավունքի երկակիությունը, իրավական կարգավիճակը:

Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանության և Եվրասիական տնտեսական միությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության հարաբերակցության համար կազմակերպության համատեքստում առավել քանի հրատապ է դիտարկվում միջազգային կազմակերպությունների վերպետականության սահմանադրականացման ու դրանով պայմանավորված հետազոտության առարկա իրավահարաբերությունների կանոնակարգվածության հիմնախնդիրները:

Անշուշտ, անհրաժեշտ է կարևորել այն, որ միջազգային կազմակերպությունների վերպետականության պայմաններում պետության ինքնիշխանության ոչ իրավաչափ որևէ սահմանափակում կարող է հանգեցնել սահմանադրական արժեքների ցանկացած ձևի ձևախեղնան:

Ուստի, այս հարցադրման առանձնահատուկ կարևորությունը պայմանավորված է այն հանգանակությունը, որ ՀՀ Սահմանադրության և Եվրասիական տնտեսական միության մասին պայմանագրի դրույթների համակարգային վերլուծության շրջանակում անհրաժեշտ է պարզել՝ թե արդյո՞ք Եվրասիական տնտեսական միությունը հանդիսանում է վերպետական միջազգային կազմակերպություն, թե ոչ:

Նախ, այս հարցադրման շրջանակում պետք է հաշվի առնել այն հանգանակը, որ Եվրասիական

տնտեսական միության մասին պայմանագիրը Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 2015թ.-նի հունվարի 2-ից, այսինքն, ՀՀ Սահմանադրության (2005 թվականի փոփոխություններով) գործողության ժամանակաշրջանում, որտեղ բացահայտված էին միջազգային, այդ թվում վերպետական կազմակերպություններին Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության և հանրաքելի միջոցով այդ անդամակցության հարցերի լուծման վերաբերյալ սահմանադրական անդադրումները:

Այնուամենայնիվ, համարդելով այս հարցի կապակցությամբ մասնագիտական գրականության մեջ առկա մոտեցումները, անհրաժեշտ է ընդգծել, որ դրանք իրարամերժ են:

Այսպես, հեղինակների մի խումբ, վկայակոչելով Եվրասիական տնտեսական միության մասին պայմանագրի որոշակի կարգավորումները, գտնում են, որ վերպետականության մասին ընդհանրապես խոսք չի կարող գնալ: Մասնավորապես, իրենց դիքորոշումների հիմնավորման հիմքում նոյն հեղինակները մատնանշում են այսպիսական պայմանագրային այն հիմնարար դրույթները, ըստ որոնց՝ Եվրասիական տնտեսական միությունը տարածաշրջանային տնտեսական ինտեգրման միջազգային կազմակերպություն է (հղ. 1, կետ 2), և այդ միությունը ծառայությունների առևտությունը ուղղված չունի վերազգային

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

իրավասություն (հղ. 38):¹

Ավելին, պրոֆեսոր Բ.Կ. Ազանովի պնդմամբ Եվրասիական տնտեսական միությունն անհրաժեշտ է դիտարկել որպես համադաշնային պետություն՝ վերազգային կազմակերպությանը բնորոշ հատկանիշներով:²

Սակայն, հեղինակների մեկ այլ խումք վստահորեն պնդում է, որ Եվրասիական տնտեսական միությունը վերպետական միջազգային կազմակերպություն է, քանի որ այդ միության նորմերն անմիջականորեն վերաբերում են ինչպես մասնակից պետություններին, այնպես էլ նրանց քաղաքացիներին:³

Այսուամենայնիվ, այս հիմնախնդրի հետազոտության համար անհրաժեշտ է այն քննարկել սահմանադրական և միջազգային իրավական նորմերի համակարգային առումով փոխկապակցվածության և այդ նորմերի համայիր վերլուծության համատեքստում:

Այսպես, Եվրասիական տնտեսական միության մասին պայմանագրով ստանձնած միջազգային պարտավորությունների շրջանակում Հայաստանի Հանրապետությունը պետք է՝

ա) ապահովի, որպեսզի իր տարածքում Եվրասիական տնտեսական միության մյուս անդամ պետությունների հետ հարաբերություններում իրականացվի միասնական մաքսային կարգավորում և կիրառվի Եվրասիական տնտեսական միության միասնական մաքսային սակագինը (հղ. 25, մաս 1, կետ 2 և 4),

բ) իր տարածքում կիրառի Եվրասիական տնտեսական միության մարմինների ակտերը, ինչպես նաև Եվրասիական տնտեսական քարձագույն խորհրդի և Եվրասիական տնտեսական հանձնաժողովի որոշումները (հղ. 2),

գ) ապահովի, որպեսզի իրականացնի այնպիսի քաղաքականություն, որը ենթադրում է միասնականացված իրավական կարգավորում, ինչպես նաև իր տարածքում՝ որպես միասնական տնտեսական տարածքի քաղկացուցիչ մասում շուկայական սկզբունքների և ներդաշնակեցված կամ միասնականացված իրավական նորմերի կիրառման հիմնանվարական իրավականությունը և միասնական մեխանիզմները և ձևավորվի միասնական ենթակառուցվածք (հղ. 2, 5-6-րդ պարբերություններ),

դ) իրականացնի համաձայնեցված քաղաքականություն, այս է՝ տարեր ոլորտներում իրականացնել այնպիսի քաղաքականություն, որը ենթադրում է իրավական կարգավորման ներդաշնակեցում, այդ թվում Միության մարմինների որոշումների հիման վրա (հղ. 2, 13-րդ պարբերություն, հղ. 5, կետ 2),

ե) իրականացնի միասնական մաքսային կարգավորում՝ Եվրասիական տնտեսական միության մաքսային օրենսգրքին և Եվրասիական տնտեսական միության իրավունքը կազմող՝ մաքսային իրավահարաբերությունները կարգավորող միջազգային պայմանագրերին ու ակտերին համապատասխան (հղ. 32, կետ 1),

զ) իր տարածքում կիրառի Եվրասիական տնտեսական միության հանձնաժողովի կողմից հաստատվող և Միության առևտրային քաղաքականության գործիքները համարվող՝ Եվրասիական տնտեսական միության արտաքին տնտեսական գործունեության միասնական ապրանքային անվանացները և Եվրասիական տնտեսական միության միասնական մաքսային սակագինը (հղ. 42, կետ 1) և այլն:

Բացի այդ, Եվրասիական տնտեսական միությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության օրինակով միջազգային պայմանագրի նորմերի իրականացումն առավել մասշտարային են ոչ միայն միջազգային տնտեսական ինտեգրման առումով, այլև սահմանադրակիրավական այն իմաստով, որ նման անդամակցությունն ինքնին կարող է ենթադրել ոչ միայն պետության որևէ լիազորությունների փոխանցում այդ միությանը, այլև դիտարկվել որպես պետության ինքնիշխանության սահմանափակում, կամ դրա մի մասից հրաժարում:

Այս հանգանանքն ավելի է որոշակիացվում Եվրասիական տնտեսական միության մասին պայմանագրի 103-րդ հոդվածով, ըստ որի՝ Հայաստանի Հանրապետությունը մինչև 2025 թվականը մյուս անդամ պետությունների հետ պետք է իրականացնի ֆինանսական շուկայի ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության ներդաշնակեցում՝ Միության շրջանակներում միջազգային պայմանագրերին ... համապատասխան, ֆինանսական շուկաների ոլորտում օրենսդրության ներդաշնակեցումն ավարտելուց հետո մյուս անդամ պետությունների հետ որոշում ընդունել ֆինանսական շուկայի կարգավորման գծով վերազգային մարմնի լիազորությունների և գործառույթների վերաբերյալ, և նշված վերազգային մարմնի ստեղծել 2025 թվականին:

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական ժամանակակից կարգավորումների համատեքստում և պայմանագրի հիշատակված նորմերի համակարգային վերլուծությունից հետևում է, որ վերջինիս դրույթներն ուղղակիրուն խնդրահարույց են ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված՝ օրենսդր, գործադրի և դատական իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման հիման վրա պետական իշխանության իրականացման սկզբունքի (հղ. 4), իրավական նորմերի աստիճանակարգության (հղ.

5), օրենքին համապատասխան սահմանված մարսային վճարների՝ որպես պարտադիր վճարում կատարելու յուրաքանչյուրի պարտականության ամրագրման (հղ. 60, մաս 8) և այլ նորմերին համապատասխանության տեսանկյունից:

Սակայն, նշված պայմանագրի տրամաբանությունից անհրաժեշտ է նկատել, որ Եվրասիական տնտեսական միությունը իրավասու չեւ ինքնուրույն սահմանելու կամ փոփոխելու իր լիազորությունների շրջանակը: Դա բխում է իշխատակված պայմանագրով ամրագրված կարգավորումների բովանդակությունից, ըստ որի՝ Եվրասիական տնտեսական միությունը օժտվում է իրավասությամբ այդ միության շրջանակներում կնքվող միջազգային պայմանագրերով նախատեսված սահմաններում և ծավալներով (հղ. 5, կետ 1):

Ավելին, Եվրասիական տնտեսական միության դատարանի կանոնադրության 42-րդ կետի համաձայն՝ դատարանի իրավասության մեջ չի մտնում նոյն միության մարմիններին՝ տվյալ միության շրջանակներում կնքվող միջազգային պայմանագրերով ուղղակի նախատեսված իրավասություններով օժտվելը:

Հաջորդ կարևոր հարցադրումը վերաբերում է Եվրասիական տնտեսական միության անդամակցության դադարմանը և պայմանագրից դուրս գալուն: Այս առումով, Եվրասիական տնտեսական միության մասին պայմանագրի 118-րդ հոդվածի 1-ի կետի պահանջներին համապատասխան անդամ պետությունն իրավունք ունի դուրս գալու պայմանագրից, իսկ նոյն հոդվածի 4-րդ կետը սահմանում է, որ պայմանագրից դուրս գալն ինքնաբերաբար հանգեցնում է Եվրասիական տնտեսական միության անդամակցության դադարմանը:

Այս նորմերի բովանդակությունից ենթադրվում է, որ պետությունն իրացնելով իր ինքնիշխան իրավունքը կարող է լուծել կազմակերպությունից դուրս գալու նախն հարցը՝ միևնույն ժամանակ այդ կազմակերպությունից շակնկալելով որևէ ձևի համաձայնություն:

Այսինքն, իշխատակված դրույթների համալիր վերլուծությունից կարելի է եղալ կազմակերպությունը, որ Եվրասիական տնտեսական միությունը չի հանդիսանում որևէ մասնակից պետության ինքնիշխանության մաս կրող սուբյեկտ և իր հայեցողությամբ չի կարող ընդլայնել իրավասության շրջանակները, քանի որ հիմնադիր պայմանագրով այդ միությունն օժտված է միայն իրեն վերապահված իրավասությամբ:

Անդրադանալով սահմանադրական այլ նորմերի վերլուծությանը, անհրաժեշտ է նշել հետևյալը. ՀՀ Սահմանադրության 116-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի համաձայն, Ազգային ժողովը վավերաց-

նում, կատեցնում կամ չեղյալ է հայտարարում այն միջազգային պայմանագրերը, որոնք նախատեսում են Հայաստանի Հանրապետության անդամակցություն միջազգային կազմակերպությանը: Իսկ նոյն Սահմանադրության 205-րդ հոդվածի 1-ին մասի կարգավորումների համապատասխան՝ վերպետական միջազգային կազմակերպություններին Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության հարցերը լուծվում են հանրաքվեի միջոցով:

Այսինքն, 2015 թվականի սահմանադրական կարգավորումների համատեքսում Եվրասիական տնտեսական միությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցությանը սահմանադրական իրավունքի տեսանկյունից նոր իմաստ է հաղորդվում, քանի որ այդ անդամակցության արդյունքում միասնական մաքսային կարգավորումների և տնտեսական ընդհանուր տարածքի ձևավորման առողջությունը վերապահված լիազորությունների մի մասը փոխանցվում է տվյալ միջազգային կազմակերպությանը:

Վկայակոչված սահմանադրական նորմերի և Եվրասիական տնտեսական միության իրավունքի նորմերի համադրված վերլուծության համատեքսում անհրաժեշտ է այդ միության իրավական կարգավիճակի վերաբերյալ ներկայացնել որոշ մոտեցումներ:

Առաջին, Եվրասիական տնտեսական միության իրավունքը միջազգային իրավունքի մաս է, քանի որ այդ միության հիմնադիր պայմանագրիը սահմանվում է որպես միջազգային պայմանագրի (հղվ. 12): Անշուշտ, տվյալ դեպքում խոսքը գնում է ոչ թե միջազգային այն պայմանագրի մասին, որով մասնակիցները ստանձնում են որոշակի պարտավորություններ, այլև այն պայմանագրի մասին, որի հիման վրա ստեղծվում է միջազգային իրավասությելությամբ օժտված միջազգային կազմակերպություն⁴:

Երկրորդ, Եվրասիական տնտեսական միության իրավունքը օժտված է և միջազգային իրավունքի, և ներպետական իրավունքի առանձնահատուկ գծերով, ինչը բույլ է տալիս խոսել այդ միության իրավական երկակի էության մասին: Ընդ որում, իրավունքի երկակի բնույթը հիմնավորվում է ներպետական իրավունքի և միջազգային իրավունքի հարաբերակցության առկայությամբ, եթե, մի դեպքում, այդ հարաբերակցության հիմքում ընկած է ներպետական իրավունքի նորմերի նկատմամբ միջազգային իրավունքի նորմերի գերակայության սկզբունքը, իսկ մեկ այլ դեպքում, այդ հարաբերակցության հիմքում ընկած է Եվրասիական տնտեսական միության իրավունքի անմիջական գործողության սկզբունքը: Այս մոտեցումը բնորոշ է նաև Եվրապական Միության իրավունքի համակարգին⁵:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Անշուշտ, մասնակից բոլոր պետությունների սահմանադրական նորմերի բովանդակությունից է բխում այն, որ Եվրասիական տնտեսական միության իրավունքի նորմերը գերակա են ներպետական օրենսդրության նկատմամբ: Ինչ վերաբերում է իրավունքի անմիջական գործողության սկզբունքին, ապա այն ենթադրում է, որ Եվրասիական տնտեսական միության իրավունքը իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց օժտում է սուբյեկտիվ իրավունքներով և պարտականություններով, որոնց պաշտպանությունը և կատարումն իրականացվում է դատական կարգով:

Երրորդ. Եվրասիական տնտեսական միությունը վերպետական ինտեգրման կազմակերպություն է, իսկ դրա իրավունքը բովանդակում է վերպետական իրավունքի նորմեր, որոնք չեն սահմանափակվում միայն տարբեր իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց միջև փոխադարձ պարտավորությունների ստեղծմամբ: Առանցքային ենրակատարումն այն է, որ Եվրասիական տնտեսական միության իրավունքը ենթադրում է նոր իրավակարգի առկայություն, որտեղ սահմանվում են այդ անձանց իրավունքների ու պարտականությունների շրջանակները, ինչպես նաև իրավախսառումների համար կիրավող պատասխանատվության միջոցներն ու մեխանիզմները:⁶

Չորրորդ. Եվրասիական տնտեսական միությունը և դրա իրավական համակարգն օժտված են առանձահասուուկ և ինքնուրույն իրավակարգով, որի նորմերը կարգավորում են այդ միության շրջանակներում տնտեսական ինտեգրման գործընթացների ընթացքում ծագող հասարակական հարաբերությունները, սահմանում են մասնակից պետությունների լիազորությունների ու իրավասության, ինչպես նաև նրանց իրավագորության տակ գտնվող ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքների ու պարտականությունների շրջանակները, պատասխանատվության միջոցներն ու մեխանիզմները:

Ասվածը բացատրվում է այն հիմնավորմամբ, որ Եվրասիական տնտեսական միության իրավունքը օժտված է յուրօրինականությամբ և ի տարբերություն դասական իրավական համակարգերից (ներպետական և միջազգային իրավունքների) այդ իրավակարգով տարբեր ոլորտներում իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց վարքագծի միասնական ու միատեսակ կանոններ են սահմանվում դրանով իսկ ստեղծելով մասնակից վետությունների տնտեսությունների կայուն զարգացման, ապրանքների, ծառայությունների, կասիտապի ու աշխատումի միասնական շուկայի ապահովման, ինչպես նաև բազմակողմանի արդիականացման, համագործակցության և ազգային տնտեսությունների մրցունակության բարձրացման համար անհրաժեշտ պայմանների իրավական հիմքեր (Եվրասիական տնտեսական միության մասին պայմանագիր, հղ. 4):

Այսպիսով, ընդհանրացնելով Եվրասիական տնտեսական միության իրավական կարգավիճակի հիմնախնդիրների հետազոտության արդյունքները՝

ՀՀ Սահմանադրության 116-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի և 205-րդ հոդվածի 1-ին մասի կարգավորումների համատեքստում կարելի է եզրահանգելու որ:

1) Եվրասիական տնտեսական միությունը վերպետական միջազգային կազմակերպություն է, որն օժտված է այդ կազմակերպություններին բնորոշ հատկանիշներով, որոնք են՝ մասնակից պետությունների և նրանց իրավագորության տակ գտնվող իրավաբանական ու ֆիզիկական անձանց կողմից պարտադիր կատարման ենթակա ակտերի ընդունման իրավասությունը, այդ միության մարմինների կողմից ձայների մեծամասնությամբ որոշումների ընդունման իրավագորությունը՝ առանց հաշվի առնելու որևէ պետության կամարտահայտությունը և այլն:

2) Եվրասիական տնտեսական միությունն ու դրա իրավական համակարգն օժտված են առանձահասուուկ և ինքնուրույն իրավական համակարգով, որի նորմերը կարգավորում են այդ միության շրջանակներում տնտեսական ինտեգրման գործընթացների ընթացքում ծագող հասարակական հարաբերությունները, սահմանում են մասնակից պետությունների լիազորությունների ու իրավասության, ինչպես նաև նրանց իրավագորության տակ գտնվող ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքների ու պարտականությունների շրջանակները, պատասխանատվության միջոցներն ու մեխանիզմները:

3) Եվրասիական տնտեսական միության իրավական համակարգը հանդիսանում է միջազգային իրավունքի և միաժամանակ մասնակից պետությունների իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մաս, որի երկալի նշանակությունը պայմանագրությած է ներպետական իրավունքի և միջազգային իրավունքի հարաբերակցության, ինչպես նաև այդ հարաբերակցության հիմքում ընկած Եվրասիական տնտեսական միության իրավունքի գերակայության և անմիջական գործողության սկզբունքների առկայությամբ:

4) Եվրասիական տնտեսական միությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցությունը կարգավորող նորմերի հետագա իրականացումն առավել մասշտաբային են ոչ միայն միջազգային տնտեսական ինտեգրման առումով, այլև սահմանադրամիրավական այն ինսաստով, որ Եվրասիական տնտեսական միության մասին պայմանագրի 103-րդ հոդվածի տրամաբանության համատեքստում նման անդամակցությունն ինքնին կարող է ենթադրել ոչ միայն պետության որևէ լիազորությունների փոխանցում այդ միությանը, այլև՝ դիտարկվել որպես պետության ինքնիշխանության սահմանափակում կամ դրա մի մասից հրաժարում:

- ¹ Տե՛ս, Բեկյան Կ.Ա., Մուստաք Ե.Գ. Պարագավառ Եվրազիական պարագավառի համակարգը և անդամակցությունը // Եվրազիական պարագավառի առաջականացումը և անդամակցությունը. Երևան, 2016, 31-32.
- ² Տե՛ս, Ազան Բ.Կ. Դաշտավայրը Եվրազիական պարագավառի համակարգը // Եվրազիական պարագավառի առաջականացումը և անդամակցությունը. Երևան, 2014, N9, 26.
- ³ Տե՛ս, Սվինարև Վ.Վ. Մասնաշխատ պարագավառ Եվրազիական պարագավառի համակարգը // Եվրազիական պարագավառի առաջականացումը և անդամակցությունը. Երևան, 2013, 238-243.
- ⁴ Տե՛ս, Եվրոպական Միության հիմնադրի պայմանագրերը լրաց էլեկտրոնային գործառություններում: Տե՛ս նաև՝ Klubbens J. Treaty conflict and European Union. Cambridge University Press. 2009. Էջ 229:
- ⁵ Տե՛ս, Մասնաշխատ տե՛ս, Հարությունյան Ա.Ը. նույն աշխ. մեջ, Էջ 214-216, Լանդո Դ.Դ., Սամարին Վ.Ի. Եվրոպական պարագավառը // Եվրոպական պարագավառը. 2010. Տ. 11.
- ⁶ Տե՛ս, Մասնաշխատ տե՛ս, Բեկյան Վ.Վ., Մուստաք Ե.Գ. Նույն աշխ. Էջ 35:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

- Հարությունյան Ա.Ը., Եվրոպական Միության իրավունքի հիմունքները (Մասնաշխատ պարագավառ), Երևան, 2011, 568 էջ:
- Ազան Բ.Կ. Դաշտավայրը Եվրազիական պարագավառի համակարգը // Եվրազիական պարագավառի առաջականացումը և անդամակցությունը. Երևան, 2014, N9.
- Բեկյան Վ.Վ., Մուստաք Ե.Գ. Պարագավառ Եվրազիական պարագավառի համակարգը, -Մ.: 2016.
- Լանդո Դ.Դ., Սամարին Վ.Ի. Եվրոպական պարագավառը. 2010. Տ. 11.
- Սվինարև Վ.Վ. Մասնաշխատ պարագավառ Եվրազիական պարագավառի համակարգը // Եվրազիական պարագավառի առաջականացումը և անդամակցությունը. Երևան, 2013.
- Klubbens J. Treaty conflict and European Union. Cambridge University Press. 2009.

Աբրաամ Աբրաամյան

Ասպիրանտ կաֆեդրա յուրիսպրուդենցիա
Եվրոպական պարագավառի ակադեմիա**РЕЗЮМЕ**

Основные вопросы, касающиеся юридического статуса Евразийского экономического союза в качестве надгосударственной международной организации в рамках конституционных положений Республики Армения

Статья посвящена теоретико-правовому анализу вопросов, касающихся юридического статуса Евразийского экономического союза в качестве надгосударственной международной организации с точки зрения конституционных положений Республики Армения. В ходе исследования автор раскрыл особенности надгосударственности Евразийского экономического союза, отметив наделение Союза в особенности новым, уникальным и независимым правопорядком. Кроме того, в результате исследования автор пришел к выводу, что право Евразийского экономического союза не только является частью международного права, но и обладает характерными особенностями внутреннего права, что свидетельствует о юридически двойственном характере Союза.

Ключевые слова: конституционализация надгосударственности, Конституция РА, Евразийский экономический союз, надгосударственная международная организация, двойственность права Евразийского экономического союза, правовой статус.

Abraham Abrahamyan

Postgraduate of Law Department of European Regiaonal Academey

SUMMARY

Fundamental issues related to Eurasian Economic Union's legal status as a supranational international organization within constitutional and legal regulations of the Republic of Armenia

The article features the theoretical and legal analysis of the issues related to the Eurasian Economic Union's legal status as a supranational international organization from the perspective of the constitutional regulations of the Republic of Armenia. In his research, the author has revealed the features of the Eurasian Economic Union's supranationality and highlighted the endowment of the Union especially with a new, unique and independent legal system. Also, as a result of the research, the author arrived at the conclusions below: the Eurasian Economic Union's law is not only part of the international law, but is also endowed with special features of domestic law, which attests to the legally dual nature of the Union.

Key words: constitutionalization of supranationality, RA Constitution, Eurasian Economic Union, supranational international organization, duality of the Eurasian Economic Union law, legal status.

ԼՈՒՄԻՆԵ ՍԻՆԱՅՅԱՆ

ՀՀ հաշվերնիշ պալատի իրավաբանական
վարչության պետի խորհրդական

**ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ՍԱՍՆԱՎՈՐ ԿՅԱՆՔԻ ԱՆՁԵՌՆՍԽԵԼԻՌՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԸ**

Անհատական տվյալների պաշտպանության իրավունքը, սահմանադրական իրավունքում և ընդիանապես իրավունքում շատ սերտ փոխկապակցված է անձի մասնավոր կյանքի պաշտպանության գաղափարի հետ, ինչը տեղեկատվական հասարակության զարգացմանը գուգընթաց շատ ավելի հաճախ է ենթարկվում տարբեր տեսակի սպառնալիքների: Հենց նման սպառնալիքներից անձի պաշտպանության պատշաճ մակարդակ ապահովելու անհրաժեշտությունը հիմք հանդիսացավ անձի մասին տեղեկատվության շրջանառության նկատմամբ վերահսկողության գաղափարի առաջացման՝ այն դարձնելով պաշտպանության կարիք ունեցող տեղեկատվության առանձին տեսակ: Հաջորդ առնելով այս ամենը՝ անհնարի խոսել անձնական տվյալների իրավական բնույթի մասին առանց անձնական կյանքի անձեռնմխելիության հետ հարաբերակցության մասին խոսելու:

Հիմնարարեր՝ անձնական տվյալներ, մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունք, սահմանադրական իրավունք, փոխկապակցված իրավունքներ:

Անձնական տվյալների պաշտպանության և մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքների պաշտպանությունը սահմանադրական իրավունքի տեսության առանցքային հարցերից է, որոնց իրավական բնորոշման, պատշաճ օրենսդրական կարգավորման և իրականացման կառուցակարգերի բացակայության պայմաններում մարդու համար էական կղմիքարանա նաև այլ իրավունքների իրականացումը:

Անձնական կյանքի մասին հիշատակում, որպես այդպիսին, առկա է դեռևս Արխտութելի մոտ, բայց իր ուրույն մեկնաբանմամբ՝ որպես հասարակությունից և աստվածներից առանձնանալու միայն փիլիսոփաներին հասանելի երևույթ: Խոկ մնացած քաղաքացիները ենթադրվում է, որ ապրում էին միայն պետության համար, և իրենց անձնական կյանքը ընդամենը սեփական քաղաքացիական պարտավորությունները կատարելու միջոց էր: Միջին դարերում՝ ֆեոդալիզմի ժամանակաշրջանում, փոխադարձ կախվածության և խիստ ավանդապաշտության պայմաններում անձնական կյանքը շատ հաճախ բնորոշվում էր հասարակական խավի պատկանելիությամբ: Ընդհանուր առմանը մարդու այն ժամանակ չէր տարանջատում, թե երբ է հանդիս գալիս որպես «հանրային անձ» և երբ «մասնավոր անձ»: Այսպես, պետական և քաղաքային իշխանությունների ծառայողները հաճախ պարտավորված էին իրենց թիկնոցները հազնել որպես առօրյա հագուստ, որը ցույց կտար իրենց կարգավիճակն ու դերը հասարակության մեջ: Ինչ վերաբերում է ավելի բարձրաստիճան պաշտոնյաներին, ապա վերջիններս իրենց «հանրային» պար-

տականությունները կատարում էին առավոտից երեկոն²:

Այսօր, գրեթե բոլոր միջազգային փաստարդերում, երբ խոսվում է մարդու հիմնարար իրավունքների մասին, արդեն ավանդաբար անդրադարձ է կատարվում նաև մարդ անձնական կյանքի անձեռնմխելիությանն ու անձնական տվյալների պաշտպանությանը:

Անձնական պայմանների համընդիանուր ճանաչումը չի հանգեցնում մի շարք իրավական և գործառնական խնդիրների լուծմանը: Ամենից կարևոր հարցերից ոեւ շարունակում է մնալ «մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունք», «մասնավոր կյանք» և «անձնական տվյալներ» հասկացությունների իրավական բովանդակության բացահայտումը:

Անձի մասնավոր կյանքը հարգելու անհրաժեշտության մասին, որպես այդպիսին առաջին անգամ խոսվել է 1890թ. դատավոր Լուիս Բրանդեյզի և Ս.Դ. Ուորենի համահեղինակությամբ հրատարակված «Փրայվեսի ունենալու իրավունքի մասին» հոդվածում: Այս հոդվածի հրատարակությունից հետո առանձին նահանգներ սկսեցին ընդունել մասնավոր կյանքի պաշտպանության քաղաքացիական նորմեր, որպես ոչ նյութական արժեքի պաշտպանություն: Այլ երկրները նույնպես քավականին արագ ընդունեցին այդ գաղափարը: Անձնական այն համաշխարհային հնչեղություն ստացավ միայն Մարդու իրավունքների համընդիանուր հոգակագործ և քաղաքացիական, և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրում ամրագրվելուց հետո:

Որոշ գիտնականներ պնդում են, որ մասնավոր կյանքի հարգանքը կամ անձեռնմխելիությունը ուղղակի փոխկապակցված է կարծիքի արտահայտման ազատության, մտքի, խոճի և կրոճի ազատության, հավաքների և միավորումների ազատության, անձնական ազատության, արդար դատաքննության, ընտանիք կազմելու իրավունքների հետ: Ըստ դեպքերում այս հեղինակները այդպիսով միավորում են Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ և 12-րդ հոդվածների դրույթները³:

Այլ հեղինակներ մասնավոր կյանքի հարգանքի կամ անձեռնմխելիության իրավունքի բովանդակությունը կապում են անձնական կյանքի և հաղորդակցության ազատության և գաղտնիության իրավունքի, անձի պաշտպանության և անձնական կարգավիճակի հարգանքի իրավունքի հետ⁴:

Արտասահմանյան հեղինակների մեծ մասը մասնավոր կյանքի իրավունքը դիտարկում են որպես անձի իրավունք (droit/droits de la personalité. – ֆրանս.) անբաժանելի բաղադրիչ, որի հավասարագոր մասն են կազմում կյանքի իրավունքը, անձնական անձեռնմխելիությունը, սեփական անվան, պատվի, համբավի, մասնավոր կյանքի հարգանքը⁵: Նման մեկնարարանման համատեքստում մասնավոր կյանքի իրավունքը կապվում է նաև սեփական պատկերի և ձայնի, ինչպես նաև անձին անհատականացնող և մյուսներից առանձնացնող հատկանիշների իրավունքի հետ: Օրինակ պրոֆեսոր Ն.Ն. Լեբեդյան իր հետազոտությունների մեջ մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը նույնացնում է անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքին⁶:

Սակայն, ուսումնասիրելով բոլոր նշանակալի տեսակետները, դժվար է չհամաձայնել պրոֆեսոր Ի.Լ.Բաշիլյոյի հետ այն հարցում, որ «անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը իր բնույթով շատ բարդ իրավական ինստիտուտ է, որն իր մեջ ներառում է անհատի բազում առանձին իրավունքներ»: Ընդ որում այդ իրավունքների ցանկը, որոնք մատնաճշվում են տարրեր միջազգային և ներպետական իրավական ակտերում, չի կարելի համարել սպառիչ, հաշվի առնելով այդ ոլորտում զարգացող հարաբերությունների արագությունը: Մասնավորապես, պրոֆեսոր Ռ.Բ. Գոլովկինը անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը դիտարկելով որպես «առանձնանալու և հարազատ մարդկանց հետ հանգիստ և առանց որևէ կամայական միջամտության շփվելու, պետության կողմից ապահոված և բարոյափակական նորմերով սահմանափակված մարդու բնական, անօտարելի իրավունք» ներկայացնում է իրավունքների

հետևյալ ցանկը՝ «ընտանեկան հարաբերությունների ազատության իրավունք, անձնական բնույթի միջանձնային հարաբերությունների գաղտնիության պաշտպանության իրավունք, տեղեկատվության արգելափակման իրավունք (նամակագրության, հեռախոսագրույցների, փոստային և հեռախոսային հաղորդագրությունների, համացանցի, ՁԼՄ-ների), այլ անհատների հետ հաղորդակցման իրավունք, վճասակար տեղեկատվությունից պաշտպանվելու իրավունք, խոճի ազատության և ապաշխարանքի գաղտնիության իրավունք»⁸: Այլ հեղինակներ, օրինակ՝ հ.գ.թ. Ա. Կիմչիկը անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքին են հիմնականում վերագրում անձի ներքին տեղեկատվական ազատությունը, այսինքն իր և իր մասնավոր կյանքի մասին տեղեկատվության պահպանության իրավունքը և անձնական ու ընտանեկան գաղտնիությունը⁹:

Անգլոսաքսոնական իրավական գիտության ներկայացուցիչները անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի բնորոշումը տալիս, հիմնականում օգտագործում են վերը նշված «փրայվեսի» (privacy. – անգ.) տերմինը, որը մեկնաբանվում է որպես «մենակ մնալու իրավունք» (to be left alone. – անգ.): Միևնույն ժամանակ կան նաև այլ տեսակետներ: Պրոֆեսոր Ալան Ուեստինը «փրայվեսին» մեկնաբանում է որպես անհատի ազատ ընտրելու ցանկություն, թե ինչ հանգամանքներում և ինչ աստիճանի անձը պատրաստ է իր ներքինը, իր սովորույթներն ու վարքագիծը ներկայացնել մարդկանց¹⁰: Իսկ ահա Ռ.աթզերս համալսարանի նախագահ պրոֆեսոր Էդուարդ Բլոուշտայնը նշում էր, որ «փրայվեսին» շատ սերտ կապված է մարդու անհատականության հետ և նշանակում է անձի անձեռնմխելիության իրավունք, անհատական ազատությունը¹¹՝ մարդու անկախություն և արժանապատվություն: Մեկ այլ հայտնի գիտնական պրոֆեսոր Ռ. Գեվինստերը գտնում էր, որ «փրայվեսին» բաղկացած է երեք տարրերից՝ գաղտնիություն, անանձինություն և մենություն: Սա մի կարգավիճակ է, որը կարող է անհետանալ ինչպես մարդու ցանկությամբ, այնպես էլ արտաքին ներգործության արդյունքում¹²:

Վերադառնալով «մասնավոր կյանք» հասկացությանը՝ հարկ է նշել, որ այստեղ ևս հատակ բնորոշումներ չկան: Հատկանշական է, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ ՄԻԵԴ) նշված հասկացության մեկնաբանմանը շատ լայն մոտեցում է ցուցաբերել՝ «մասնավոր կյանքը» անվանելով «տարրողունակ կատեգորիա», որին հնարավոր չէ բավարարող բնորոշում տալ: Ակնհայտ է, որ «մասնավոր կյանք» հասկա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ցությունը ավելի լայն է քան անձնական կյանքի իրավունքը և այն վերաբերում է այնպիսի ոլորտներին, որտեղ յուրաքանչյուր մարդ ազատ է և ինքնուրույն զարգացնելու այդ հասկացությունը և որոշակի իմաստ տալու դրան»¹⁴:

1992թ. ՄԻԵԴ-ը հայտարարեց, որ «աններելի կիմեր (անձնական/մասնավոր կյանքի) հասկացությունը սահմանափակել «ներքին շրջանով», որտեղ անհատը կարող է ապրել իր անձնական կյանքով, որը ինքն է ընտրել, և այնտեղից ամբողջությամբ բացառել այդ շրջանում չտեղափորվող արտաքին աշխարհը: Անձնական/մասնավոր կյանքի նկատմամբ հարգանքը պետք է նաև ներառի իրավունքների որոշակի քանակ մարդու կյանքի մյուս ասպեկտներում՝ հարաբերությունների կառուցման և զարգացման համար»¹⁵:

Այսպիսով, անձնական կյանքի հասկացությունը ներառում է նաև այլ մարդկանց և արտաքին աշխարհի հետ հարաբերություններ ունենալու իրավունքը:

Դատարանը նաև փաստել է, որ մասնագիտական և աշխատանքային գործունեությունը որոշ դեպքերում կարող է տեղափորվել անձնական կյանքի հասկացության մեջ, ինչպես դա պարզ դարձավ Նիմիցն ընդդեմ Գերմանիայի գործում: Այդ հասկացության մեջ կարող է տեղափորվել նաև անձի էկոլոգիական անվտանգությունը, որի մասին խոսվել է մի շաբթ դատական գործերում: Այս հարցում աչքի է ընկնում Լոպեզ Օստրան ընդդեմ Խսպանիայի գործը¹⁶, որտեղ հաստատվել էր կապը էկոլոգիական միջավայրի վատքարացման և կյանքի որակի, այդ թվում անձնական կյանքի միջև:

Պրոֆեսոր Բենիար Բենյեն և ընդունում է այն փաստը, որ վերջին ժամանակներս մասնավոր կյանքի հասկացության սահմանները լայնացել են: Այն դադարել է սահմանափակվել միայն անձի գաղտնի և ուրիշներին անհայտ գործունեության ոլորտներով և այսօր պետք է տարածաշտել «անձնական կյանք» և ավելի լայն «մասնավոր կյանք» հասկացությունները: Վերջինս իր մեջ ներառում է «մասնավոր հասարակական կյանքը»¹⁷:

Այսպես, «մասնավոր կյանք» և «մասնավոր կյանքը հարգելու իրավունքը» հասկացությունների բնորոշումը տալու բարորդությունները չեն խանգարում հեղինակների մեծ մասին ընդունել այն փաստը, որ մասնավոր և անձնական կյանքը արագընթաց զարգացող տեղեկատվական տեխնոլոգիաների պայմաններում ավելի շատ է սպառնալիքների ենթարկվում: Շատ ավելի մտահոգիչ են անձի մասին տվյալների ավտոմատիզացված մշակման նոր հնարավորությունների օգտագործումը, ընդիուպ մինչև առանց անձի մասնակցության վերջինիս վե-

րաբերյալ փաստացի որոշումների ընդունում, որոնք ունենում են լուրջ իրավական հետևանքներ: Որպես օրինակ կարելի է բերել այսօր Երևանում տեղադրված թվով 533 անշարժ և 135 շարժական տեսանկարահանող սարքերի օգտագործումը¹⁸, որով մարդիկ տարբեր ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումների համար վարչական պատասխանատվության են ենթարկվում հիմք ընդունելով տեսանկարահանող կամ լուսանկարահանող և արագաչափ սարքերից ստացված տվյալները:

Մարդու իրավունքների և ազատությունների խախտման բազմաթիվ նման սպառնալիքները կանխարգելելու համար, իրավունքում առաջացան հատուկ նորմեր, որոնք ֆիզիկական անձի տվյալների տարածման և վերամշակման սահմանափակումներ նախատեսեցին: Արդյունքում, դա էլ պատճառ հանդիսացավ հատուկ իրավական ռեժիմով ֆիզիկական անձի մասին առանձնահատուկ տեղեկատվության, այսինքն նոր իրավական կատեգորիայի՝ «անձնական տվյալների» առաջացման համար, ինչի անհրաժեշտությունը պայմանավորված էր մարդու իրավունքների և ազատությունների հնարավոր շատ լուրջ խախտումներից պաշտպանությամբ:

Եվրոպական երկրներում և ԱՍՆ-ում նշված իրավական կատեգորիան շրջանառվում է երեսուն տարուց ավելի, սկզբում որպես մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության և հարգանքի իրավունքի շատ կարելու բաղադրատարը: Այսօր աշխարհի ավելի քան 43 երկրներում ընդունվել¹⁹ է օրենսդրություն անձնական տվյալների մասին: Բոլոր այս երկրներում անձնական տվյալների պաշտպանության անհրաժեշտությունը դիտարկում են որպես տեղեկատվական տեխնոլոգիաներով զարգացած ժամանակակից հասարակություններ մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության բաղադրիչ: Իր հերթին հարց է առաջանում այդ կատեգորիաների հարաբերակցության մասին:

Պրոֆեսոր Վ.Ն. Լոպատինը ուղղակիորեն նշում է, որ անձնական տվյալները դա մասնավոր կյանքի իրավունքի ինստիտուտ է²⁰:

Վերջին ժամանակներս այդ հարցին շատ ուսումնասիրություններ են նվիրված արտասահմանյան գրականությունում: Օրինակ՝ պրոֆեսոր Ի.Ա.Վելյերը անձնական տվյալները համարում է «կոմպլեքսային և ինքնուրույն երևոյթ», նոր իրավական ինստիտուտ²¹: Հարկ է նշել նաև, որ որոշ հեղինակներ գտնում են, որ անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքը հանդիսանում է անձի հիմնարար իրավունք²²: Իսկ ահա պրոֆեսորներ Ն.Գ.Բելգորոդցևան և Ա.Ս.Ֆելոսինը «անձնական

տվյալների պաշտպանությունը» և «անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքը» դիտարկում են որպես մարդու սահմանադրական իրավունքների իրավական երաշխիքի տարատեսակ՝²³:

Սակայն, տարբեր տերմինալոգիայի օգտագործումը այս հարցում ոչ մի ձևով չի նվազեցնում այն գաղափարի արժեքը, որ անձնական տվյալների շրջանառությունը կարգավորող իրավական նորմները առանձնանում են որպես ինքնուրույն իրավական ինստիտուտ: Գրեթե համանան դիտարկումներ կարելի են հանդիպել արտասահմանյան շատ հեղինակների մոտ,²⁴ որը ևս մեկ անգամ ընդգործ է այս ուղղությանք իրավունքի գարգացման ընդհանուր վեկտորը:

Վերցնենք օրինակ՝ Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության Խորհրդի մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության պաշտպանության և անձնական տվյալների միջսահմանային փոխանցումների ուղեցույցի դրույթները և անձնական տվյալների ավտոմատ մշակումից անհատների պաշտպանության մասին 1981 թվականի Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի նախարանները: Երկու դեպքում էլ անձնական տվյալների պաշտպանության նպատակ է նշված ազգային օրենսդրության ներդաշնակեցումը՝ անձի իրավունքի պաշտպանության և առաջին հերթին անձնական տվյալների ավտոմատիզացման դեպքում մասնավոր/անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի պաշտպանության երաշխիքների ամրագրումը:

ՄիԵ՞՞Դ-ը Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի պրակտիկայում նոյնպես ընդունել է, որ անձնական տվյալների իրավարակայնության պաշտպանությունը հանդիսանում է մասնավոր և անձնական կյանքը հարգելու անձի իրավունքների կարևորագույն բաղադրատարը՝²⁵:

Հատկանշական է, որ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը ոչ մի տեղ չի սահմանում անձնական տվյալների պաշտպանության և անձնական կյանքի հարգանքի/ անձեռնմխելիության իրավունքի կապի մասին: Օրինակ՝ 2005 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 23-րդ հոդվածը անուղղակիրեն խոսելով անձնական տվյալների մասին՝ նշում էր միայն առանց անձի համաձայնության նրա վերաբերյալ տեղեկությունների հավաքագրման, պահպանման, օգտագործման կամ տարածման արգելքի, իրեն վերաբերող տեղեկություններին ծանոթանալու, իր մասին ոչ հավաստի տեղեկությունների շտկման և իր մասին ապօրինի ձեռք բերված տեղեկությունների վերացման իրավունքի, ինչպես նաև նամակագ-

րության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնության իրավունքի մասին, ուղղակի չնշելով, որ այդ անձնական տվյալների պաշտպանության նպատակը մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության և այլ իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունն է: Այդ կապը բացակայում է նաև 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 34-րդ հոդվածում և «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքում:

Այսպիսով, վերլուծելով վերոշարադրյալը, կարելի է կատարել հետևյալ եզրահանգումները՝

- անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը իր բնույթով շատ բարդ իրավական ինստիտուտ է, որն իր մեջ կարող է ներառել անհատի բազում առանձին իրավունքներ, ինչպես նաև առավել բարդ և բազմաբռնվանդակ մեկնաբանությունների հիմք հանդիսանալ:

- «անձնական կյանք» իրավական հասկացությունը չի կարող սահմանափակվել միայն իր ներքին շրջանով և իր մեջ ներառում է նաև այլ մարդկանց և արտարին աշխարհի հետ հարաբերություններ ունենալու իրավունքը, մասնագիտական և աշխատանքային գործունեությունը, էկոլոգիական անվտանգությունը և այլն:

- «անձնական կյանք» իրավական հասկացությունը չի կարող սահմանափակվել միայն իր ներքին շրջանով և իր մեջ ներառում է նաև այլ մարդկանց և արտարին աշխարհի հետ հարաբերություններ ունենալու իրավունքը, մասնագիտական և աշխատանքային գործունեությունը, էկոլոգիական անվտանգությունը և այլն:

- անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքը ժամանակակից աշխարհում մարդու հիմնարար իրավունքների և ազատությունների հետայնությունը և հանդիսանում է սահմանադրաբարվական պաշտպանության ներքական մասնավոր կյանքի առանձին իրավունքի ինստիտուտ:

- անձնական տվյալների պաշտպանությունը և մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիությունը հանդիսանում են միմյանց հետ փոխկապացված տարրեր:

- ¹ Аристотель. Политика / Соч.: в 4 т. /Аристотель. М.: Мысль, 1994. Т. 4. С. 398–400.
- ² Beigner B. La protection de la vie privée / B. Beigner // Libertes et Droits fondamentaux. Paris: Dalloz, 2003. P. 160.
- ³ Гомье Д. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика / Д. Гомье, Д. Харрис, Л. Зваак. М.: Изд-во МНИМП, 1998. С. 290.
- ⁴ Люпер Ф. Конституционная защита прав и свобод личности / Ф. Люпер. М.: ИГ Прогресс, 1993. С. 91.
- ⁵ Beigner B. La protection de la vie privée / B. Beigner // Libertes et Droits fondamentaux. Paris: Dalloz, 2003. P. 161–163.
- ⁶ Лебедева Н.Н. Биометрия и право на неприкосновенность частной жизни / Н.Н. Лебедева // Обеспечение прав граждан и интересы государства в современном обществе: Мат-лы науч.-практич. конф. (17–18 дек. 2004). Муром, 2004. С. 148
- ⁷ Бачило И.Л. Информационное право / И.Л. Бачило, В.Н. Лопатин, М.А. Федотов. СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. С. 220
- ⁸ Головкин Р.Б. Правовое и моральное регулирование частной жизни в современной России: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Р.Б. Головкин. Н. Новгород, 2005. С. 117.
- ⁹ Климчик А. Свобода информации и право на частную жизнь в международном праве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / А. Климчик. М., 2003. С. 62.
- ¹⁰ Warren S.D. Right To Privacy / S.D. Warren, L.D. Brandeis // Harvard Law Review. 1890. 10 December. No. 5. Vol. IV. (<http://www.cs.cornell.edu/~shmat/courses/cs5436/warren-brandeis.pdf>). Վերջին այցելություն՝ 26.09.2018.
- ¹¹ Westin, A.F. Privacy and Freedom / A.F. Westin. New York: Atheneum, 1967. Р. 7
- ¹² Bloustein E. Privacy as an Aspect of Human Dignity / E. Bloustein // New York University Law Review. 1964. No 39. P. 971.
- ¹³ Gavison R. Privacy and the Limits of Law / R. Gavison // Yale Law Journal. 1980. No 89. P. 421, 428.
- ¹⁴ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, Costello-Roberts v. the United Kingdom - 13134/87, Judgment 25.3.1993 (<http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22No13134/87%22%5D,%22itemid%22:%5B%22002-9660%22%5D%7D>). Վերջին այցելություն՝ 26.09.2018.
- ¹⁵ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, Niemietz v. Germany - No 13710/88, Judgment 16.12.1992 (<http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22No13710/88%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-661%22%5D%7D>). Վերջին այցելություն՝ 26.09.2018.
- ¹⁶ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, Lypez Ostra v. Spain - 16798/90, Judgment 9.12.1994 (<http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22No16798/90%22%5D,%22itemid%22:%5B%22002-10606%22%5D%7D>). Վերջին այցելություն՝ 26.09.2018.
- ¹⁷ Beigner B. La protection de la vie privée / B. Beigner // Libertes et Droits fondamentaux. – Paris: Dalloz, 2003. P. 172–173.
- ¹⁸ Երևան քաղաքի՝ տեսանկարահանող սարքերով հազեցած խաչմերուկների ցանկ (http://www.police.am/news/view/խաչմերուկների-ցանկ_08062018.html) Վերջին այցելություն՝ 08.06.2018.
- ¹⁹ Савинцева М. Правовая защита персональной информации граждан в России / М. Савинцева // Законодательство и практика масс-медиа. М., 2006. № 9 (септ.). С. 12–13.
- ²⁰ Бачило И.Л. Информационное право / И.Л. Бачило, В.Н. Лопатин, М.А. Федотов. СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. С. 243.
- ²¹ Вельдер И.А. Система правовой защиты персональных данных в Европейском союзе: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / И.А. Вельдер. Казань, 2006. С. 10.
- ²² Вельдер И.А. Система правовой защиты персональных данных в Европейском союзе: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / И.А. Вельдер. Казань, 2006. С. 33.
- ²³ Белгородцева Н.Г. Теоретико-правовые аспекты защиты персональных данных: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н.Г. Белгородцева. М., 2012. С. 10–11. Федосин, А.С. Защита конституционного права человека и гражданина на неприкосновенность частной жизни при автоматизированной обработке персональных данных в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / А.С. Федосин. Саранск, 2009. С. 7.
- ²⁴ Beigner B. Le droit de la personnalité / B. Beigner // Collection “Que sais-je?” – PUF., 1992. – n°2703; Hustinx, P.J. Right to privacy and data protection: mission impossible? / P.J. Hustinx // European Data Protection Day. – 2010. – 28 January. – (<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802fa384>). Վերջին այցելություն՝ 08.06.2018.
- ²⁵ Килкэли У. Европейская конвенция о защите прав человека и его основных свобод. Статья 8: Право на уважение частной и семейной жизни, жилища и корреспонденции. Прецеденты и комментарии / У. Килкэли, Е.А. Чесфранова. – М., 2001. С. 56.

Գրականություն

1. Аристотель. Политика / Соч.: в 4 т.– М.: Мысль, 1994. Т. 4.
2. Beigner B. La protection de la vie privée // Libertes et Droits fondamentaux. – Paris: Dalloz, 2003.
3. Гомье Д. Д., Харрис Л., Зваак. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика / М.: Изд-во МНИМП, 1998.
4. Люпер Ф. Конституционная защита прав и свобод личности – М.: ИГ Прогресс, 1993.
5. Лебедева Н.Н. Биометрия и право на неприкосновенность частной жизни // Обеспечение прав граждан и интересы государства в современном обществе: Мат-лы науч.-практич. конф. (17–18 дек. 2004). Муром, 2004.
6. Бачило И.Л., Лопатин В.Н., Федотов М.А. Информационное право / СПб.: Юридический центр Пресс, 2005.

7. Головкин Р.Б. Правовое и моральное регулирование частной жизни в современной России: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / – Н. Новгород, 2005.
8. Климчик А. Свобода информации и право на частную жизнь в международном праве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / М., 2003.
9. Warren, S.D. L.D. Brandeis , Right To Privacy // Harvard Law Review. –1890. – 10 December. – No. 5. – Vol. IV. – (<http://www.cs.cornell.edu/~shmat/courses/cs5436/warren-brandeis.pdf>). մ»ՀՅԱ» Ելք 26.09.2018.
10. Westin, A.F. Privacy and Freedom / – New York: Atheneum, 1967.
11. Bloustein, E. Privacy as an Aspect of Human Dignity // New York University Law Review. – 1964. No 39.
12. Gavison R. Privacy and the Limits of Law // Yale Law Journal. – 1980. – No 89. – P. 421, 428.
13. Costello-Roberts v. the United Kingdom /Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, - 13134/87, Judgment 25.3.1993 <http://hudoc.echr.coe.int/eng%7B%22fulltext%22:%5B%22No13134/87%22%5D,%22itemid%22:%5B%22002-9660%22%5D%7D>). Վերջին այցելություն՝ 26.09.2018.
14. Niemietz v. Germany /Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, - No 13710/88, Judgment 16.12.1992 (<http://hudoc.echr.coe.int/eng%7B%22fulltext%22:%5B%22No13710/88%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-661%22%5D%7D>). – Վերջին այցելություն՝ 26.09.2018.
15. López Ostra v. Spain /Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, - 16798/90, Judgment 9.12.1994 (<http://hudoc.echr.coe.int/eng%7B%22fulltext%22:%5B%22No16798/90%22%5D,%22itemid%22:%5B%22002-10606%22%5D%7D>). – Վերջին այցելություն՝ 26.09.2018.
16. Երևան քաղաքի՝ տեսանկարահանող սարքերով հագեցած խաչմերուկների ցանկ http://www.police.am/news/view/խաչմերուկների-ցանկ_08062018.html Վերջին այցելություն՝ 08.06.2018.
17. Савинцева М. Правовая защита персональной информации граждан в России // Законодательство и практика масс-медиа. М., 2006. № 9 (сент.).
18. Вельдер И.А. Система правовой защиты персональных данных в Европейском союзе: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Казань, 2006.
19. Белгородцева Н.Г. Теоретико-правовые аспекты защиты персональных данных: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / . – М., 2012.
20. Федосин А.С. Защита конституционного права человека и гражданина на неприкосновенность частной жизни при автоматизированной обработке персональных данных в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Саранск, 2009.
21. Кипкэли У., Чефранова Е.А. Европейская конвенция о защите прав человека и его основных свобод. Статья 8: Право на уважение частной и семейной жизни, жилища и корреспонденции. Прецеденты и комментарии, М., 2001.

Լուսին Մինասյան

Консультант начальника юридического департамента
аудиторской палаты Республики Армения

РЕЗЮМЕ

*Соотношение права на защиту персональных данных и права
на неприкосновенность частной жизни*

Возникновение права на защиту персональных данных как категории в конституционном праве и в праве в целом тесно связано с идеей защиты частной жизни, которая в условиях развития информационного общества все чаще подвергается различного вида угрозам. Именно желание обеспечить должный уровень защиты личности от информационных угроз является основной целью почему важно обсудить соотношение прав на защиту персональных данных и личную жизнь.

Ключевые слова: личные данные, право на неприкосновенность частной жизни, конституционное право, взаимосвязанные права.

Lusine Minasyan

Audit Chamber of the Republic of Armenia
Consultant to the Head of the Legal Department

SUMMARY

Corelation of the rights to data protection and the rights to inviolability of private life

The emergence of the right to personal data protection as a category in the constitutional law and in law in general is closely related to the idea of protecting private life and privacy, which is exposed to various kinds of constant threats in this developing information society. It is the desire to ensure the proper level of protection of the individual against information threats that is the main objective why it is important to discuss the correlation of the rights to personal data protection and personal life.

Key words: personal data, right to privacy, constitutional law, interrelated rights.

ԼՈՒՄԻՆԵ ՍԱՐԳԱՅԱՆ

Փաստաբան

**ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՅԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՀԱՅԱ
ԱՊԱՀՈՎՍՄԱՆ ՄԻՋՆՈՐԴՈՒԹՅԱՄԲ ՀԱՆԴԵՍ ԳԱԼՈՒ
ԻՐԱՎՈՒՅթ ՈՒՆԵՑՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ՇՐՋԱՆԱԿԸ**

Սույն գիտական հոդվածի շրջանակներում դիտարկվել է հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացնելու իրավունք ունեցող առևյեկտների հարցը: Համարդելով տեսությունում և օրենսդրական դաշտում առկա դիրքորոշումները՝ ներկայացվել է առկա խնդիրները և դրանց լուծումները: Հոդվածում անդրադարձ է կատարվում նաև այլ պետությունների օրենսդրական կարգավորումներին նշված հարցի շուրջ: Կատարված հետազոտության շնորհիվ կատարվել են համապատասխան հետևողություններ և եզրահանգումներ, որոնք ուղղված են առկա դատական պրակտիկայի շտկմանը:

Հիմնարարեր-հայցի ապահովում, գործին մասնակցող անձանց իրավունքներ, դատական պրակտիկա, քաղաքացիական դատավարություն:

Իրավաբանական գրականության մեջ տարատեսակ քննարկումների առարկա է հանդիսանում հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացնելու իրավունք ունեցող անձանց շրջանակի հարցը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 128-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է հետևյալ՝ «Առաջին ատյանի դատարանը գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ կիրառում է հայցի ապահովման միջոցներ...»:

Վերը նշված հոդվածի տառացի մեկնաբանությունից ակնհայտ է դառնում, որ հայցի ապահովման միջնորդություններ կարող են ներկայացնել՝

1. հայցվորը (այդ քվում՝ պետական մարմինները, դատախազը, տեղական ինքնակառավարման մարմինները),

2. պատասխանողը,

3. երրորդ անձինք (ինչպես վեճի առարկայի հանդեպ ինքնուրույն պահանջ ներկայացնող, այնպիսի վեճի առարկայի հանդեպ ինքնուրույն պահանջ չներկայացնող)

4. հատուկ վարույթի գործերով դիմողները:

Այսպիսով, հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացնելու իրավունքը է տրված բոլոր այն անձանց, ովքեր ունեն նյութականական և (կամ) դատավարական շահագրգուվածություն գործի ելքի մեջ: Ակնհայտ է, որ նման շահագրգուվածություն, առաջին հերթին, ունի գործով հայցվոր հանդիսացող անձը: Ինչպես հայտնի է, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համաձայն գործին մասնակցող անձանց շարքին, բացի գործով անձնական (սուրյեկտիվ) շահագրգուվածություն ունեցող անձանց, դասվում են նաև պետական-իրավական շահ ունեցող անձինք, մասնավորապես՝ դատախազը և այլ անձանց իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանությամբ հանդես եկող անձինք: Անդրադառնալով

նշված անձանց դատավարական իրավունքներին, նշենք, որ վերջիններս օգտվում են հայցվորի բոլոր դատավարական իրավունքներից և կրում են նրանք դատավարական պարտականությունները, ինչից միանշանակորեն բխում է, որ այս անձինք ևս օժտված են հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացնելու իրավունքով:

Դատավարագիտության մեջ վիճահարույց է այն հարցը, արդյո՞ք պատասխանողը կարող է ներկայացնել հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ միջնորդություն: Այսպես, որոշ դատավարագետների կարծիքով, ինչպիսիք են Վ.Արգունովը, Ս.Բորիսովան, Ս.Իվանովան հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացնելու իրավունք պետք է ունենա միայն հայցվորը: Նշվածը իմնավորվում է հետևյալով՝ հայցի ապահովման իմաստիուտի կարևորագույն նպատակն է ապահովել որոշակի երաշխիքներ հարուցված հայցով ապագա վճռի կատարումն ապահովելու և հայցվորի օրինական շահերը ցանկացած բացասական հետևանքներից պաշտպանելու համար, հետևաբար հայցի ապահովումը չի կարող հակասել հայցվորի շահերին, ուստի հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացնելու իրավունքը՝ դա հայցվորի բացառիկ իրավունքներից է, ինչպես օրինակ՝ հայցի հիմքն ու առարկան փոխելու իրավունքը:¹ Անհրաժեշտ է նշել, որ գիտնականների վերը նշված կարծիքը իմնավորված չէ գործող օրենսդրությամբ, քանի որ օրենսդրություն ներկայացնելու իրավունքը է տվել գործին մասնակցող բոլոր անձանց: Ժամանակակից իրավաբանական գրականության մեջ լայն տարածում ունի նաև այն կարծիքը, որ բոլոր այն դեպքերում, եթե պատասխանողը հանդիսանում է նաև հակընդեմ հայցվոր՝ նա կարող է հանդիսանալ հայցի ապահովման միջնորդությամբ:²

Հարկ է նկատել, որ այս բոլոր դեպքերում պատասխանողը ինքն է դառնում հայցվոր և այս պարագայում հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացնելը անշուշտ բխում է իր՝ որպես հակընդդեմ հայցվորի իրավունքներից: Սակայն քննարկենք այն հարցը արդյո՞ք պատասխանողը կարող է նման միջնորդությամբ հանդես գալ, եթե չի ներկայացրել հակընդդեմ հայց: Օրինակ, Մ.Պլյուտիֆինան իր աշխատանքի մեջ նշում է հետևյալը. «Հայցի ապահովման միջոցներ կիրառել մեծամասամբ դեպքերում խնդրում է հայցվորը, բայց ամուսնալուծության և համատեղ կյանքի ընթացքում ձեռք բերված գույքի բաժանման դեպքերում կարող է միջնորդել նաև պատասխանողը, նույնիսկ այն դեպքերում, եթե չի ներկայացրել հակընդդեմ հայց: Այս դեպքերում դատարանը պարտավոր է քննարկել հայցի ապահովում կիրառելու վերաբերյալ հարցը և անհրաժեշտության դեպքում կիրառել այն»: Նշվածը հնարավոր է գտնում նաև Վ.Յարկովը, նա նշում է. «Հայցի ապահովման միջնորդություն կարող է ներկայացնել ոչ միայն հայցվորը, այլ նաև պատասխանողը, որպեսզի երաշխավորի դատական ծախսերի փոխառուցումը իր գնահատմամբ անհիմն հայց ներկայացնելու դեպքում»: Սեր կարծիքով, հայցի ապահովման միջնորդություն կարող է ներկայացնել նաև պատասխանողը բոլոր այն դեպքերում, եթե դա չի հակառակ հայցի ապահովման ինստիտուտի իրավական նպատակներին: Հարց է ծագում՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 129-րդ հոդվածով նախատեսված ո՞ր հայցի ապահովման միջոցը կարող է կիրառվել պատասխանողի միջնորդությամբ, քանի որ հոդվածով նախատեսված մեծամասնություն կազմող հայցի ապահովման միջոցները կիրառվում են պատասխանողի նկատմամբ, ինչը շեշտադրված է հենց հոդվածում: ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 129-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է՝ «... հայցի ապահովման միջոցներն են՝ այլ անձանց կողմից վեճի առարկային վերաբերող որոշակի գործողությունների կատարումն արգելվը»: Գտնում ենք, որ պատասխանողը իր իրավունքների լիարժեք պաշտպանության համար կարող է միջնորդել դատարանին կիրառել հենց այս հայցի ապահովման միջոցը, այն բոլոր դեպքերում, եթե դա համապատասխանում է հայցի ապահովման իրավական նպատակներին, այն է՝ հանդիսանում է ապագա դատարանի վճռի փաստացի կատարման երաշխիքը: Գտնում ենք նաև, որ հայցի ապահովման այս միջոցը կարող է կիրառվել նաև հայցվորի հանդես:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 31-րդ հոդվածը գործին մասնակցող

անձանց մեջ է ներառում նաև երրորդ անձանց:

Վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ ներկայացնող երրորդ անձինք օգտվում են հայցվորի բոլոր իրավունքներից և կրում են նրա բոլոր պարտականությունները, ներկայացնում են առանձին պահանջ, ուստի բնական է նաև նրանց հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացնելու իրավունքի առկայությունը: Ինչ վերաբերում է վեճի առարկայի հանդեմ ինքնուրույն պահանջ չներկայացնող երրորդ անձանց իրավունքին հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացնելուն, ապա այս հարցը վիճահարույց է: Չնայած այն հանգամանքին, որ նրանք կարող են գործի մեջ մտնել հայցվորի կողմից և օգտվում են հայցվորի մեծամասմբ իրավունքներից, սակայն նրանք չեն հանդիսանում ենթադրվող իրավահարաբերությունների սուբյեկտ և չունեն շահագրգուվածություն վիճելի օբյեկտի նկատմամբ, հետևաբար տեսաբանների մեծամասնությունը գտնում են, որ նրանք չունեն իրավունք հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացնելու համար: Այլ կարծիք ունի Ա.Կոստենկոն, ով կարծում է, որ վեճի առարկայի հանդեմ ինքնուրույն պահանջ չներկայացնող երրորդ անձինք ևս կարող են հայցի ապահովման միջնորդություններ ներկայացնել: Որպեսզի հասկանանք կարող են արդյոք վեճի առարկայի հանդեմ ինքնուրույն պահանջ չներկայացնող երրորդ անձինք ներկայացնել հայցի ապահովման միջնորդություններ, անհրաժեշտ է վերլուծել վերջիններիս իրավական կարգավիճակը: Այսպես, քաղաքացիական գործի շրջանակներում վեճի առարկայի հանդեմ ինքնուրույն պահանջ չներկայացնող երրորդ անձի ներգրավման հիմք է հանդիսանում հետագայում այդ անձի հանդեմ կամ իր կողմից հայց հարուցելու հնարավորությունը, ինչը պայմանավորված է վիճելի իրավահարաբերության և երրորդ անձի միջև գոյություն ունեցող կապով (մեծամասմբ դեպքերում դա պատասխանողի կողմից երրորդ անձի հանդեմ ուներթիւնի հայց ներկայացնելու հնարավորությունն է): Այսպիսով, երրորդ անձի մասնակցության իմաստը, դա համապատասխան կողմին օգնություն ցույց տալն է: Ակնհայտ է նաև, որ այդ երրորդ անձը ունի որոշակի ինքնուրույնություն և հանդէս է զայսի իր անունից, ունի ինքնուրույն հետաքրքրություն գործի ելքի հետ կապված, քանի որ այս գործի հետ կապված հաստատված հանգամանքներն այլև ապացուցման կարիք չեն ունենա հետագայում կողմի և երրորդ անձի վեճի դատարանում լուծման համար: Գտնում ենք, որ վեճի առարկայի հանդեմ ինքնուրույն պահանջ չունեցող երրորդ անձը, ամեն դեպքում ունենալով շահագրգուվածություն գործի ելքի հետ կապված ունի

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

իրավունք հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացնելու:

Քննարկենք նաև Հայաստանում ձևավորված դատական պրակտիկան: Սեծամասամբ դեպքերում հայցի ապահովում կիրառվում է հայցվորի միջնորդության հիման վրա, սակայն երբեմն կարող են կիրառվել նաև հայցվորի շահերին հակառակ: Օրինակ՝ թիվ ԵԵԴ/0970/02/11 քաղաքացիական գործի շրջանակներում պատասխանողի ներկայացուցի միջնորդությամբ դատարանը 23.11.2011թ. որոշմամբ կիրառել է հայցի ապահովման միջոցներ հայցվորի նկատմամբ: Նշվածի առնչությամբ հայցվորի հանդեպ հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ որոշում կայացնող դատավորը ենթարկվել է կարգապահական պատասխանատվության հետևյալ պատճառաբանությամբ՝ «...հայցի ապահովման դատավարական ինստիտուտի կարևորագույն նպատակն է, ապահովել որոշակի երաշխիքների հարուցված հայցով ապագա վճռի կատարումն ապահովելու և հայցվորի օրինական շահերը ցանկացած բացասական ինստիտուտի կարևոր դեպքում դրանց կատարումն ապահովելու համար (տես, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԾԴ/0550/02/09 քաղաքացիական գործով 30.07.2010թ. որոշումը): Այսինքն, հայցի ապահովումը կիրառվում է ներկայացված հայցը, հայցվորի պահանջները բավարարվելու դեպքում դրանց կատարումն ապահովելու համար: Ասվածից բխում է, որ հայցի ապահովման դատավարական ինստիտուտի նպատակը հարուցված հայցով ապագա վճռի կատարումն ապահովելն է, հայցի ապահովումը կոչված է պաշտպանելու հայցվորի օրինական շահերը ցանկացած բացասական հետևանքներից, հետևաբար, հայցի ապահովման միջոցներ ձեռնարկելու միջնորդություն կարող է անել գործին մասնակցող անձանցից հայցվորը, հակընդդեմ հայցվորը և վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ ներկայացնող երրորդ անձը: Այսպիսով, ՀՀ դատական պրակտիկան զարգացել է այն ուղղությամբ, համաձայն որի՝ հայցի ապահովման միջնորդություն կարող է ներկայացվել միայն հայցվորի շահերի պաշտպանության նպատակով, ինչը գտնում են հակասում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքին, համաձայն որի՝ հայցի ապահովում կարող է կիրառվել գործին մասնակցող ցանկացած անձի միջնորդությամբ:

Հարցի մանրամասն քննարկման համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել նաև արտասահմանյան երկրների օրենսդրությունը:

Վրաստանի, Լատվիայի քաղաքացիական օրենսդրության համապատասխան հայցի ապահովման միջնորդություն կարող է ներկայացնել մի-

այն հայցվորը: Ղազախստանի, Տաջիկստանի, Ուկրաինայի քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերը տալիս են Հայաստանի քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքին նման սահմանում՝ «հայցի ապահովման միջնորդություն կարող են ներկայացնել գործին մասնակցող անձներ»:

Գերմանիայում պատասխանողը կարող է հայցի ապահովման միջոցի կիրառման միջնորդություն ներկայացնել այսպես կոչված երկողմանի հայցերի դեպքում: Այսպիսի հայցերի դեպքում հայցվորի և պատասխանողի պահանջը ըստ էության նույնն են: Խոսքը գնում է օրինակ առողջին գործարքի անվագերության կիրառման հայցերի, համատեղ ձեռք բերված գույքի բաժանման, ժառանգական գույքի բաժանման, համատեղ գույքում բաժնի առանձնացման գործերին: Այստեղ, հայցի ապահովման կիրառման քննության կողմերի համար օգտագործում են հատուկ տերմինալոգիա: Այսպես, անձը, ով ներկայացնում է հայցի ապահովման միջոցի կիրառման միջնորդություն, կոչվում է դիմող (der Antragsteller), իսկ անձը, ում հանդեպ այդ միջոցները կիրառվում են՝ կոչվում է հակառակ կողմ, կամ կողմ, ում ուղղված է հայցի ապահովման միջոցների կիրառումը (der Antragsgegner): Գտնում ենք, որ այսպիսի տերմինուղղիայի օգտագործումը արդարացված է, քանի որ հայցի ապահովման միջոցի կիրառման միջնորդություն կարող է ներկայացնել ոչ միայն հայցվորը և ոչ միայն պատասխանողի հանդեպ: Գերմանիայի քաղաքացիական դատավարության համաձայն վեճի առարկայի հանդեպ ինքնուրույն պահանջ չներկայացնող երրորդ անձները և կողմանը պաշտպանությունները շեն հակասում կողմի դիմումներին և գործողություններին: Այսպես, նրանք իրավունք ունեն օգտագործել բոլոր պաշտպանության միջոցները, ներառյալ այսպես կոչված «պահանջների իրականացման միջոցները» (das Angriffsmittel), որոնց տակ հակացվում են բոլոր դիմումները, բացառությունները կամ դիրքորոշումները՝ ուղղված պահանջի կատարման իրականացմանը:

Նշենք, որ այսպես կոչված երկողմանի հայցերը (actiones duplices)⁸, որոնց դեպքում Գերմանիայում պատասխանողը կարող է հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացնել, հայտնի էին դեռևս հռոմեական իրավունքին: Երկողմանի հայցը սահմանվում էր հետևյալ կերպ. «Մեծամասմբ դեպքերում ներկայացվում են միակողմանի հայ-

ցեր, *actiones simplices*, այսինքն, հայցվորի և պատասխանողի դերերը լրիվ հակառակ են, հայցվորը պահանջում է իր իրավունքի ճանաչումը և պարտավորեցնում է պատասխանողին, իսկ պատասխանողը պահանջում է, որպեսզի հայցվորի հայցը մերժվի»: Այն դեպքերում, եթե երկու կողմերը հանդիսանում են միաժամանակ հայցվոր և պատասխանող *uterque actor est, et rei et actoris partes sustinet*, հայցվորը տարբերվում է պատասխանողից միայն նրանով, որ ինքը առաջինն է դիմել դատարան: Այսպիսի հայցերը կոչվում են երկկողմանի: (*«actiones duplices»*). Որպես երկկողմանի հայց՝ հոռմեկան իրավունքին հայտն էին ժառանգության բաժանման և համատեղ գույքի բաժանման հայցերը: Այս կապակցությամբ Ցուլիանը գրում էր, որ համատեղ գույքի բաժանման, ժառանգության բաժանման և սահմանների սահմանման հայցերը այնպիսին են, որ անձինք ունեն երկակի իրավունք՝ հայցվորի և այն անձի, ում հանդեպ ներկայացվել է հայցը: Մեկ այլ հոռմեկան իրավաբան Գային պատմում է, որ երկկողմանի հայցերում՝ ժառանգության բաժանման, համատեղ գույքի բաժանման, սահմանների սահմանման առաջ է զայխ հարց՝ ՞՞ է հանդիսանում հայցվոր, քանի որ բոլորի դրությունը հավասար է, բայց կան ավելի շատ հիմքեր մտածելու, որ որպես հայցվոր է հանդեպ գալիս նա, ով կանչել է դատը:

Ժամանակակից քաղաքացիական դատավարության մեջ ևս քննվում են բազմաթիվ երկկողմանի հայցեր: Դրանք են՝ գործարքների անվագերության հետևանքներ կիրառելու վերաբերյալ հայցերը, համատեղ գույքի բաժանման վերաբերյալ հայցերը (ամուսինների համատեղ կյանքի ընթացքում ձեռք բերված գույքի բաժանում, ժառանգություն ստացած գույքի բաժանում և այլն): Գտնում ենք, որ հենց այսպիսի հայցերի դեպքում հայցի ապահովման կիրառումը նույնիսկ հայցվորի հանդեպ չի հակասում հայցի ապահովման իրավական նպատակներին:

Անդրադառնանք նաև հատուկ վարույթի գործերով դիմողների իրավունքներին հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացնելու համար: Այս հարցը դատավարագիտության մեջ ևս դարձել է տարատեսակ քննարկումների առարկա: Հասուկ վարույթի կարգով քննվող գործերն այն գործերն են, որտեղ բացակայում է նյութափակական վեճը: Հասուկ վարույթի հիմնական տարբերությունը հայցային վարույթից կայանում է հենց իրավունքի մասին վեճի բացակայությամբ: Համաձայն ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի, դատարանը հատուկ վարույթներն իրականացնում է սույն օրենսգրքով նախատես-

ված գործի քննության ընդհանուր կանոնների համաձայն, այն հատուկ կանոնների պահպանմամբ, որոնք սահմանված են սույն ենթաբաժնի դրույթներով: Այսպիսով, հատուկ վարույթի գործերի հանդեպ կիրառվում են այն նորմերը, որոնք սահմանված են նաև հայցային վարույթների նորմերի համար, եթե այլ բան սահմանված չէ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության 28-39 գլուխներով:

Քաղաքացիական դատավարության տեսության մեջ կա տեսակետ, համաձայն որի, հատուկ վարույթի գործերով ի տարբերություն հայցային վարույթի՝ դիմողը զրկված է որոշակի իրավունքներից, այն է՝ օրինակ, վեճի առարկա փոփոխելու, հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու իրավունքից: Այսպիսի տեսակետը հիմնավորվում է հայցի ապահովման բառացի մեկնաբանությունից՝ ապահովում է հայցը, մյուս կողմից նշենք, որ օրենսդրական ոչ մի արգելվ այս ինստիտուտի կիրառման համար գոյություն չունի: Հետևաբար, եթե այն համապատասխանում է հայցի ապահովման ինստիտուտի իրավական նպատակին, ապա կարող է կիրառվել նաև հատուկ վարույթում:

Անբողջացնելով վերոգրյալը, գտնում են, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 128-րդ հոդվածը, համաձայն որի հայցի ապահովման միջնորդություն կարող են ներկայացնել գործին մասնակցող անձինք, ենթակա չեն սահմանափակ մեկնաբանման, ուստի բոլոր այն դեպքերում, եթե հայցի ապահովման կիրառումը արդարացված է հայցի ապահովման նպատակներով, պետք է այն կիրառվի գործին մասնակցող ցանկացած անձի միջնորդությամբ:

ԱՐԴԻՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

¹ St'u, Немцева В. Б. О субъектах права на обеспечение иска в гражданском и арбитражном судопроизводстве // Вестник Омского университета. Серия Право. 2009. N 3. С. 66-69.

² St'u, Денисов И. С. Институт обеспечения иска в российском гражданском и арбитражном процессе // Дис. канд. юрид. Наук. Санкт-Петербург, 2006. С. 90-95.

³ St'u, Ярков В.В. Понятие и значение обеспечительных мер в арбитражном процессе. // Доктрина гражданского и арбитражного процесса. Сборник статей. СПб-Краснодар. 2004. С. 148: “О субъектах права на обеспечения иска в гражданском и арбитражном судопроизводстве” // Немцева В. Б. Вестник Омского университета. Серия “Право”, 2009. N 3. С. 66-69.

⁴ St'u, Плюхина М.А. Процессуальные средства обеспечения эффективности судопроизводства по гражданским делам. Дис. канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2002, С. 170.

⁵ St'u, Ярков В.В. Понятие и значение обеспечительных мер в арбитражном процессе. // Доктрина гражданского и арбитражного процесса. Сборник статей. СПб-Краснодар. 2004. С. 148.

⁶ St'u, Այսին առաջիկ մասնակի տեսք, Կոստենկո А.Н. О некоторых проблемах применения обеспечительных мер арбитражным судом.//Арбитражные споры, N 4, 2003. С. 20-23.

⁷ Гражданское процессуальное уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому процессуальному уложению: пер. с нем. / Под ред. В. Бергмана. М., 2006. С. 21.

⁸ St'u, Салогубова Е. В. Римский гражданский процесс. М., 1997. С. 81.

Գրականության ցանկ

1. Немцева В. Б. О субъектах права на обеспечение иска в гражданском и арбитражном судопроизводстве // Вестник Омского университета. Серия Право. 2009. N 3.
2. Денисов И. С. Институт обеспечения иска в российском гражданском и арбитражном процессе // Дис. канд. юрид. Наук. Санкт-Петербург, 2006.
3. Ярков В.В. Понятие и значение обеспечительных мер в арбитражном процессе. // Доктрина гражданского и арбитражного процесса. Сборник статей. СПб-Краснодар. 2004.
4. Костенко А.Н. О некоторых проблемах применения обеспечительных мер арбитражным судом.//Арбитражные споры, N 4, 2003.
5. Гражданское процессуальное уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому процессуальному уложению: пер. с нем. / Под ред. В. Бергмана. М., 2006.
6. Салогубова Е. В. Римский гражданский процесс. М., 1997.

Լուսին Սարգսյան
Աдвոկատ

РЕЗЮМЕ

Կրող լից, ունեցող իրավունք հաջախատակած լինելու մեջ օպերատությունը կազմակերպելու մասին արդարադատության մեջ ՊԱ

В рамках этой научной статьи рассмотрен вопрос о субъектах, имеющих право подать ходатайство об обеспечении иска. Объединив позиции существующие в теории и правовое регулирование в данной сфере, были представлены существующие проблемы и их решения. В статье также затрагиваются законодательные положения других государств по этому вопросу. На основе опроса были сделаны соответствующие выводы, которые направлены на исправление действующей судебной практики.

Ключевые слова: обеспечение иска, права участников судопроизводства, судебная практика, гражданское судопроизводство.

Lusine Sargsyan
Advocate

SUMMARY

Framework of person's right to reduce the prosecutor's responsibility in the RA civil procedure

Within this scientific article has been observed the subject's questions, who had the the right to represent petition for suit. The existing problems and their solutions have been presented combining the positions in the theory and in the legislative field. This article also touches other countrie's legislative regulations on this issue. Due to this research have been made corresponding conclusions which are directed at correction of existing judicial practice.

Key words: Provisional injunction, rights of the parties to the proceedings, court practice, civil procedure.

МАРИАМ ЭВОЯН

Глава юридического отдела ЗАО “ЭКЕНГ”

**ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНСТИТУТА
ОБЩЕЙ СОБСТВЕННОСТИ В
СОЕДИНЕННЫХ ШТАТАХ АМЕРИКИ**

Настоящая статья посвящена выявлению и исследованию особенностей правового регулирования общей собственности в США. Автором были исследованы особенности правового регулирования как общей долевой и общей совместной собственности, так и общей совместной собственности супругов в США.

Ключевые слова: правовое регулирование, общая собственность, общая долевая собственность, общая совместная собственность, совместная собственность супругов, особенности, США.

В системе социальных и экономических отношений любого современного государства институт собственности занимает одно из центральных мест. В каждом государстве он имеет свои особенности, связанные как с правовой системой и характеристиками, так и с историей данного государства и общества.

Юридическая конструкция права общей собственности в США, на наш взгляд, заслуживает внимания со стороны армянских теоретиков, правоведов и практикующих юристов, так как она во многом отличается от правового регулирования данного института в Республике Армении, имея, на наш взгляд, как недостатки, так и преимущества. Также ее изучение может способствовать проведению армянскими цивилистами сравнительного анализа между правовым регулированием данного института в Армении и в США, дальнейшему развитию и модернизации отечественного законодательства и ведению последующего международного диалога.

Переходя непосредственно к исследованию права общей собственности в США, отметим, что здесь право собственности обозначается термином Property Law. Отношения собственности, хотя и упоминаются в поправках V и XIV к Конституции США, но свое конкретное закрепление и развитие находят в законодательстве и судебной практике отдельных шагов.

В правовой теории, в зависимости от своего субъектного состава, право собственности условно разделяется на элементарную и сложно-структурную модели. При элементарной модели подразумевается, что у одной вещи имеется один единственный, полноправный собственник. При сложно-структурной же модели имеются несколько собственников на одну и ту же вещь.

В США типами сложно-структурных моделей права собственности являются: time-sharing, при котором происходит расщепление права общей

собственности между некоторыми собственниками по времени; и concurrent ownership, при котором право общей собственности принадлежит некоторым собственникам одновременно. В данной научной работе мы не обратимся к вопросам расщепления права общей собственности посредством time-sharing, так как считаем, что данный тип сложно-структурной модели права собственности, заслуживает отдельного исследование и представления.

Между тем, настоящее исследование посвящено одному из типов сложно-структурной модели права собственности в Соединенных Штатах, при котором собственники реализуют свои правомочия одновременно, распределяя право собственности по содержанию (concurrent ownership/ co-tenancy). Конструкция данного права в США наиболее близка к нашему отечественному пониманию права общей собственности, имея, однако, свои отличительные черты и отдельные формы.

Итак, в Соединенных Штатах существуют три основные формы общей собственности: долевая собственность, обозначаемая термином “tenancy in common” или аббревиатурой “TIC”; совместная собственность, обозначаемая термином “joint tenancy” или аббревиатурами “JT” или “JTWROS”; совместная собственность супругов, которая обозначается термином “tenancy by the entirety” или аббревиатурой “TBE”. Во всех трех формах общей собственности, каждый из собственников имеет право владеть и пользоваться всей собственностью целиком.

Необходимо отметить, что термин “tenancy”, обычно переводимый как “аренда”, в контексте общей собственности в США не имеет ничего общего с институтом аренды, и представляет собой лишь форму закрепления понятия общей собственности.

В Америке деление общей собственности на три вида связано с рядом различий и особенностей, таких как: особенности и число субъектов права общей

ԱՐԴԻՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

собственности; объем прав у этих субъектов; возможность кредитора взыскать долги с общего имущества; возможность передачи части имущества третьему лицу; порядок передачи имущества по наследству и т.д.

Несмотря на то, что общая долевая собственность развивалась в системе общего права одновременно с общей совместной собственностью и многие века последняя из них была наиболее популярной³, в настоящее время в США наиболее распространенной формой общей собственности является **общая долевая собственность**⁴. В современной правовой системе США предпочтение отдается именно ей. Это в немалой степени связано с тем, что в США существует презумпция общей долевой собственности, то есть если форма общей собственности конкретно не указана, она считается долевой (показательны в этом отношении дела Kipp v. Chips Estate, 732 A.2d 127 (Vt. 1999) и Choman v. Epperley, 592 P.2d 714 (Wyo. 1979)).

Так, например, в деле Cross v. Cross Патрик Кросс завещал свое имущество своим сыновьям: Томасу и Уильяму, отмечая «разделить, и разделить поровну, или выжившему из них». Уильям умер до смерти Томаса, и наследники Томаса потребовали данное имущество на основании того, что их отец был совместным собственником с правом survivorship. Суд постановил, что Уильям и Томас были общими долевыми, а не общими совместными собственниками. В результате, при смерти каждого⁵, исключительно его доля переходила по наследству.

Более того, наибольшая распространенность этого вида общей собственности в США связана с тем, что этот вид собственности считается наименее ограниченным. Так, общая долевая собственность наделяет собственников правом свободного распоряжения своей долей в общем имуществе путем продажи, дарения или любым другим способом. Между тем, учитывая также неограниченное количество возможных общих долевых собственников на одно имущество и возможность распределения долей по своему усмотрению, популярность и эффективность данной модели права общей собственности в США становится полностью обоснованной.

При tenancy in common, если один из собственников умирает, его доля в общем имуществе переходит по наследству, а не живому собственнику. То есть здесь не существует права survivorship, присущая joint tenancy и tenancy by the entirety.

Собственники могут разделить общую долевую собственность в любое время путем partition, т.е. разделения. Каждый из собственников, в свою очередь, имеет право требовать это.

Существует три варианта partition: фактическое разделение общего долевого имущества; продажа общего долевого имущества и распределения полученных средств между всеми собственниками; или выкуп части общей долевой собственности другими собственниками⁶.

Таким образом, partition может быть как добровольной, так и принудительной. Если собственники заранее не договорились о невозможности дальнейшей partition, это право на partition фактически является абсолютным.⁷

Как видно, американская модель общей долевой собственности во многом схожа с правовым регулированием данного института в Армении.

Следующим распространенным видом права общей собственности является **общая совместная собственность**. Здесь владение и пользование общим имуществом одним из собственников предполагает владение и пользование имущества всеми собственниками.

Для создания joint tenancy или ее продолжения необходимо одновременное наличие четырех «единств»: единство владения, единство получения выгоды, единство времени и единства титула. Если одно из этих единств заканчивается, то прекращается также общая совместная собственность. Ее заменяет общая долевая собственность.

Особенностями общей совместной собственности являются: неограниченное число возможных собственников, исключительно равные доли и наличие права survivorship у совместных собственников. Право survivorship, как было указано выше, означает, что если один из собственников умер, имущество автоматически переходит живому собственнику.

В то же время следует отметить, что если при joint tenancy один из собственников не хочет, чтобы после своей смерти его доля перешла бы живому собственнику, то он имеет возможность разъединить право общей совместной собственности путем ее конвертации в tenancy in common, и таким образом уничтожить права survivorship других собственников. Более того, если собственник общего совместного имущества передает свою часть собственности третьему лицу, то право survivorship автоматически прекращается, потому что joint tenancy преобразуется в common tenancy, таким образом приобретатель части общего совместного имущества становится не новым общим⁸ совместным собственником, а общим долевым. Если же завещание одного из общих совместных собственников предусматривает возможность передачи его имущества третьим лицам, право общей совместной собственности имеет приоритет над этим и после смерти общего собственника не разрешает

передачу его части в общей совместной собственности третьим лицам⁹.

Следующим и наиболее редко встречающимся видом общей собственности является общая совместная собственность супругов, называемая *tenancy by the entirety*.

Уникальность *tenancy by the entirety* заключается в том, что она доступна исключительно супружам. Таким образом, здесь может быть только два собственника общего имущества. Характерными чертами общей совместной собственности супругов являются возможность только двух людей быть собственниками имущества, исключительно равные доли в общем имуществе, наличие права *survivorship*, которое, в отличие от *joint tenancy*, трудно уничтожаемо.

Необходимо отметить, что в США, если при передаче имущества супружеской паре не имеются конкретные указания об обратном, предполагается, что создается *tenancy by the entirety*. То есть здесь уже существует презумпция *tenancy by the entirety*. Более того, если имущество передается в собственность нескольким лицам, двое из которых являются супружеской парой, необходимо указать конкретный объем передаваемых прав. Таким образом может быть создана общая собственность, при которой одна ее часть будет *tenancy in common*, а другая - *tenancy by the entirety*¹⁰. Это, на наш взгляд, очень интересная конструкция своеобразного расщепления общей собственности, при которой разные лица наделяются разными правами собственников, в зависимости от того, они общие долевые собственники или супружеская пара собственников.

При *tenancy by the entirety*, так же как и при *joint tenancy*, у собственников имеется право *survivorship*. Здесь это означает, что если один из супругов умер, имущество автоматически переходит живому супругу. Между тем, следует отметить, что при *tenancy by the entirety* невозможно уничтожить право *survivorship*, так как одной из целей существования данной формы общей собственности является защита прав живого супруга¹¹.

Tenancy by the entirety признают около половины штатов. В их число входят Арканзас, Делавэр, Вашингтон округ Колумбия, Флорида, Гавайи, Иллинойс, Индиана, Кентукки, Мэриленд, Массачусетс, Мичиган, Миссури, Нью-Джерси, Нью-Йорк, Северная Каролина, Орегон, Пенсильвания, Род-Айленд, Теннесси, Вермонт, Вирджиния, Вайоминг и т.д.¹²

Эта форма общей собственности считается наиболее стабильной.

На наш взгляд, одной из основных преимуществ, впрочем как и недостатков, *tenancy by the entirety*

является то, что общая совместная собственность супругов может быть объектом погашения долгов только обоих супругов, но не одного из них. То есть собственность считается единой, однако если один из супругов имеет долги, то кредитор не вправе взыскать его долги с общего совместного имущества супругов, включая невозможность в судебном порядке наложить арест и продать данное имущество. Это правило было причиной различных разногласий и споров, так как разрешало должнику избегать исполнения долга, при этом имея долю в ценном имуществе. Это и явилось причиной отмены данного института во многих штатах США. Между тем, исключение составляют некоторые штаты, разрешающие кредиторам обеспечить погашение долгов за счет конкретной части общего совместного имущества супругов, принадлежащей должнику. Однако даже в этих штатах, после смерти должника-супруга, его кредитор лишается права требовать исполнение долга, так как имущество должника полностью переходит к выжившему супругу¹³.

Особенность *tenancy by the entirety* заключается в том, что право на долю в совместном имуществе супругов является неотчуждаемым и может быть прекращено лишь в некоторых случаях: (а) с добровольной *partition* со стороны обоих супругов путем переоформления имущества, принадлежащей им на праве общей совместной собственности супругов в общую долевую собственность (ни один из супругов не имеет право самостоятельной *partition*) (например, дело *United States v. Craft*, 535 U.S. 274 (U.S. 2002)); (б) в случае абсолютного развода, при котором бывшие совместные собственники становятся общими долевыми собственниками, каждый с $\frac{1}{2}$ долей на общее имущество; или же (в) в случае смерти одного из супругов, когда право *survivorship* автоматически делает выжившего супруга единственным собственником¹⁴ прежде общей совместной собственности.

Таким образом, очевидно, что институт общей совместной собственности супругов в США сегодня уже в некоторых своих проявлениях не соответствует требованиям справедливости, защиты прав человека, обеспечению правового государства и демократии. Считаем, что в этом смысле Армянское законодательство и правоприменительная практика могут послужить неплохим примером для наших американских коллег, пытающихся усовершенствовать законодательство, а также правоприменительную практику в сфере регулирования общей совместной собственности супругов в Соединенных Штатах Америки.

Рассматривая форму собственности супругов в

США, необходимо отметить, что исторически, при замужестве, женщина переходила в статус замужней женщины, при котором ее правовая идентификация объединялась с правовой идентификацией мужа. Это означало, что он получал право собственности на все личное имущество, которым она владела до замужества или в течение брака.

Между тем, в середине XIX века были принятые Акты о Собственности Замужних Женщин. После принятия этих актов у женщин появилось право быть собственниками имущества отдельно от их мужей.

В современное время в Соединенных Штатах супружеская собственность может подчиняться одной из двух систем права: системе отдельной собственности (*separate property/ common law property*) или системе общности собственности (*community property*)¹⁵. Первая из них распространена в большинстве штатах, а вторая – лишь в нескольких штатах, таких как, Аризона, Калифорния, Луизиана, Айдахо, Невада, Нью Мехико, Техас и Вашингтон. К этим восьми штатам фактически присоединились также Висконсин и Аляска¹⁶. Они установили возможность супружеской пары выбора режима общности собственности супругов на некоторые виды имущества путем конкретного указания об этом в письменном контракте.

В юрисдикциях *separate property*, собственность мужа и жены раздельна. Если жена владеет частью земли или акциями, она имеет право использовать и распоряжаться ими как ей угодно, без согласия мужа. В течение замужества единственное ограничение прав супругов установлено в отношении обязанности супругов поддерживать друг друга. Таким образом, никто из супругов не имеет права распоряжаться имуществом, не учитывая интересы и нужды другого супруга. После развода имущество каждого из супругов разделяется поровну между супругами. Суды имеют широкие полномочия при разводе распределять общую собственность между супругами на основании принципа равенства или справедливости, учитывая кто из супругов больше вкладывал в общее имущество, а также кто из них больше нуждается в данном имуществе.

Юрисдикции *community property* были созданы из правовых систем конкретных Европейских государств, и часто ассоциируются с юго-западной частью страны¹⁷.

Community property является примером сильной партнерской теории брака. Здесь имущество, которым супруги владели до замужества и имущество, которое во время супружеской жизни перешло к одному из супругов в собственность путем наследования или дарения, является отдельной собственностью каждого из супругов, и на данное имущество распространяются вышеуказанные

правила об отдельной собственности. Между тем, имущество, которое было иначе приобретено при супружеской жизни, включая имущество, приобретенное по средствам одного из супругов, является общей собственностью.

Community property во многом схожа с собственностью в *joint tenancy*.

Обычно, в юрисдикциях *community property* каждый из супругов наделен равным с другим супругом правом контроля и пользования общей собственностью без необходимости согласия на то другого супруга. Однако для совершения конкретных сделок по отчуждению, таких как продажа или отчуждение земли или некоторых бизнес активов, в основном требуется согласие обоих супругов.

При разводе, некоторые штаты системы *community property*, разделяют общую собственность между двумя супругами поровну, другие же штаты исходят из принципа справедливого распределения. Важным ограничением прав супруга является установленное в США ограничение на передачу своей собственности по наследству. В большинстве штатов действует данное ограничение путем установления права другого супруга на обязательную долю (*elective share*). Согласно данному праву, независимо от завещания, выживший супруг имеет право требовать долю в имуществе умершего супруга.

Пережившему супругу предоставляется право выбора: получить обязательную долю, размер которой оговорен в законе, или получить долю, указанную в завещании. В литературе отмечается, что случаи, когда супруг выбирает вариант наследовать обязательную долю сравнительно редки, потому что люди, как правило, оставляют большую часть своего имущества именно своим пережившим супругам¹⁸.

В Соединенных Штатах размер такой обязательной доли четко не фиксирован и отличается в разных штатах, где при определении этого размера велика роль суда. Обычно супруг, решивший наследовать не по завещанию, получает все перечисленные¹⁹ права, а после них – еще и обязательную долю.

Здесь необходимо отметить, что в штатах, признающих *tenancy by the entirety*, правила об обязательной доле в наследстве отсутствуют. Здесь сам порядок признания нажитого за время брака имущества совместным уже предусматривает защиту пережившего супруга.

Таким образом, очевидно, что институт общей совместной собственности супругов отличается от штата к штату, соответственно, имеет свои преимущества и недостатки. Между тем, на наш взгляд, отсутствие единобразного подхода хотя бы к основным, краеугольным вопросам данного института в США делает его применение наиболее уязвимым

для менее обеспеченной и менее осведомленной стороны.

В заключение отметим, что из вышеизложенного исследования очевидно, институт общей собственности получил достаточно своеобразное закрепление и правовое регулирование в США. Считаем, что изучение практики Соединенных Штатов относительно правового закрепления и применения института общей собственности, выявление его недостатков и преимуществ, поможет

проведению отечественными правоведами сравнительного анализа между конкретными аспектами данного института в Армении и в США, и дальнейшему развитию отечественного законодательства и правоприменительной практики в данной сфере.

¹ Тягай Е.Д. Модели права собственности в современном праве США // Вестник Российского университета дружбы народов. - М.: Изд-во РУДН, 2009, N 4. С. 41-47.

² Robert Megarry and William Wade, The Law of Real Property/Sweet & Maxwell, United Kingdom, 2012, p. 495.

³ James Karp, Elliot Klayman, Real Estate Law, Fifth edition, Dearborn Financial Publishing. Inc, U.S.A, 2003, p. 1.

⁴ Christian H. Kalin, International Real Estate Handbook: acquisition, ownership and sale of real estate residence, tax and inheritance law/ John Wiley and Sons, Ltd, West Sussex, England 2005, page 669.

⁵ James Karp, Elliot Klayman, Real Estate Law, Fifth edition, Dearborn Financial Publishing. Inc, U.S.A, 2003, p. 81// Cross v. Cross, 324 Mass. 186, 85 N.E. 2d 325 (1949).

⁶ James Karp, Elliot Klayman, Real Estate Law, Fifth edition, Dearborn Financial Publishing. Inc, U.S.A, 2003, p. 82.

⁷ James Karp, Elliot Klayman, Real Estate Law, Fifth edition, Dearborn Financial Publishing. Inc, U.S.A, 2003, p. 82.

⁸ Richard Card, John Murdoch, Sandi Murdoch, Real Estate Management Law, Seventh Edition, Oxford University Press Inc, New York, 2011, page 463.

⁹ Christian H. Kalin, International Real Estate Handbook: acquisition, ownership and sale of real estate residence, tax and inheritance law/ John Wiley and Sons, Ltd, West Sussex, England 2005, p. 669.

¹⁰ Melissa O'Rourke Evaluating Your Estate Plan: Forms of Property Ownership, 2012

<https://www.extension.iastate.edu/agdm/wholefarm/html/c4-51.html>

¹¹ Christian H. Kalin, International Real Estate Handbook: acquisition, ownership and sale of real estate residence, tax and inheritance law/ John Wiley and Sons, Ltd, West Sussex, England 2005, p. 669-670.

¹² Jay M. Feinman, Everything you need to know about American Law/ Oxford University Press, 2014, p. 242.

¹³ Barbara Glesner Fines, <http://law2.umkc.edu/faculty/profiles/glesnerfines/FAM1-TBE.htm>

¹⁴ James Karp, Elliot Klayman, Real Estate Law, Fifth edition, Dearborn Financial Publishing. Inc, U.S.A, 2003, p. 84.

¹⁵ Justin M. Lewis, Ward and Smiths, 2011.

<http://www.wardandsmith.com/articles/how-should-two-or-more-people-own-property-does-it-matter>

¹⁶ Jay M. Feinman, Everything you need to know about American Law/ Oxford University Press, 2014, p. 243

¹⁷ Brian H. Bix, The Oxford Introductions to U.S. Law, Family law/ Oxford University Press, U.S.A. 2013, p. 30-32.

¹⁸ Там же.

¹⁹ Паничкин В.Б., Боровик О.Ю. Наследственное право США, СПб.: Юридический центр Пресс, 2006. С. 229.

²⁰ Никифоров А.В., Правовое регулирования обязательной доли в наследственном законодательстве России и США, «Бизнес в законе», 2011, С. 64.

Список литературы

1. Тягай Е.Д. Модели права собственности в современном праве США // Вестник Российской университета дружбы народов. - М.: Изд-во РУДН, 2009, N 4.
2. Robert Megarry and William Wade, The Law of Real Property/Sweet & Maxwell, United Kingdom, 2012.
3. James Karp, Elliot Klayman, Real Estate Law, Fifth edition, Dearborn Financial Publishing. Inc, U.S.A, 2003.
4. Christian H. Kalin, International Real Estate Handbook: acquisition, ownership and sale of real estate residence, tax and inheritance law/ John Wiley and Sons, Ltd, West Sussex, England 2005.
5. Richard Card, John Murdoch, Sandi Murdoch, Real Estate Management Law, Seventh Edition, Oxford University Press Inc, New York, 2011.
6. Melissa O'Rourke, Evaluating Your Estate Plan: Forms of Property Ownership, 2012,
<https://www.extension.iastate.edu/agdm/wholefarm/html/c4-51.html>.

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

7. Jay M. Feinman, Everything you need to know about American Law/ Oxford University Press, 2014.
8. Barbara Glesner Fines, <http://law2.umkc.edu/faculty/profiles/glesnerfines/FAM1-TBE.htm>.
9. Justin M. Lewis, Ward and Smiths 2011, <http://www.wardandsmith.com/articles/how-should-two-or-more-people-own-property-does-it-matter>.
10. Brian H. Bix, The Oxford Introductions to U.S. Law, Family law/ Oxford University Press, U.S.A. 2013.
11. Паничкин В.Б., Боровик О.Ю. Наследственное право США, СПб.: Юридический центр Пресс, 2006.
12. Никифоров А.В., Правовое регулирования обязательной доли в наследственном законодательстве России и США, «Бизнес в законе», 2011.
13. Дело Cross v. Cross, 324 Mass. 186, 85 N.E. 2d 325, 1949.

**Մարիամ Էվոյան
«Էկենգ» ՓԲԸ
իրավաբանական բաժնի պետ**

ԱՍՓՈՓՈՒՄ

Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում ընդհանուր սեփականության իմաստուած իրավական կարգավորումը

Հոդվածը նվիրված է ԱՄՆ-ում ընդհանուր սեփականության իրավական կարգավորման առանձնահատկությունների վերծանմանը և հետազոտմանը: Հեղիկանի կողմից ուսումնասիրվել են ԱՄՆ-ում ինչպես ընդհանուր բաժնային և ընդհանուր համատեղ սեփականության, այնպես էլ ամուսինների ընդհանուր համատեղ սեփականության իրավական կարգավորման առանձնահատկությունները:

Հիմնարարեր- իրավական կարգավորում, ընդհանուր սեփականություն, ընդհանուր բաժնային սեփականություն, ընդհանուր համատեղ սեփականություն, առանձնահատկություններ, ԱՄՆ:

**Mariam Evoyan
“Ekeng” CJSC
Head of the Legal Department**

SUMMARY

Legal regulation of concurrent ownership institute in the United States of America

This article is devoted to detection and research of the specific features of legal regulation of the concurrent ownership in the USA. The author has examined the specific features of legal regulation of tenancy in common and joint tenancy, as well as tenancy by the entirety in the USA.

Key words: *legal regulation, concurrent ownership, tenancy in common, joint tenancy, tenancy by the entirety, specific features, USA.*

МАРИНА МАСАЛЬСКАЯ

Доцент кафедры бухгалтерского учета, анализа, финансов и налогообложения Академии ФСИН России, кандидат экономических наук

АРМЕН ОГАНЯН

Заместитель директора по правовым вопросам ГНКО
“Центр правового образования и реализации реабилитационных программ”

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

В статье рассмотрены основные аспекты налогообложения физических лиц согласно налоговому законодательству Российской Федерации и Республики Армения, имеющие как общие элементы, так и отличительные особенности применения.

Ключевые слова: налогообложение, доходы физических лиц, подоходный налог, сравнительный анализ, Республика Армения, Российская Федерация.

Социально-экономические реформы последних лет, изменившие базовые основы экономики стран постсоветского пространства, коренным образом изменили систему бюджетных отношений и формирования доходов государства, обеспечивающих выполнение возложенных на него функций.

Одной из составных частей экономических преобразований призванных решать общеэкономические и социальные задачи является налоговая реформа.

Особый интерес для исследования представляет налогообложение доходов физических лиц. Это обусловлено рядом причин:

- во-первых, оно затрагивает интересы всех без исключения слоев экономически активного населения страны;
- во-вторых, является одной из важнейших составляющих доходной части бюджетной системы государства;
- в-третьих, подоходное налогообложение практикуется в большинстве зарубежных стран с конца XIX - начала XX столетия и доказало свою жизнеспособность и эффективность;
- в-четвертых, налогообложение доходов физических лиц позволяет в максимальной степени реализовать основные принципы налогообложения, такие как социальная справедливость и реальность налогового бремени.

В советское время финансовая наука не уделяла достаточного внимания подоходному налогу, так как он не оказывал существенного воздействия на материальное положение основной части плательщиков ввиду практического отсутствия дифференциации в

уровне доходов работающего населения. Это создавало ровный фон и слабую напряженность налоговых обязательств, чего нельзя сказать о сегодняшнем дне, когда наблюдается явное расслоение общества по уровню доходов и появление, с одной стороны, лиц со сверхдоходами, а с другой – живущих за чертой бедности.

В этой связи перед государством встало проблема регулирования различных по источникам и размерам доходов населения, которая может быть решена как при помощи административно-командных методов, так и чисто экономических.

Таким образом, каждое государство из состава бывших союзных республик должно было определиться с тактикой реформирования налогового законодательства с учетом смещения акцентов с фискальной функции налогообложения на перераспределительную и регулирующую функции налога на доходы физических лиц, поскольку они оказывают существенное влияние на уровень и структуру доходов, сокращая или увеличивая темпы роста, расширяя или уменьшая платежеспособный спрос населения.

Проверка жизнеспособности российского законодательства в области подоходного налогообложения на практике в течение последних десятилетий показала, что оно требует корректировки некоторых положений. В частности реформа налогообложения доходов физических лиц открывает возможности для создания благоприятных условий для жизни населения и при помощи системы льгот позволяет усилить социальную защищенность наиболее бедных слоев населения. В то же время она

ԱՐԴԻՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

стимулирует предпринимательскую деятельность и способна обеспечить дополнительные поступления в бюджет за счет взимания повышенного налога с наиболее обеспеченных слоев населения.

Становление налогообложения физических лиц в России осуществлялось параллельно с изменениями в ее политическом и экономическом устройстве. Подоходный налог был введен в России в апреле 1916 года. После октября 1917 года одним из признаков налогообложения в физических лиц в СССР была дифференциация налоговых ставок в зависимости от социальной принадлежности граждан: доход рабочих и служащих облагался по пониженным ставкам, в доход остальных групп населения – по повышенным.

До начала 90-х годов 20-го века налог не оказывал заметного влияния на материальное положение основной массы плательщиков. В настоящее время политические и экономические преобразования в стране коренным образом изменили этот порядок, отведя налогу на доходы физических лиц значительную роль при формировании финансовых ресурсов государства в части региональных и местных бюджетов.

Например, в 2018 году налог на доходы физических лиц на территории Рязанской области зачисляется в следующей пропорции: 79,8% – в бюджет субъекта РФ, 20,2% – в бюджеты муниципальных образований. Так, в соответствии с проектом бюджета города Рязани, общая сумма доходов в 2018 году составит 7941,8 млрд. руб., из них на долю налоговых доходов приходится 4449,4 млрд. руб. По данным прогноза поступления по налогу на доходы физических лиц составят 2326,9 млрд. руб., то есть 52,3% от суммы налоговых поступлений и 29,3% от общего объема доходов бюджета города Рязани.

В настоящее время порядок администрирования по налогу регламентирован главой 23 Налогового кодекса Российской Федерации.

Одним из главных социально-экономических аспектов в налогообложении доходов физических лиц в России можно назвать применение единой 13%-ной ставки налога, что не соответствует структуре нашего общества, где средний класс составляет порядка 10-15% населения, и нарушает социальную справедливость налогообложения. Это связано с тем, что эффективная ставка налога на доходы обеспеченных граждан на практике приобретает регressiveонный характер, так как они обладают большими возможностями для сокращения налоговой базы за счет применения налоговых вычетов на благотворительность, лечение, образование, приобретение недвижимого имущества. роме того, единая ставка обложения доходов физических лиц не всегда создает стимул для декларирования гражданами своих доходов в полном объеме.

В этой связи представляется актуальным изучение вопроса социально-экономической роли налога на доходы физических лиц с учетом основных принципов налогообложения и последовательности их реализации других стран.

Несмотря на существенные различия в форме государственного устройства и численности населения страны, Республика Армения представляет интерес для проведения сравнительного анализа налогообложения доходов физических лиц с Российской Федерацией по ряду причин:

- в течение длительного исторического периода Армения входила в состав Союза Советских Социалистических Республик (29.11.1920 г.-23.09.1991 г.);

- Россия и Армения имеют достаточно однородный религиозный состав населения – христианством охвачено по разным оценкам около 95% Армении и около 75% населения России;

- основным источником денежных доходов населения является заработка плата. По результатам выборочных обследований бюджетов домашних хозяйств (в России – по данным баланса денежных доходов и расходов населения) в 2015 году доля оплаты труда работающих по найму в общем объеме денежных доходов домашних хозяйств в Армении составила 55%, в России – 66%.

Налогообложение доходов физических лиц в Республике Армения осуществляется в соответствии с требованиями раздела 7 «Подоходный налог» Налогового кодекса Республики Армения .

В целом механизм исчисления и уплаты подоходного налога в Армении совпадает с российским законодательством.

Однако имеют место и отличительные особенности, представляющие интерес. Так, в качестве доходов, не подлежащих налогообложению, фигурируют:

- 1) работы, выполняемые для военнослужащих и приравненных к ним лиц, предоставляемые им услуги или их доходы, получаемые в натуральной (неденежной) форме, согласно статьям 33-36 Закона Республики Армения “О социальном обеспечении военнослужащих и членов их семей”, а также ставка должностного оклада военнослужащих обязательной военной службы (курсантов) и получаемые за табак денежные возмещения. Практика освобождения от налогообложения доходов военнослужащих и лиц к ним приравненных имела место и в Российской Федерации до введения в действие второй части Налогового кодекса РФ, то есть до 2001 года.

- 2) имущество и (или) денежные средства, получаемые от физических лиц в порядке наследования и (или) дарения, согласно законодательству Республики Армения. При проведении параллелей с российским законодательством, мы видим, что льгота в Армении носит более объемный характер,

поскольку полностью выводит из-под налогообложения подаренное имущество, независимо от родства или свойства дарителя по отношению к одаряемому. В Российской Федерации льготой при дарении можно воспользоваться только в случае, если даритель и одаряемый являются членами семьи и (или) близкими родственниками согласно Семейному кодексу РФ.

3) доходы, получаемые физическими лицами, не являющимися индивидуальными предпринимателями и нотариусами, от отчуждения принадлежащего им по праву собственности имущества (за исключением имущества, считающегося предметом предпринимательской деятельности).

При этом предметом предпринимательской деятельности считается отчуждение личного, семейного имущества или имущества домашнего использования (квартира, особняк (в том числе, не завершенный (недостроенный), земля сельскохозяйственного назначения и населенных пунктов, гараж, автомобиль личного пользования), если:

- автомобиль личного пользования отчуждается в течение трех месяцев после приобретения,
- недвижимое имущество отчуждается в течение года после приобретения.

Похожий механизм есть и в России, однако, освобождение от обложения НДФЛ доходов физических лиц - налоговых резидентов РФ от продажи недвижимого имущества (п. 17.1 ст. 217, ст. 217.1 НК РФ,пп. "в" п.10, п.11 ст.2, ч.2 ст.4 Федерального закона от 29.11.2014 г. N 382-ФЗ) с 1 января 2016 года действует только при сроке владения недвижимостью пять и более лет. Это правило распространяется на объекты недвижимого имущества, приобретенные в собственность после 1 января 2016 года (ч. 3 ст. 4 Федерального закона от 29.11.2014 г. N 382-ФЗ).

Ранее, аналогичные доходы не облагались НДФЛ, если срок нахождения объекта недвижимости в собственности составлял три года и более. При этом было неважно, каким образом данный объект получен.

В настоящее время минимальный срок владения недвижимым имуществом равный трем годам сохранился лишь в виде исключения, если право собственности на объект получено налогоплательщиком одним из следующих способов (п. 3 ст. 217.1 НК РФ):

- в порядке наследования от лиц, признаваемых согласно Семейному кодексу РФ членами семьи и (или) близкими родственниками налогоплательщика;
- по договору дарения от лиц, признаваемых согласно Семейному кодексу РФ членами семьи и (или) близкими родственниками налогоплательщика;
- в результате приватизации;
- в результате передачи налогоплательщику как

плательщику ренты имущества по договору пожизненного содержания с иждивением.

Искусственно занизить стоимость объекта в договоре тоже не получится, так как на недвижимость, приобретенную после 1 января 2016 года, распространяется правило о применении кадастровой стоимости имущества в случае, если сумма продажи меньше кадастровой стоимости указанного объекта с учетом понижающего коэффициента 0,7.

Также следует оговориться, что субъекты Российской Федерации при принятии соответствующих законов могут уменьшить установленный Налоговым кодексом РФ пятилетний срок владения недвижимостью и размер понижающего коэффициента.

По нашему мнению новые правила препятствуют свободному обороту недвижимости на территории Российской Федерации.

4) доходы, получаемые за деятельность по осуществлению перевозок на одном легковом автомобиле-такси физическими лицами, установленными в абзаце втором части 1 статьи 17 Закона Республики Армения "Об автомобильном транспорте". Подобной или похожей льготы в налоговой системе Российской Федерации нет.

5) доходы, получаемые физическими лицами-производителями сельскохозяйственной продукции, от поставки сельскохозяйственной продукции согласно статье 148 Налогового кодекса Республики Армения.

В Налоговом кодексе Российской Федерации тоже присутствует механизм освобождения доходов от продажи выращенной в личных подсобных хозяйствах продукции животноводства и растениеводства, но с существенными оговорками:

- если площадь участка (участков) не превышает размер, установленный п.5 ст. 4 Федерального закона от 7 июля 2003 года N 112-ФЗ "О личном подсобном хозяйстве", то есть 0,5 га. Этот размер может быть увеличен законом субъекта Российской Федерации, на котором расположен участок;

- если к выращиванию продукции не привлекаются наемные работники.

Помимо налогооблагаемых доходов, в налоговых системах двух стран присутствуют различия в применении налоговых ставок. В Российской Федерации предусмотрена плоская шкала налогообложения доходов, в то время как в Республике Армения ставки подоходного налога по большей части доходов носят прогрессивных характер (табл.1).

Таблица 1

Ставки подоходного налога в Республике Армения

Величина базы налогообложения	Налоговая ставка
Шкала месячных ставок	
до 150000 драмов включительно	23 процента
от 150000 до 2000000 драмов включительно	34500 драмов плюс 28 процентов от суммы, превышающей 150000 драмов
более 2000000 драмов	552500 драмов плюс 36 процентов от суммы, превышающей 2000000 драмов
Шкала годовых ставок	
до 1800000 драмов включительно	23 процента
до 24000000 драмов включительно	414000 драмов плюс 28 процентов от суммы, превышающей 1800000 драмов
более 24000000 драмов	6630000 драмов плюс 36 процентов от суммы, превышающей 24000000 драмов

Если перевести эту шкалу в рубли по текущему курсу (1 RUB/100 AMD – 7.0671), то получится, что при годовом налогооблагаемом доходе свыше 2547000 рублей, будет применяться ставка 28%, а при достижении его уровня 3396000 рублей – ставка 36%.

На первый взгляд может показаться, что ставки слишком высокие. Однако, если мы посмотрим на данные официальной статистики, то средняя заработная плата до вычета НДФЛ на территории Российской Федерации по итогам первого полугодия 2018 года по всем 85 субъектам составила 42550 рублей, то есть по итогам года доход среднестатистического россиянина составил 510600 рублей, что значительно ниже порога включения прогрессии. Чтобы ее достичь, необходимо, чтобы средняя месячная заработная плата находилась примерно на уровне 212250 рублей.

Кроме того, в Налоговом кодексе Республики Армения предусмотрены более низкие ставки по отдельным видам доходов. Так, ставка 10 процентов применяется, например, в отношении:

- процентов и роялти;
- арендной платы до 58,35 миллионов драмов (8256526 рублей), полученной в течение налогового года;
- дивидендов, полученных иностранными гражданами и лицами без гражданства (полученных гражданами Республики Армения, исчисляется по ставке пять процентов);
- всех доходов, получаемых от налоговых агентов в результате отчуждения имущества.

Таким образом, с учетом налоговых льгот и ставок по отдельным видам доходов, представленная шкала прогрессии является вполне оправданной.

Подводя итог сравнения налогообложения физических лиц можно констатировать, что законодательство двух стран имеет общие принципы

налогообложения. Однако, в Российской Федерации оно ориентировано на наиболее полный охват любых видов доходов граждан независимо от их материального положения, а законодательство Республики Армения в большей степени направлено на изъятие доходов граждан в высоким уровнем достатка, стимулирование в области самозанятости населения, а также поддержку военнослужащих со стороны государства.

¹ Об уровне жизни населения в Евразийском экономическом союзе. – Аналитический обзор Евразийской экономической комиссии от 16 декабря 2016 г. // http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/econstat/Documents/householdincome_2015.pdf

² Закон Республики Армения принят 4 октября 2016 года.

³ Социально-экономическое положение России (январь-июнь 2018 года) // http://www.gks.ru/free_doc_2018/social/osn-06-2018.pdf

Список литературы:

- Налоговый кодекс Рос. Федерации (часть вторая) от 05.08.2000 N 117-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации от 07.08.2000 N 32 ст. 3340.
- Налоговый кодекс Респ. Армения от 01.11.2016 N 3Р-165 // http://www.translation-centre.am/pdf/Trans_ru/HH_Codes/Harkayin_orensgirq_ru.pdf
- О личном подсобном хозяйстве: Федеральный закон Российской Федерации от 07.07.2003 N 112-ФЗ // Рос. газ. – 2003. - 3249 (0).
- Об автомобильном транспорте: Закон Республики Армения от 21.12.2006 N 3Р-233 // http://www.translation-centre.am/pdf/Trans_ru/HH_Orenq/Transp/Avtomobil_ru.pdf
- Об уровне жизни населения в Евразийском экономическом союзе. – Аналитический обзор Евразийской экономической комиссии от 16 декабря 2016 г. // http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/econstat/Documents/householdincome_2015.pdf.
- Социально-экономическое положение России (январь-июнь 2018 года) // http://www.gks.ru/free_doc_2018/social/osn-06-2018.pdf.
- Агапова А.А. Развитие налогообложения доходов физических лиц в Российской Федерации: автореф. диссер. канд. экон. наук. РЭА им. Г.В. Плеханова, Москва, 2007.

Մարինա Մասալսկայա

Ուսուաստանի դաշնային քրեակատարողական ծառայության իրավունքի և կառավարման ակադեմիայի հաշվապահական հաշվառում ամբիոնի դրույթ, տնտեսագիտական գիտությունների թեկնածու

Արմեն Օհանյան

«Իրավական կրթության և վերականգնողական ծրագրերի իրականացման կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի իրավական հարցերով տնօրենի տեղակալ

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Ուսուաստանի Դաշնությունում և Հայաստանի Հանրապետությունում ֆիզիկական անձանց հարկման համեմատական վերլուծություն

Հոդվածում քննարկվում է ֆիզիկական անձանց հարկման հիմնական ոլորտները, բայ Ուսուաստանի Դաշնության և Հայաստանի Հանրապետության հարկային օրենսդրության, որոնք ունեն, թե ընդհանուր տարրեր և թե կիրառման առանձնահատկություններ:

Հիմնարարեր- հարկում, ֆիզիկական անձանց եկամուտ, եկամտահարկ, համեմատական վերլուծություն, Հայաստանի Հանրապետություն, Ուսուաստանի Դաշնություն

Marina Masalskaya

Associate Professor of the Department of Accounting Analysis at the Academy of Law Management of the Federal Penal Service of Russia, Candidate of Economic Sciences

Armen Ohanyan

Deputy Director for Legal Affairs of the “Legal Education and Rehabilitation Program Implementation Center” SNCO

SUMMARY

Comparative analysis of the taxation of individuals in the Russian Federation and in the Republic of Armenia

The article discusses the main aspects of the taxation of individuals according to the tax legislation of the Russian Federation and the Republic of Armenia, which have both common elements and distinctive features of application.

Key words: taxation, personal income, income tax, comparative analysis, Republic of Armenia, Russian Federation.

АНДРЕЙ РОМАНОВ

Доцент Академии ФСИН России,
заместитель начальника экономического факультета,
кандидат педагогических наук

АЛЕКСЕЙ ТАРАСОВ

Доцент кафедры экономики и менеджмента Академии ФСИН России,
кандидат экономических наук

ЭДГАР БАЛЯН

Доцент кафедры экономики и менеджмента Академии ФСИН России,
кандидат экономических наук

ГУРГЕН АФРИКАН

Департамент материально-технического обеспечения
министерства обороны Республики Армения,
кандидат юридических наук

СОЦИАЛЬНЫЕ ГАРАНТИИ ДЛЯ СОТРУДНИКОВ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ

В статье раскрывается понятие «социально-экономическая защита сотрудников уголовно-исполнительной системы», состав ее элементов, виды социальных гарантий, проблемные моменты в реализации социальных гарантий сотрудников уголовно-исполнительной системы и пути их решения.

Ключевые слова: социально-экономическая защита, элементы социально-экономической защиты, социальные гарантии, виды социальных гарантий, страховая защита, медицинское обеспечение, накопительно-ипотечная система.

Под «социально-экономической защитой сотрудников уголовно-исполнительной системы» следует понимать систему экономических методов и принципов реализации, законодательно установленных государством социальных гарантий, направленных на повышение и укрепление социального статуса и социальной защищенности сотрудника уголовно-исполнительной системы [8, с. 12].

К элементам социальной защиты сотрудников УИС следует относить гарантии, предусмотренные законодательством, позволяющие сотрудникам чувствовать себя более востребованными и защищенными, необходимыми государству и обществу. Государственные гарантии повышают уровень ментальности и престижности службы в органах, исполняющих наказания, формируют у социальной общности, представленной коллективами сотрудников учреждений и органов УИС, адекватное восприятие и оценку правоохранительной службы.

Основополагающим нормативно-правовым документом, регламентирующим порядок прохождения службы в уголовно-исполнительной системе, является Закон РФ от 21 июля 1993 г. N 5473-1 «Об учреждениях и органах, исполняющих уголовные наказания в виде лишения свободы». Статьи 32 – 37 главы IV указанного Закона определяют порядок правовой и социальной защиты

сотрудников УИС.

Сотрудники УИС, а также члены их семей находятся под защитой государства. Неприкосновенность личности, честь и достоинство персонала охраняются законом.

Специальным нормативно-правовым актом регулирования социальной защиты сотрудников УИС является Федеральный закон от 30 декабря 2012 г. N 283-ФЗ «О социальных гарантиях сотрудникам некоторых федеральных органов исполнительной власти и внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации» (далее – Закон N 283-ФЗ).

Сотрудники уголовно-исполнительной системы обеспечиваются следующими социальными гарантиями:

1. Единовременная социальная выплата для приобретения или строительства жилого помещения.
2. Предоставление жилого помещения в собственность.
3. Предоставление жилого помещения жилищного фонда Российской Федерации по договору социального найма.
4. Денежная компенсация за наем (поднаем) жилых помещений или предоставление жилых помещений специализированного жилищного фонда.

5. Денежные компенсации расходов на оплату коммунальных и иных услуг.

6. Медицинское обеспечение и санаторно-курортное лечение.

7. Предоставление мест в общеобразовательные и дошкольные образовательные учреждения по месту жительства и в летние оздоровительные лагеря независимо от формы собственности.

8. Меры социальной поддержки членов семей сотрудников, погибших (умерших), пропавших без вести при выполнении служебных обязанностей.

9. Страховые гарантии сотруднику и выплаты в целях возмещения вреда, причиненного в связи с выполнением служебных обязанностей.

10. Единовременная выплата сотрудникам учреждений, исполняющих наказания, на первоначальное обзаведение хозяйством.

В настоящее время в практике организации работы по социально-правовой защите персонала уголовно-исполнительной системы также существуют определенные недостатки, которые возможно устранить лишь при соответствующем нормативно-правовом обеспечении. Анализ отдельных законов и нормативных правовых актов РФ свидетельствует о том, что на сегодняшний день правовая регламентация мер социальной защиты сотрудников уголовно-исполнительной системы разработана не полностью, а действующее законодательство нуждается в совершенствовании. Исходя из этого рекомендуются следующие меры по совершенствованию норм российского законодательства в области социальной защиты сотрудников УИС и членов их семей, которые позволяют в некоторой степени восполнить пробелы в действующем законодательстве:

1. Анализ законов N 283-ФЗ и N 52-ФЗ выявил расхождение в членах семьи и лицах, которым положены выплаты в случае гибели (смерти) сотрудника (гражданина Российской Федерации, уволенного со службы в учреждениях и органах), исходя из этого рекомендуем внести поправки в пункт 3 статьи 12 Закона N 283-ФЗ, в частности, дополнить из пункта 3 статьи 2 Закона N 52-ФЗ следующими категориями выгодоприобретателей:

- дедушка и (или) бабушка погибшего (умершего) при условии, что они воспитывали и (или) содержали его не менее трех лет в связи с отсутствием у него родителей;

- отчим и (или) мачеха погибшего (умершего) при условии, что они воспитывали и (или) содержали его не менее пяти лет.

На основании изложенного считаем, что это позволит восстановить справедливость в части социальной защиты сотрудников уголовно-исполнительной системы и членов их семей.

2. На службе уголовно-исполнительной системы с проблемой обеспечения жильем сталкиваются немало сотрудников, особенно молодых специалистов. Это выражается в отсутствии ближайшей

перспективы его получения, поэтому большинство из них вынуждены приобретать жилье за свой счет или в основном путем приобретения квартир с помощью ипотечных кредитов коммерческих банков, не дождаясь помощи со стороны государства. Для этих категорий сотрудников законодательством не предусмотрены никакие виды компенсаций. А между тем выплаты по ипотечному кредиту значительно снижают финансовую составляющую доходов сотрудников и членов их семей, поскольку составляют часто половину совокупного семейного дохода.

Как представляется, данное обстоятельство является важным аргументом для проработки и внесения изменений в соответствующие законодательные и нормативные акты.

Для решения данной проблемы предлагаем внести льготы по ипотечному кредитованию, то есть уменьшить процентную ставку по ипотеке (при получении низкопроцентной ипотеки на приобретение или строительство жилья сотрудник будет обязан отработать в уголовно-исполнительной системе определенное количество лет до ее полного погашения). Таким образом, ипотека станет доступнее всем сотрудника, в том числе и молодым. Но перспективнее будет предложить ипотеку для сотрудников уголовно-исполнительной системы, которая будет разработана на основе Федерального закона от 20 августа 2004 г. N 117-ФЗ «О накопительно-ипотечной системе жилищного обеспечения военнослужащих» (далее – Закон N 117-ФЗ) [3]. Суть ее будет заключаться в следующем.

Категории сотрудников УИС, имеющие право на участие в накопительно-ипотечной системе (далее – НИС):

- лица, окончившие ведомственные образовательные организации высшего образования и получившие в связи с этим воинское звание офицера;

- сотрудники рядового и сержантского состава, прапорщики и офицеры, прослужившие не менее 5 лет в календарном исчислении.

Для вступления в НИС сотруднику УИС нужно написать рапорт на имя начальника территориального органа ФСИН России, после чего желающий будет внесен в реестр участников. Затем органом исполнительной власти, контролирующим проведение данной программы, на имя нового участника открывается именной накопительный счет, а самому сотруднику выдается (под подписью) уведомление о включении в реестр с идентификационным номером. Учет накопительных взносов на именном накопительном счете участника начинается с 1-го числа месяца, следующего за месяцем открытия этого счета, и прекращается со дня закрытия этого счета.

На открытый накопительный счет из государственного бюджета ежеквартально

ԱՐԴԻՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

перечисляются денежные средства, которые формируют накопительную часть целевого жилищного займа (далее - ЦЖЗ). Размер выплат одинаков для всех участников ипотеки (не зависит от выслуги лет, должности, звания, места службы и других нюансов), а непосредственная сумма устанавливается Правительством РФ и подлежит ежегодной индексации относительно размера инфляции. Объем средств на этом счете зависит от срока участия в программе и величины ежегодного накопительного взноса. В 2017 г. размер накопительного взноса у военнослужащих на одного участника НИС составляет 260 141 рублей, ежемесячная сумма, зачисляемая военному на счет, составляет около 21 700 рублей, а максимальная сумма ипотечного кредита – 2,4 миллиона рублей.

Имеющиеся на счете деньги сотрудник УИС может использовать только для приобретения жилья одним из следующих способов использования средств:

- получение всей накопленной суммы целиком по окончании службы;
- получение целевого жилищного займа (далее – ЦЖЗ) в размере средств, накопленных на счете по истечении 3 или более лет с момента начала участия в программе ипотеки для сотрудников УИС, не достигших 45-летнего возраста.

В случае гибели участника ипотечной программы или иных чрезвычайных обстоятельств накопленные денежные средства будут перечислены его семье, на которые она также может приобрести себе жилье, а также допускается использование денег семьи погибшего сотрудника УИС и на иные цели, не связанные с приобретением жилья.

Получение средств ипотеки для сотрудников УИС по окончании службы.

Участник ипотеки может не торопиться с получением целевого ипотечного займа. В этом случае при наступлении обстоятельств, указанных ниже, сотрудник УИС может использовать всю сумму накопленных средств единовременно, приобретя уже готовое жилье и не связываясь с ипотечными программами банков. таким обстоятельствам относятся:

- наличие выслуги 20 лет и более, в том числе в льготном исчислении;
- в случае достижения предельного возраста, по состоянию здоровья, в связи с организационно-штатными мероприятиями или по семейным обстоятельствам.

При наличии перечисленных оснований необходимо открыть счет в одном из банков - участников программы, подать соответствующий рапорт на получение свидетельства участника ипотеки для сотрудников УИС. На данный счет в течение 3 месяцев из государственного бюджета должны быть перечислены накопленные на счету денежные средства. Банк осуществит их выплату собственнику жилья согласно договору купли-продажи, долевого участия, ипотеки.

К участникам ипотечной программы относятся следующие кредитные организации: Сбербанк России, ВТБ24, АИЖК, Газпромбанк, Связь-Банк. Данные банки вправе работать со всеми участниками ипотеки, открывать для них специализированные счета и выдавать ипотечные кредиты.

Механизм использования целевого жилищного займа.

ЦЖЗ используются как первоначальный взнос для приобретения жилья по обычной ипотечной программе. В дальнейшем взятый сотрудником УИС ипотечный кредит будет погашаться в течение срока его службы государством. При этом максимальная сумма ипотечного кредита не может превышать расчетной суммы, которую участник НИС мог бы получить по программе ипотеки за 20 лет службы в календарном исчислении, а ежемесячная сумма, выплачиваемая банку, не может превышать ежемесячного взноса из бюджета. Если размер ипотеки, на которую рассчитывает сотрудник для приобретения жилья, больше максимальной, то разницу между этими суммами и проценты по ней сотрудник будет оплачивать из собственного бюджета, также он может использовать свои сбережения для того, чтобы увеличить первоначальный взнос.

В случае если сотрудник уволится раньше погашения займа, то полученный заем ему придется возмещать в полном объеме. В сумму возмещения также входят и проценты, которые начисляются банком по ипотечному кредиту. Данная схема крепко привязывает сотрудника к месту службы на все 20 лет.

В случае смерти сотрудника УИС после предоставленного жилищного займа государство погасит его за счет средств бюджета, то есть его семье данные средства возвращать не придется.

Целевой жилищный заем предоставляется на погашение обязательств по ипотечному кредиту (займу) в соответствии с графиком погашения этого кредита (займа), определенным соответствующим договором, а также на досрочное полное (частичное) погашение кредита (займа).

В случае получения ЦЖЗ его средства также должны быть использованы через один из вышеупомянутых банков. Механизм действий сотрудника УИС выглядит следующим образом:

- после истечения 3 лет участия в ипотечной программе необходимо подать соответствующий рапорт и получить сертификат участника программы.
- после этого можно искать застройщика или иное лицо, готовое продать подходящее жилье сотруднику в любом регионе, независимо от места службы;
- выполнив перечисленные действия, необходимо обратиться в один из банков, которые выдают ипотечные кредиты сотрудникам (список указан выше), и оформить договор ипотеки. Далее на специально открытый счет на основе сертификата

будут перечислены деньги Министерством юстиции РФ;

- затем подписываются документы на получения ЦЖЗ, где с одной стороны будет выступать сотрудник, а с двух других сторон Министерство юстиции РФ и банк, который выдаст кредит;

- после оформления всех документов сотрудник регистрирует права собственности на приобретенное жилье.

Преимущества НИС жилищного обеспечения заключаются в следующем:

- можно приобрести собственное жилье вскоре после начала службы (минимум через 8 лет);

- решается вопрос с большой очередью на получение жилья;

- участник может выбрать недвижимость в любом регионе;

- данная схема крепко привязывает сотрудников УИС к месту службы на все 20 лет, что приводит к уменьшению текучести кадров;

- ипотека позволяет покупать недвижимость участникам НИС, не располагающим собственными средствами;

- можно использовать свои сбережения, если возникнет желание приобрести более дорогую и престижную недвижимость, или для того, чтобы увеличить первоначальный взнос по ипотеке;

- процентная ставка по ипотеке ниже обычной;
- позволяет погасить ипотеку досрочно.

Недостатками такой ипотеки являются:

- максимальный размер займа на 2017 год составляет 2,4 млн рублей. Этой суммы может оказаться недостаточно для приобретения недвижимости в крупных городах;

- при досрочном увольнении без уважительных причин сотруднику УИС придется вернуть государству сумму ЦЖЗ, а банковский кредит погасить из собственных средств. Кроме того, банк уже не будет предоставлять кредит по льготному проценту, а станет начислять участнику дополнительные процентные платежи, руководствуясь ставкой, которая действовала в банке на момент подписания договора.

3. Существенные проблемы имеются и в оказании медицинской помощи сотрудникам УИС. Об этом свидетельствуют письменные обращения, поступающие в адрес Минюста России не только от руководителей территориальных органов УИС, но и от глав администраций и уполномоченных по правам человека субъектов Российской Федерации.

Из-за территориальной удаленности подразделений УИС доступность медицинской помощи в лечебных ведомственных учреждениях, на которые возложена обязанность по медицинскому обеспечению сотрудников УИС, для 70 % личного состава ограничена. Они не имеют возможности получить квалифицированную медицинскую помощь не только по месту прохождения службы, но и при выезде к месту отпуска, поскольку лечебно-профилактические учреждения гражданского здравоохранения вправе не оказывать аттестованным сотрудникам медицинскую помощь (кроме ургентной) бесплатно ввиду отсутствия у них полиса обязательного медицинского страхования (далее – ОМС) (такая помощь должна оказываться с возмещением расходов учреждениям государственной и муниципальной систем здравоохранения соответствующими федеральными органами исполнительной власти).

Решением данной проблемы могло бы стать предоставление возможности сотрудникам УИС получать не только ведомственную, но и необходимую медицинскую помощь в районных, городских муниципальных и областных государственных учреждениях здравоохранения. Однако такой возможности сотрудники УИС лишены. Это происходит в силу того, что они не охвачены системой ОМС, поэтому в качестве рекомендации предлагаем внести сотрудников УИС в данную систему, чтобы они имели возможность получить полис ОМС и обслуживаться в лечебно-профилактических учреждениях гражданского здравоохранения.

Приоритетными направлениями развития ведомственного здравоохранения являются следующие:

- совершенствование лечебно-диагностического процесса в лечебно-профилактических учреждениях УИС;
- оптимизация взаиморасчетов за предосставленную сотрудникам УИС медицинскую помощь в лечебно-профилактических учреждениях иной ведомственной принадлежности (при обязательном условии адекватного финансирования данных мероприятий);
- совершенствование профилактического направления деятельности;
- расширение при соответствующем финансировании собственной лечебно-диагностической базы исходя из территориальных особенностей показателей общественного здоровья сотрудников УИС, определяющих потребность в объемах и видах медицинской помощи, а также профилактических мероприятий.

4. В соответствии со статьей 4 Закона N 52-ФЗ [2] к числу страховых случаев относится получение сотрудником УИС в период прохождения службы тяжелого или легкого увечья (ранения, травмы, контузий). Анализ данного Закона позволил обнаружить следующий недостаток. Перечень увечий (ранений, травм, контузий), относящихся к тяжелым и легким, является исчерпывающим, поэтому его расширительное толкование не допускается, а причинение увечий, не включенных в список, не является страховыми случаем. Очевидно, что, учитывая сложность человеческой физиологии, все возможные разновидности увечий, ранений и травм в один перечень включить невозможно. Получается,

ЦРГЧИГЧАСПИФЗЛН

что для осуществления выплаты имеет значение не столько степень тяжести увечья, сколько факт, включено оно в перечень увечий или нет, поэтому считаем целесообразным исключить абзац 2 пункта 1 «перечень увечий (ранений, травм, контузий) ...» из постановления Правительства РФ от 29 июля 1998 г. N 855 «О мерах по реализации Федерального закона “Об обязательном государственном страховании жизни и здоровья военнослужащих, граждан, призванных на военные сборы, лиц рядового и начальствующего состава органов внутренних дел РФ, Государственной противопожарной службы, органов по контролю за оборотом наркотических средств и психотропных веществ, сотрудников учреждений и органов УИС” [5] и сделать основанием для осуществления страховой выплаты только заключение медицинской комиссии о степени тяжести причиненного увечья. Рекомендуем отнести к страховым случаям при осуществлении обязательного государственного страхования статьи 4 Закона N 52-ФЗ тяжелые заболевания, полученные сотрудниками во время прохождения службы в УИС,

основанием такой выплаты также будет являться заключение медицинской комиссии.

Таким образом, в практике организации социально-правовой защиты персонала УИС существуют определенные недостатки, которые возможно устранить лишь при соответствующем нормативно-правовом регулировании. Если проанализировать законы и нормативные правовые акты России, можно прийти к выводу о том, что правовая регламентация мер социальной защиты сотрудников УИС нуждается в корректировке по тем направлениям, которые были рассмотрены выше. Следует развивать социальную сферу уголовно-исполнительной системы, привлекать к решению социальных проблем органы власти субъектов РФ, заботиться о поддержке персонала, тем самым избегая больших кадровых потерь.

Список использованной литературы

1. О социальных гарантиях сотрудникам некоторых федеральных органов исполнительной власти и внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации [Текст] : федер. закон : [от 30 дек. 2012 г. N 283-ФЗ] // Собр. законодательства Рос. Федерации. 2012. N 53 (Ч. 1). Ст. 7608.
2. Об обязательном государственном страховании жизни и здоровья военнослужащих, граждан, призванных на военные сборы, лиц рядового и начальствующего состава органов внутренних дел Российской Федерации, Государственной противопожарной службы, органов по контролю за оборотом наркотических средств и психотропных веществ, сотрудников учреждений и органов уголовно-исполнительной системы, сотрудников войск национальной гвардии Российской Федерации [Текст] : федер. закон: [от 28 марта 1998 г. N 52-ФЗ] // Собр. законодательства Рос. Федерации. 1998. N 13. Ст. 1474.
3. О накопительно-ипотечной системе жилищного обеспечения военнослужащих [Текст] : федер. закон : [от 20 авг. 2004 г. N 117-ФЗ] // Собр. законодательства Рос. Федерации. 2004. N 34. Ст. 3532.
4. Об учреждениях и органах, исполняющих уголовные наказания в виде лишения свободы [Текст]: закон Рос. Федерации: [от 21 июля 1993 г. N 5473-1] // Ведомости Съезда народных депутатов Рос. Федерации и Верховного Совета Рос. Федерации. 1993. N 33. Ст. 1316.
5. О мерах по реализации Федерального закона “Об обязательном государственном страховании жизни и здоровья военнослужащих, граждан, призванных на военные сборы, лиц рядового и начальствующего состава органов внутренних дел Российской Федерации, Государственной противопожарной службы, органов по контролю за оборотом наркотических средств и психотропных веществ, сотрудников учреждений и органов уголовно-исполнительной системы [Текст]: постановление Правительства Рос. Федерации [от 29 июля 1998 г. N 855] // Собр. законодательства Рос. Федерации. 1998. N 32. Ст. 3900.
6. Об определении стоимости путевки и установлении размера платы за санаторно-курортное лечение в медицинских организациях (санаторно-курортных организациях) Федеральной службы исполнения наказаний [Текст]: приказ ФСИН России от [31 янв. 2013 г. N 44] // Российская газета 2013. 26 апр.
7. Волков Е. П. Социальное самочувствие как условие служебной деятельности / Е. П. Волков // II Международный пенитенциарный форум «Преступление, наказание, исправление» (к 60-летию принятия Минимальных стандартных правил обращения с заключенными и 30-летию принятия Минимальных стандартных правил, касающихся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних) [Текст]: сб. тез. выступл. и докл. в участников (Рязань, 25–27 нояб. 2015 г.) : в 8 т. Рязань: Академия ФСИН России, 2015. С. 193–197.
8. Грачева А. А. Социально-экономическая защита сотрудников УИС: проблемные аспекты и пути их решения [Текст] : монография / Грачева А. А., Романов А. А., Созин М. Л. Рязань: Академия ФСИН России, 2013. 162 с.
9. Корнийчук О. О. Необходимость совершенствования законодательства о социальной поддержке сотрудников УИС и классификации их социальных гарантий [Текст] / Корнийчук О. О.// Вестн. Владимир. юрид. инс - та. 2016. N 3 (40). С. 28–31.

Անդրեյ Ռոմանով

Ուսաստանի դաշնային քրեակատարողական ծառայության
իրավունքի և կառավարման ակադեմիայի
տնտեսագիտության ֆակուլտետի պետի տեղակալ,
մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Ալեքսեյ Տարասով

Ուսաստանի դաշնային քրեակատարողական ծառայության
իրավունքի և կառավարման ակադեմիայի տնտեսագիտության
և կառավարման ֆակուլտետի դոցենտ,
տնտեսագիտական գիտությունների թեկնածու

Էդգար Բալյան

Ուսաստանի դաշնային քրեակատարողական ծառայության
իրավունքի և կառավարման ակադեմիայի տնտեսագիտության
և կառավարման ֆակուլտետի դոցենտ,
տնտեսագիտական գիտությունների թեկնածու

Գորգեն Աֆրիկյան

ՀՀ պաշտպանության նախարարության
նյութատեխնիկական ապահովման դեպարտամենտ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Սոցիալական երաշխիքները քրեակատարողական համակարգի աշխատակիցների համար

Հոդվածում բացահայտվում է «քրեակատարողական համակարգի աշխատողների սոցիալ-տնտեսական պաշտպանություն» հասկացությունը, նրա տարրերի կազմը, սոցիալական երաշխիքների տեսակները, քրեակատարողական համակարգի աշխատակիցների սոցիալական երաշխիքների իրականացումը քարտուրունները և այդ խնդիրների լուծման ճանապարհները:

Հիմնարարեր- սոցիալ-անտեսական պաշտպանություն, սոցիալ-անտեսական պաշտպանության տարրեր, սոցիալական երաշխիքներ, սոցիալական երաշխիքների անսակներ, ապահովագրական պաշտպանություն, բժշկական օգնություն, հիփորեքային խնայողական համակարգ:

Andrey Romanov

Deputy Head of the Faculty of Economics at the Academy of Law Management of the Federal Penal Service of Russia, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Alexey Tarasov

Associate Professor at the Department of Economics and Management at the Academy of Law Management of the Federal Penal Service of Russia, Candidate of Economic Sciences

Edgar Balyan

Associate Professor at the Department of Economics and Management at the Academy of Law Management of the Federal Penal Service of Russia, Candidate of Economic Sciences

Gurgen Afrikyan

Logistics Support Department of Ministry of Defence
of the Republic of Armenia
Candidate of Legal Sciences

SUMMARY

Social Guarantees for the Employees of Penal Executive System

The article reveals the concept of “social-economic protection of the employees of penal executive system”, the composition of its elements, the types of social security, the problems in realization of social guarantees for the employees of penal executive system and their solutions.

Key words: socio-economic security, socio-economic security, social security, social benefits, insurance protection, medical care, savings and mortgage system.